

2-1241

A. A. SIBANOV, S. I. ISAEV,
Z. G. ŞERDUKOVA, S. F. ZAXAROV DA MƏD.

PRIRODA TƏDMALAN KNİGA

KUİMƏT VO

Roç vblış vuzətisə:

Г.П.Б. в ЛНП

Ц. 1933 г.

Акт № 18

B. A. Gribanov

N. E. Dənisoğlu

S. A. Babin.

I. P. Nılogov da

V. M. Bajandın

Brigadir B. A. Gribanov

Ответ. редактор *С. Г. Нефедьев*. Тех. редактор *Я. Страупман*. Книга сдана в набор 19/VIII 1932 г. Подписана к печати 29/X 1932 г. Учгиз. 3238 У-14. Уполн. главлита Б-21632. Зак. № 1094. Тираж 8000 экз. П. л. 10¹/₂. Бумага 82×111 см. 73920 тип. знак. на 1 бум. л. Бум. листов 21000.

17-я типогр. треста „Полиграфкнига“, Москва, Шлюзовая наб., 10.

„Вѣдѣнь равоцѣй вѣ том
отѣрсѣ здоровѣ, овнѣ раде-
тѣсѣ, мед нѣа вермѣсѣ сѣдѣнь
Совет страналѣ вѣн ѣ дорѣнь
сѣа, кѣр ушкѣтѣсѣ враггез“.

(Сталин)

1. Socializm stroitəm ponda kolə zdorov otir.

SSSR-аным мунѣ ѣзѣт ѣз. Кершѣнь вѣ фабрикаез, за-
voddez, sovhozzez da kolhozzez, вѣдмѣнь вѣ каррез
(goroddez). Вѣдлаьн пуѣ ѣз. Равоцѣйез да kolhoznikkez
керѣнь вѣ олѣн, кѣтѣн авуѣш капиталѣсез, аву експлоатѣаѣа.
Капиталѣсез вѣд му паѣта визгѣлѣн визѣтѣнь ѣзѣт ѣз
вѣлѣ, кѣдѣ керѣ Совет Союз ѣ лѣшѣтѣнѣ муннѣ кошѣн
(vojnaen) мѣѣан вѣлѣ. Совет Союз, аѣшным му дорѣм
ponda jonmѣтѣ Гѣрд армѣа. Socializm stroitəm ponda,
vraggezkat peѣшѣм ponda kolѣнь вѣна, топѣт, здорѣв
отѣр. Согѣлѣш морт — умѣл ѣзѣлѣш. Зѣв, ѣар морт умѣла
vermas дорѣнь Союзнымѣс. Медвѣ лѣнѣ здорѣвѣн да
вѣнаѣн, колѣ кузнѣ такѣшѣтнѣ (krepitнѣ) здорѣвѣтѣ ѣ
peѣшѣнь согѣтѣзкат да сѣѣѣвѣтнѣ нь согѣа вѣвѣртѣтѣ. А
ѣта ponda kolѣ тѣднѣ, кѣѣѣмѣш овлѣнѣ согѣтѣз, кѣз
нѣа визѣнѣ ѣтѣк морт вѣвѣшѣн мѣдѣк морт вѣлѣ ѣ кѣз
ѣѣтѣ kolѣ визнѣ, мед ѣз ѣурѣ нѣа. Колѣ тѣднѣ, кѣз ѣзѣв-
нѣ, кѣз сѣтѣшнѣ, кѣз такѣшѣтнѣ здорѣвѣтѣ сондѣ вѣлѣн,
vѣн ѣ сѣстѣм руѣн. ѣта ѣѣлѣ ѣ pondas вѣдсѣн ѣорѣтѣнѣ
озлѣн.

ZADANŅOEZ

1. Giz lozunggez, мѣѣлѣ kolѣ лѣнѣ здорѣвѣн.
2. Giz viѣt: „Кѣз мѣ гортѣн да skolaьн peѣшѣм здорѣвѣоным
ponda“.

2. Мъј колә kernь skolaън zdorovjo vizәм ponda.

Sanitar komissijalә medozza lunşan kolә kutçisъnъ
uz berdә.

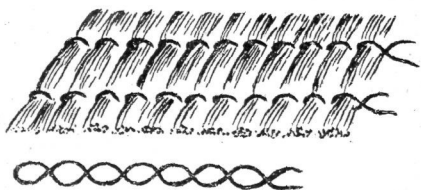
1. Върәтам ңаџ da bus. Кәр skolaън una bus, mi
siјә rukәt әtlaън loalam i kәskam as рькә. Busa ruәn



1. Sanitar komissija vizәta velәtçisşezәs.

loavъnъ oz kov. Bussan mortlән loә kәzәм (kaseļ) i vi-
şәnъ şinnez Buskәt әtlaън mort gьrkә sedәnъ vişannez.

Къşan skolaън loә bus? Viştalә eta јualanlә ашът.



2. Siz kolә kernь vojlokkez.

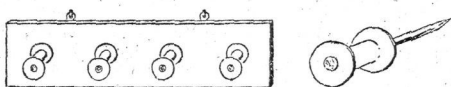
Medвъ ez vәv bus,
kolә çыskъnъ kokkez. Eta
ponda kolә sanitar komi-
ssijalә lәşәtъnъ vojlokkez,
Vojlokkezsә tujә kernь
izasiş, lәsseziş i una mәdik
toriş.

Зоз јогәşъnъ da зозә
şәlavъnъ oz tuj. Јог çukәrtәм ponda maşterskәjъn керә
jassikkez. Şәlalәм ponda siz-zә kolә pesәkән livo pilitçan
çagән uçәtik jassiçok.

Doska vylış gizəmsə kolə çəskəny va vonən nətə ruzytən. A kəz kernə siz, medvə gizikə mev ez kişşə zozə? Kin viştalas?

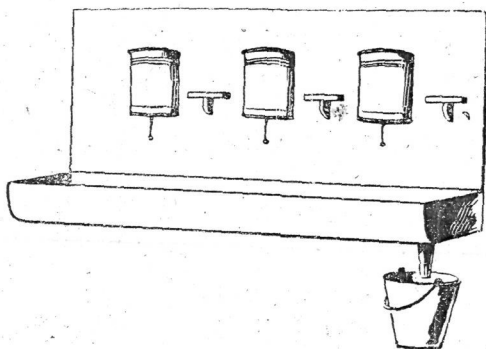
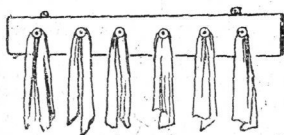
Bussə kolə çəskəny vəd lun vaa vonən i vonsə miş-kavny vaən.

2. A aşnym mi səstəməş? Sanitar komişiya, viştav,



3. Kəz kernə paşkəm əsətan tıvvez.

kin mijan şəd, nətəş? Kənym mort nija? Edə-kə vizətə, kolə çozazkə kutçışny etə uz verdə i vizətny vədənnəşə. Vizətny kolə bura: i çüzəmban, i pellez, i kokkez, i goła, i kiez, i paşkəm — vədəs, vədəs. Ed vədtə kuz jurşi — siyə şəkət səstəmə vizny. Kuz jurşiyən çozə arkməny (sog-məny) tojjez.



4. Çəskət da rukomejka.

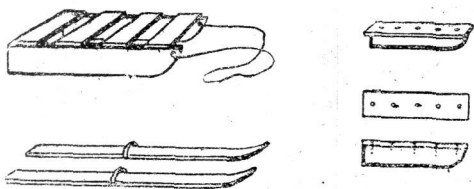
3. Skolaəny ed pukalə paşkəməny. Paşkəməny ızavny uməl. Vevdəriş paşkəməny pozə skolaə vajny sog ttez.

Vədəs vevdəriş paşkəm kolə kolny çəvtçaninə. Medvə paşkəm ez vałajtçy, koləny əslən tıvvez. Abu-kə nija skolaəny, kerə maşterskəjny.

4. **Mișșə kieznýtə** šojn̄ pukšytəz da skolašan gortə loktəm vər̄n̄. Nať sorən əmə sedən̄ sogəttez. Mișșanin vizə v̄b̄əmika. B̄d̄ənlə gort̄n kolə vizn̄ torja ɕyskət. ɕyskətsə tuja b̄d̄ənlə asl̄s kern̄ vaz ɕoɕkom dəraış.

5. **Vizə səstəma ətərašaninnez.** Ašn̄t v̄b̄əma kerə i vizətə, med mədikkez ez vəbalə. Gizə lozunggez da praviloez, k̄z vizn̄ səstəma otərašaninsə.

6. **Ed juə pizəttəm va,** esə gozumsə, kər vetlə b̄d̄kod sogət. Skolašn̄ med v̄li pizəttəm vaən vak. Ʀezurnəj-jez vizətə, pizəttəm-ja vakas ovlə vās.



5. Daddez, lampaez da koŋokkez.

7. **Loalə səstəm ruən.** Kər kerkušn̄ una oťir, ru ɕykə. Uməl rušan jur pondə višn̄, uməla munə veləttən. B̄d̄ peremenə ošlə fortoɕkaez da petavlə ətərə.

Ətik skolašn̄ təv kezə ɕelaɖ kerisə: daddez, lampaez, ruəvəj koŋokkez. A təvnas ləšetisə ɕoj (katuska), kədə v̄lə b̄d̄ peremenə petlisə ɕsləšn̄.

8. **Kerə as̄v̄nas fizkultura,** a siz-zə i peremenəzə. ɕulətə ətlaən fizkultura urokkez.

9. **Beregitiɕə vuzan sogətteziș.** Ed vetlətə jorttez ordə, kədna ord̄n eməș sogalișsez. Pondan-kə sogavn̄, mun sija-zə kədə doktor d̄n̄ə.

K̄b̄əm ti tədət sogəttez? K̄b̄əməș vuzən̄, k̄b̄əməș ozə?

ZADANNO:

Vizətə sanitar komișșijaliș uz. B̄d̄əs-ja kerə sija m̄j viștaləma estən.

3. Ъзна.

Ълalis sotčisan kad, čelad loktisə skoləə. Pondis sanitar komiŝŝija vizətnь vьdənnьsə i adzis: Geŋa vьdsən čuŋ kolassezsə gьzjaləm, Masalən kiezas ora polokkez, siz-zə Veralən i Borisoklən.

Čozazьk doktor dьnə. Doktor əktis, med čeladьs urokkez vəŝəŋ vetlisə voľničəə mazlə, a ačьs loktis skoləə da viŝtalis to mьj:

— Čeladlən kučik uvtanьs loəma učətik gьzna gagok. Eta gagok piŝkətlə kučik i tečə setčə aŝŝis kolttəz.

Kučik pondə ludnь, esə burazьk oјən.

Ludaninnezə petəŋь or polokkez.

Ъзна čoza vuzə mədik mort vьlə, unazьkiŝ zdorovajtcikə.

Medvəŝn doktor viŝtalis.

— Čelad, burzьk kər kiezən oz zdorovajtcə. Kiez abu pьr vьd mortlən səstəməŝ, nь verdə vermas kutčisnь vьd viŝanьs.

Ъзна gagok ovlə vьd tor vььn, kьtčə tokə vermə ŝiznь, pavkətcьnь sogaliŝ: knigaez vььn, čьskəť vььn, paŝkəm vььn i siz oz. Ъзнаəŋ sogaliŝlən vьd tor vььn eməŝ ena gagokkəzьs, siјən kolə niјə dezinficirujtnь, a mədik torrez, kədnijə oz tuj dezinficirujtnь, kьz pьzan, — kolə miŝkavnь maťeg sora pьm vaən, ŋeto kunvaən.

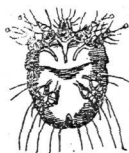
Geŋalən i Masalən vəlisə bibliotekaiŝ knigaez. Sanitar komiŝŝija mьrddis niјəs, kəttis gizəť i nuis bibliotekəə.

Bibliotekəəŋ niјa viŝtaliŝə: enə-pə knigaezsə vizisə gьznaəŋ sogaliŝ velətcisŝez.

Ŗetisə knigaezsə voľničəə. Setčn niјə vizisə pьm rua jassikьn, med viјnь gьzna gagokkəzsə.

Ŗetisə čeladlə voľničəəŋ gьzna maz, əktisə əkьzьka miŝьvььnь i əkьzьka vezььnь jernəs-vessan.

Das mьmda lun vəŝn vьdəs čelad skoləə loktisə zdorovəŝ. Ətik Masa abu.



6. Ъзна gagok.

Çulalis esə vit lun, a Masa şo abu. Munis sь dьnə velətiş (uçite(nica) i adzə — Masa bəra kərtaləm kieza.

— Мьј seeəmьs, Masa?

Masalən mam suə:

— Mijan vьdənnьmlən ətik sogət. Medoz Masa pondis sogavнь, a sьbərşəñ mijan vьlə vuzis. Masa veşkalis, əni mijañşəñ bəra sь vьlə vuzis. Eta tьdalə seeəñ sogət — sьşəñ nekər on vermь veşkətcьнь.

Şerəmtcis velətiş.

— A ti veşkətcə ətlaən da səstənzьka vizə aşnьtə, sek çulalas vьdəs i ətamədnytlə dugdas vuzнь.

ZADAŇŇO:

Vizətə, abu-ja tijañ kolasьñ kin gьznaən sogaliş, a siz-zə semja kolasьñ. Em-kə kin, viştalə, med skoləə dugdas vovlьнь munas bolniçəə veşkətcьнь.

4. Doktor dьньñ.

Vaňalən vəli pon — Şarik.

Pondis Vaňa sogavнь kovgaggezən (glisttezən). Munis Vaňa doktor dьnə, a ponьs şəras,

Doktor peslis Vaňasə, i viştalis, sь kiskaezьñ-pə eməş kovgaggez.

Şornitə Vaňakət doktor, a bьəssə Şarikьs kivzəməñ gьzjalə — pьrə-vь. Şarik bьəssə oştis, çetçəvtis Vaňa vьlə da nuliştis Vaňaliş əmsə.

Doktor şerəmtcis da pondis juaşнь:

— Radejtə tenə ponьt?

— Kьz-nə, — viştalis Vaňa. — Mi kьknannьm radejtam ətamədnyməs.

— Ti radejtat ətamədnytə, — eta bur, a ponьs-kə nülə əmtə, eta uməl. Sija tenьt — to i jukalis kovgaggezə. Sija tenьt vermas şetнь i sondikaç, a siz-zə gьzna. Nekər en şet nıvнь əmtə i açьt siz-zə en okav ne kañ, ne pon.

ZADANNO:

Giz gortat plakattez, kыз beregitçынь kovgaggeziş. Vizet, med ez vэzgajtçэ podakэт posni çelad. Bыd şojan oзын kieztэ mişşь mategən.

5. Skarlaţina.

Kotraşis Maņa kuz lun, vэli zdorov, gaza. A ғыnas pondis sogavнь. Əsэтнь pondis, zar ызыт lois, gors vьlэ pondis poraşнь.

Aşьnas me maməlэ sua:

— Мeньм skolaэ munнь oz tuj. Drug Maņalən vu-zana sogət, me siјэ vuzəta mədikkez vьlэ.

A mamə sua:

— Nəm oz lo, mun. Maņalən zar talun uçətzyk-ни, tьdalэ siја kыmaləm kьтэн-kэ.

No, me i muni, a şələm şo-zə ez kьskь. Kori aşşimь sanitarəs.

— Kыlan, Misa, soјə menam mьјənkэ pondis sogavнь, a mьјən, og tədə. Viştav Anna Petrovnaşlэ.

Petis me dьnэ Anna Petrovnaş i pondis јuaşнь, mьј da kьз.

— Burzyk loas, te-kэ talun lezçan vэр i viştan mamьtlэ, medvь koris doktorəs.

Siz me i kerі,

Loktis doktor, a soјələn moros vьlas kiştəm-ни bişe-rən əmiz rəma połokkez.

— Skarlaţina, kolэ nunь vołniçəə. Odə-kə nuə, ver-mat vişmьнь vьdənnьt.

Sьvəryn i menə vizətis, a me zdorov, me uçətnam sogavli eta sogətən. A şo-zə skolaэ ez lez, pukav-pə gortat, kьtçəz og kerə dezinfekciја.

Kerisə kerkuьn dezinfekciја, vetli vanaə, mişşi, paş-tali səstəm paşəm i pondi vetlьнь skolaэ.

ZADANNOEZ:

Viştalə:

1. Мѣла зонкаок ез пѣр skolaə, a koris sanitarəs?
2. Мѣла Маңасə воѣницаə нуəтам вəрѣн-ѣи докторѣс skolaə zonkasə ez lez.

6. Tuberkuloz.

Pondis Sankolən ajьs sogavьn. To kьzрьd (kasel) boştas, to bokas љjьnь pondas, ojjeznas pьmalə.

Zəlejtə Sanko ajsə. Bura olis ajkət Sanko. Kьz iza-lanşan loktas ajьs, Sanko oz i mezdətcь sь dьniş. Şoikə ətik bekəriş paңaləнь; uzikə ətik poduska vььn uzəнь.

Sanko vьdsən vaçkişə ajьsłaң. Vəsniťik, vьedьnik, morosьs vəjəm, peľbokkezas ləz svənnəz (zьlaez).

Mam peşşə aj ponda, a Sanko vьlə oz i vizət.

Kotraşə — siz-kə oz sogav.

Kajis sançik skolaə...

Vizətis sijəs doktor i pondis juaşьnь, kьz nija oləнь, kьəəm kerkuьs nьlən, kьtən Sançik uzə. Una siz-zə juas-is i ajьs jьliş, a sьvərsəң koris mamsə i suə:

— Ajkaьt (zəņikьt) tenat sogalə çaxotkaən, tьezьn tuberkuloz i zonkaokьt ət ne vьdəs bur, vişməм ajkaьtşan.

Mamьs, kьz kьlis, Sançiklən çaxotka da kutis şiu-vasə kişьnь.

— Uçət ed esə sija, oz vermь terpitнь, kulas Sançik. — Kvaťitis sija doktorliş kisə:

— Doktor, otsav, veşkət kьzkə sijəs, şet burzьk zellaez.

A doktor suə:

— Nəkьəəm me zella og şet. Aja-zona aş dispansərə vetləнь, setçin nijəs pondamə veşkətnь ruən da sondiən.

Çaxotka sogət vermə lonь kerkuşan, uzaləmsəң, şo-jəmşan. Meduna çaxotkaən sogaləнь mədik stranaezis ravoçəjjez. I mijan ozzьk, car dьrņi da kapitaliszez dьrņi siz-zə sogavlisə əddən una. Olisə nija əddən uməl ker-

kuezyň, pemyň, zeskyň sijen nija i sogalisə. Mədik muezyň zev una, ne ətik millon oñir oləny ıztağ. Oləny nija şemjaeznaňys ɛygjan. Seeəm oñir səryň ɕaxotka soğət paşkalə əddən ɕoza.

Kyťɕəz carrez da kapitalissez vlaš dorəny da eksploatirujtəny raboɕəjjesə da kreşşanasə, oz tuj byrətny tuberkulozsə.

Kapitalissezsə sovet vlaš vasətis. Promislennoş da şelşkəj kəzajstvo jonmətəməny sovet vlaš kerə ızalış oñirlə burzyk olan. Tuberkuloz mijan Sojuzny luniş lunə loə jeeazyk. Tuberkulozan sogalış oñirlə sovet vlaš kerə torja veşkəťɕannez — dispanşerrez, sanatorijaez. kurorttez, veşkətny niyə ruən, sondi jugəren, bura vizəməny da şojanən.

7. Mijan ne tɔdalan vraggez.

— Myşan ovləny sogəttez? — jualis doktorliš Fedor. Doktor vişţalis:

— Syşan, myj mort virə sedəny uɕəťik-uɕəťik gagokkez, kədnija suşəny mikrovbezəny. Ena mikrovbez seeəm uɕəťikəş, kus şinəny on i adzy. Vot ena mikrovbezşan i loəny byd-kod sogəttez.

— Kəz siz? Kin-zə nijəs tədə, oz tuj-kə adzyňny.

Doktor oşţis pyzan da kyskis lupa.

— Vizət eta şteklo vylə. Adzan? Eta ştekləys suşə lupaən. Kər pondan vizətny eta lupa-pyr kyeəmkə uɕəťik torok, to eta torokys pondas tɔdavny əddən ызта. Ena lupaeziş kerəny privor, kədija vermə ызlətny byd vizətan torsə 100-iş, 1000-iş i nełki 3.000-iş. Eta privorşys suşə mikroskopəny. Vot seeəm mikroskoppezəny i tujə adzyňny byd-kod mikrovşə, kədnijə mi og vermə adzyňny kus şinəny.

Meduna byd-kod mikrovşys muşny, sulalan vaşny i kəjədyn (nazəny). Bydənnyt tədat, şojaniş pukşə piñ-ñez vylə kyeəmkə ɕoɕkom, dak vot eta ɕoɕkomşny, şymda mikrov, on vermə lyddəny.

— Siz-kə əmьn eməş mikrovvez?— Divujtçəmən jualis Feđa.

— Əddən una, i unazьk nьlən, kədnija ozə vesətə piñnezньsə.

— A mьj setçin kerəнь nija?

— Ətikkez piñnez ьkətəнь, a mədikkez bur pəraə pьrəнь mort vir pьkə, i mort pondə sogavнь.



7. Çəlad vizət. нь mikroskopa.

— A kьz nija verməнь sedнь vir pьkə?

— A te kərkə ь jirikə antə dojdlin-en?

— Dojdli, da esə ңe ətçid. Kьəmkə pəraə ңetəka anəs dojdнь i kьləs kurtçəvti, i dьr vir petis.

— Adзьlin, a dojdin-kə ңeto kurtçəvlin, kьz te viş-talin, dak sek nьlə kokñit-ңi pьrнь viras. Bur, sedas-kə mort vir pьkə mikrov, kədnija uməlsə ңem oz vajət, dojdəmin burdas i ьdəs, a sedas-kə mədik mikrov,— mortlə una uməlsə vajətas. Mikrovbez verməнь sedнь ңetəka dojmaninnezət, a verməнь siz-zə sedнь i gorsət,

təz-ryr. Siz, Fedə, mikrovbezşan kulə una oñir. Mikrovbez vermasə ryrnı vir ryekə vıd dojmaninət. Sijən dojmaninnezsə kolə kərtavnı çockom ruzyməñ, şad-nağış ruzyryn siz-zə una vıd-kod mikrovyś.

— A mijan etik inka pır vεşkεtε dojdεminnezsε
natεn da cεran vetεssezεn.

— Sijən tijan əddənzyk i pondəny dojməny-ed ranaez, mɔjən oz kov veşkətat-da. A te kərkə sogalin vira mɔtən.

— 8ogali.

— А кѣвлін, кѣз сія сушә согәтѣс?

— Kъvli da vunəti.

— Suşa dezinteriya. Sija siz-zə loə mikrobbəzşan.
Dezinteriyaşan ne jəə kuləny posnit çəlad.

— A kbiš eta sogatš vermas vuznʹ? — jualis Fedā.

— Muiş,  es st m vaiş, unaz k pruddeziş. Va s see m mestaez n gozum    at ş, duka, i set n  izinte-rija mikrovvezl  ovn  i bur. A ti mi a p r   lunt r bro it t, kupajt t prudas da seti -z     juat. Ovl -ed siz?

— Oyle.

— No, vot, vira mьtes etaşan i ovlə. Mikrovvbezla kьnəmn ovnь burzyk, şojan unazyk. A çelad maitçə da una i kulə. Eta sogətan siz-zə sogaləny i ьzyt ořir. Kolə pondьny sogavny toko ətiklə, kьz sogət pondas vuzny mədikkez vьlə.

— A mbyşan? — jualis Feđa.

— A etə vişansə paşkətənb guttez.

ZADANNOEZ:

1. Em-kə skolaanıt mikroskop, vizətə kыз sija kerəm (avukə mikroskopьs, korə vraçliş).

2. Boşta vaen stëkan, puktë setçë turun çir i suvtëtë sonbtinë. Lunmëd bærti boştë eta valiş etik vot i vizëtë mikroskop uvtën. Adzblëmsë gizë da risujtë.

8. „Jen“ va.

Бавә вьд „kresenno“ lunə vičkuiš lezčetas „jen“ va i suvtətas „jen“ zazə.

Butəvkaiš „jen“ va tərmevlis mijan šemjalə vьdsa vo kezə. Šetləvlis mijanlə bav sijəs zella tujə toko ətik vočən. Sija veškətis sijən i gьrk višannez, i sotəminnez, i dojdəminnez. „Jen“ va sogətiš nekər ez otsavļ, i bavə əddən vidčəvlis, kər me sьliš juavli, mьla „jen“ va, a oz otsav nem.

„Jen“ va kəļ ovlis vьdsa voən, a eьkнь ez eьkль nekər.

— Adzan, — „jen“ va oz eьk nekər! — siz suvlis bavə.

Va vəvli vьl čočkəm i kərys vьeəm.

Ətik pəraə, kər ez vəv bavə gortən, me vošti etə butəvkašə da kištəsti setiš vasə mədik dozə i tupkavtəg pukti sonьtinə.

I mьj lois? Lun kuim vərti va gudьrmis, a sьvəryn pondis vačkьнь uməl ruən.

— Mьj te etačət, uməl mort, kerəmyt?! Əni-zə mun čarkь, — ьkəstəmən menьm suis bavə, a ačьs ində sija posuda dьnə, kьšaŋ vačkə nьrə.

— A tujə-raz „jen“ vasə čarkьнь? — bavəliš juala me.

I siz, kər „jen“ va ošta posudaьn suvtətan sonьtinə, dukšalə siz-zə, kьz kəŋəsьn va.

„Kresenno“ vasə pyr voštəнь tələn: kəzyt vaьn mikrovbez əddən jєєa. „Jen“ va vьdən voštəнь səstəm posudaezə, i sьvəršəŋ topyta tupkaləнь. Mikrovbez seəəm topyta pədnaləm posudə sedнь oz vermə. A kər „jen“ vasə koļan tupkavtəg, sija pondə gudьrmьнь i vačkьнь nьrə uməl ruən.

Religija da vuzan sogəttez.

Verujtišsez, kər pondasə sogavнь vuzan sogətan, oz munə doktor dьnə, a kajəнь vičkua. Nija kajəнь vičkua, jurvтинь setčīn, okavнь kres i etašəŋ məvpaləнь (dumaj.

tənb) sogət çulalas. Sogət etaiş oz çulav, a vuzə esə mədikkez vylə. Sogaliş mortlən mikrovbez kressə da jensə okalikə kolənb nə berdə. Kolənb nija siz-zə pañ berdə, kədiən udalənb dari. Səbərsən siz-zə kressə okalənb i juənb sija-zə pañiş zdorov oñir. Sija pəraə kres berdiş, a siz-zə i pañ berdiş mikrovbez vuzənb i mort pondə sogavnb. A to kulas sogaliş mort i viçku şərti kolə pyr səkət prəştitçənb okaşəmən. Etaşən sogət siz-zə vuzə əddən çəza. Zarazitçənb i praznikkez (Rozosvo) pəraə, kər okaşənb ətamədkət.

ZADANNEZ:

1. Kərə antireligioznəj uqolok — „Religija i sogəttez“.
2. Vizətə, kər loasə vuzan sogəttez, medvb obrjaddezən ez vuzə nija skolnikkez vylə, a siz-zə i uqətzək vonnez vylə da sojjez vylə.

9. Gut.

I.

Oz tuj gutsə sunb prosto gutən, kolə sunb siyəş tif novjətiş gutən: sija vuzətə kənəm tif vişən. No siz siyəş ez nimtə. Məla? Sijən, məj sija vuzətə nətəko etə sogətsə, no i una mədik sogəttez: mət, çaxotka i una mədik sogəttez.

Gut levalə bədləət. Pyrə kartəə, gidjə, vetlətə bədkod nət kuza. Nəts kutçişə sblə kokkez berdəs, borddez berdəs i bədəs tusa berdəs.

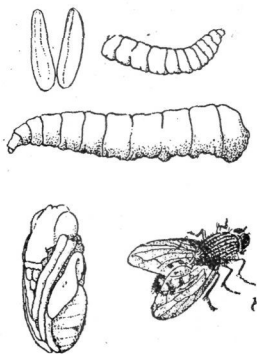
Nətsə gut vuzətə sojan vylə, olpaş vylə, pəzan vylə da i bədləə, kətçə toko vermə şurnb. A etə nətən, kədiyə novjətə gutb, əddən una bədkod mikrov. Uşonəjjez bəddişə: əlik gutb nətən vermə vuzətnb kvañ mişlon mikrov. A munda ena mikrovbez koləsən seəəm mikrovbez, kədnija vajətənb vred! Pondis kaga sogavnb vira mət vişənən. Kıştis mambs gərniçiş karta vylə. Pəris setçin gut, pukşis etə kuştəm vylə. Lebzis setçinşən bər, pəris oştə əsnət kerkuə i pukşis sojan vylə.

Şojənb etə şojansə mədik çələd i pondənb siz-zə sogavnb mətən,

Şəvzis çaxotkaən sogaliş mort, püksis setçə gut da pondis junb şblis krakətsə. Sedisə mikrobbez sь gьrk pьkə. Levalə gut bьdlaət i bьdlaə kolə nevnaən aşşis dułsə, a dułskət ətlaəb nəətik şurs (1000) mikrobbez. Kolis nımtnb etə gutsə vijan gutən. Munda etə gut kuza kulisə-qi pəriş i tom!

II.

Bьdsa grudaezən gozumə levalənb guttez. Təv kezə bьdəs kulənb, kolçənb toko əti-əti. Təvjənb nija pemyt pełəssezьn. Tułsnaş levzənb kartaezə, giddezə i setçin kəjədə (nazomə) puktənb aşşinb kolkkez.



8. Kьz zoramə gut.

Bur sonьt pogoddaə 8—12 ças vərşan ena puktəm kolkkeziş petənb liçinkaез. Bьdən tijan kolasiş adzьvliş, kьz kartaezьn gozumsə puə vetle uçətik gag. Ena i eməş gutiən liçinkaез. Lun 5 vərьn, a kəzьt pəraə nədəl məd vərti liçinkaез pьrənb pьdəzьk i pərənb kukolkaезə. Vitət, şizimət lunə, a mukəd pəra i dьrzьk, kukolkaiş petə uçətik gutok. Petə kəjədiş (nazomiş) səs-təmtə aşşis kokkez, tusa, jur ləşətə borddez i pondə levalnb. Levzə kerku pьkə, kьtən koknizьk adzьnb aslьb şojan. Das lun vərşan levzə vər kəjəd (nazom) dьnə i puktə setçin kolkkez.

Ətik uçonəj lьddəm, una-ja ətik gozumə gutiş ark-mənb guttez.

Sija lьddəm siz:

Aprel 15 lunə mampəv puktis şo (100) kьkdas kolk. Maj ətik lunə petisə şo kьkdas (120) gut, nb kolasьn kvařdas mampəvvez.

Maj 10 lunə vɔdənnɔs puktisə ʂo kɔkdas (120) kol kən. Vɔdənnɔslən ətlən puktəm lois 7200 kol̄k.

Maj 28 lunə petisə 7200 vil gut, nɔ-koləsɔn mam-pəvvez 3600.

Iun 8 lunə vɔdənnɔs vərə puktisə 120 kol̄kən.

Siz kɔʂʂə arəz. Munda-nə siz cuzən̄ ətik gozumə? Uɕonəj lɔddəm i loəm 5.598.720.000.000 sɔbzda lɔdsə ʂəkɔt i lɔddətn̄.

Konəsno kol̄kkez i liɕinkaɛz una kulən̄, kulən̄ siz-zə i aʂnɔs guttezɔs, no ʂo-zə lovjan kol̄tɕən̄ əddən una.

III.

Guttezkat kolə peʂʂn̄. Kolə vijn̄ ne toko guttezsə, a siz-zə kol̄kkezsə, liɕinkaɛzsə i kukolkaɛzsə.

Eta ponda kolə tɔdn̄, mɔj nija vajətən̄ umələ i ətlən vɔdənnɔmlə kolə peʂʂn̄ nɔkət.

Sanitar komiʂʂijalə guttezkat peʂʂəmiʂ sovettez:

1. Kiʂkalə ubornəjjez karaʂinən, izveʂən ɳeto ɳeʂtən.

2. Vəvdlɔvlə ubornəjjezə i va gɔvjət gəppezə torf (siz, medv̄ mɔv̄s vəl̄i 10 sɔn kɔza). Kərə etə ɕəkzɔka.

3. Pədnavlə ubornəjiʂ oʂtaez.

4. Ed lezə kujlən̄ kerku dɔnn̄n kəjəd. Vizətə, med, pondas-kə əkʂn̄n̄ kəjəd, kɔksisə karta vlə ɳeto ɔv vlə.

5. Vijə guttezsə formalinən: ətik stəkan formalin sorlələ 8 stəkan vaɔn, voʂtə va sora formalinsə 6 paɳ, puktə ʂetɕə 3 paɳ va, ɳevna saxar i jəv da kiʂlə uɕətik dozokkezə. Dozzezas teɕə ɳaɳ torokkez i puktə əʂɔnn̄ez vlə, no aʂn̄t vizətə, medv̄ sija ez sɛd mortlə, ne ku-rəglə, ne mədik podalə.

Kuləm guttezsə ətərə ed ɕap̄kə, ʂojas-kə nija kurəg ɳeto esə kin, vermas kuvn̄. Formalin̄s—jad. Medbur — sotat-kə nija.

6. Əslə gut vijan gizəttez. Sajəvtə guttez sogja ʂojan.

ZADAŇŇOEZ:

1. Məvpalə (dumajtə) ašnyt, kыз esə tujə vijny guttezsə.

2. Boštə muən kьeəmkə doz, mərtə setčə nəl još. Katıbtə sijə marlaən. Puktə pьekas učetik dozokən nan, jaj i kəjəd. Lezə pьekas 3—4 gut. Vizətə, kыз gut puktas kolkkez, kыз nija pərasə ličinkaezə, a sьvərəŇ kukolkaezə. Mьj pondat adzьny, gizə da risujtə.

Vizətə, medvь ez košmь puktəm šojan, a siz-zə i kəjəd, pondas-kə košmьny, soddьslə va.

3. Kerkuiš guttezsə ovləny una i mədik guttez. Vizətə, kьeə məš nija i mьj mortlə vajəny umьlə.

10. Bьrətam parazittez.

Jualis velətiš: mьlə mijanlə kolə bьrətnь tojjez, pьeəez da ludьkkez?

— Kurtčasəny nija, vir juəny, oz šetə uzny,—vištəlisə čeləq.

— Eta jeeə,—suis velətiš.—Enija parazittez vuzətnь vuzan sogəttez ətik mort vьvšəŇ mədik mort vьlə.

Juasə sogališ mortliš vir. Ətləny virkət nь gьrk pьekə sedəny i sija sogətlən mikrovbez, kьeəməŇ sogalə mort.

Vuzasə ena parazittez zdorov mort vьlə i pondəny sijəs zuditny—šojny. Šoikanьs parazittezlən nija mikrovbez, kədnija šurisə sogališ mort vьliš, šurəny zdorov mort virə i mort pondə sogavny.

— A kin uməlьzk,—jualis MaŇa,—toj, ludьk əli pьe?

— Noko məvpalə (dumajtə) ašnyt, kьeəməŇ parazittez uməlьzkəš,—suis velətiš.

— Ludьkkez verməny vuzətnь tif višan, tuberkuloz, čuma. Pьeəez verməny vuzətnь pištə, siz-zə tif da čuma. Tojjez verməny vuzətnь tif i una mədik sogəttez. No, vištələ, kədiya-nə uməlьzk?

— Bьdənnьs! Bьdənnьs! Ətik mədikša uməlьzk,—pondisə ьksьny čeləq.

— No, tьrmas — mijaп ьksəmiş nija oz-na kulə, — şeraləməп suis velətiş, — vajə, məvpəlystam, kьz burzьk пьkət peşşьпь.

Kьskə ətləə aj-mamньtə, vonnezньtə, sojjezньtə: mi-janlə ətnəпьmlə şəkyt loas vermьпь učitik vraggezнь-məs.

11. Kьz peşşьпь parəzittezkət.

Tojjez.

Jurşi kolə vizнь zenьtika.

Sьnavнь əək sьnanəп.

Peslaşikə paşkəm pəznь. Pəzikə kuləпь tojjez i пьlən kołkkez.

Bьd paşkəm virus kolə utuzitнь.

Loasə-kə kerkuьп ludьkkez, kolə nijəs zavaritнь pьm vaəп. Bьd sel mavтнь karaşiməп, skipidarəп, benzinəп (ed vunətə: karaşim i benzin çəza əzjəпь bişəп).

Mavтнь sellezsə burzьk sorəп:

1. Nasətyra spirt da skipidar (5 tor nasətyra spirt i 1 tor skipidar).

2. Skipidar, karbolovəj kislota, karaşim (20 tor skipidar, 20 tor karaşim, 3 tor karbolka).

Pьeeez.

Vijнь pьeeezsə şəkyt. Kolə vijнь пьliš liçinkəez (şə-rəvvez). Liçinkəez пьlən oləпь ştena, pəlat da zoz ko-lassezьп, kəs mestəezьп. Kьtəп va — ovнь nija oz vermə, kuləпь.

Zoz mişkavнь kolə əəkazьk (vaə kolə sodтнь пьvna karaşim). Jog, kədiјə çьskəт, sotнь gorьп. Pьeeez unaəs krьsəez da sьrrez vььп, kədnijə siz-zə kolə vijнь.

Pьeeez tuјə unpəzьk adzьпь krьsa da sьr pozzeziş. Ed vizə kerkuьп ponnez. Pon vьvşəп pьe vizə mort vьlə.

Ludьkkez.

Koļkkezsə ludьk tečə krovattezə, lakəssez kolasə, sellezə, paškəmə, knigaezə i una mədiklā. Ētik mam-pəv olikas vermə puktьnь kьkšo vitdas (250) koļk.

15—20 lun bəršaņ koļkkeziš petənь ličinkaез. Me čajta vьdən adzьvliš nь mestiš, kьtən olənь ludьkkez, eməš učətik čočkom ludьkokkez, — ena i eməš ludьklən ličinkaез. Nija siz-zə, kьz i bьzt ludьkkez juənь mortliš vir. Ličinkaез vьdmənь, 5-iš leņajtənь, čapkənь aššinьs vaz kučik i ētik təliš bəršaņ pərənь bьzt ludьkkezə. Bьzt ludьk olə voša unazьk.

Ludьk olə tokə ētik vir juəmən. Vir nija juənь nətoko morttezliš, no siz-zə i una mədik zivotnəjjezliš, suam, kurəggezliš kajjezliš i una mədikliš. Ludьkkez əddən olišəš i kəzьtšaņ nē pьr kulənь.

Vijnь burzьk niјəs pьm vaən nēto parən. Kolə kiškavnь vьdlaət, kьtən toko nija olənь. Par i pьm va vermasə šiznь nē vьdlaə, nē vьd selə. Kolə mavtnь esə karašimən, nēftən, skipidarən, a burzьk, mavtan-kə sorən.

Karreznь, kьtən olənь ētik kerkuьn, una zьrrezьn, ludьkkezkət kolə peššьnь vьdənlə ətləьn, a to nija ētik zьriš vuzənь mədik zьrə.

Mədik pačeraə petikə, kolə bura vizətnь vьd tor, vijnь ludьkkezsə, a siz-zə i koļkkezsə nьliš.

Mijaņ dєrevņaezьn ludьkьs kerkuьn paškələ əddən čoza. Sijən vьd təlišə kolə. zavaritnь vьd sel, a sьbərən kət ətčid šizim lunə mavtnь karašimən nēto skipidarən, a esə burzьk sorən.

Siz-zə, kьz i mədik parazittezkat, ludьkkezkət peššikə ed vunətə kьk pravilo.

Ētik pravilo — vijnь parazittezsə kolə pьr, oz tuj viz-čišnь, kər nija loasə una.

I mədik pravilo — nьkət peššьnь kolə ətləьn, a to pondasə vuznь ētik zьršaņ mədik zьrə, a siz-zə i ētik kerkušaņ mədik kerkuə.

Tərəkannez.

Mijan kerkuezyñ oləñ kək pələs tərəkannez: gərdəş da çočkəməş. Tərəkan mortlə una uməlsə kerə. Vetlətəñ nija bədləət, şojəñ mɔj sedas, a sɔvərşan kajəñ şojan vylə, lakəştəñ sijəs. Una mikrov tərəkəñs kɔnəmyñ oz kulə, i kər sija kajə şojan vylə i pakəştitə sijə, sek koləñ una mikrovbez.

Tərəkənlə tusa verdas, a siz-zə i kokkez verdas lakəşə una nať i bus. Bədəs sija etijə bussə i naťsə paşkəta bədləə, kɔtçə toko oz şur: i şojan vylə, i pɔzan vylə, i bekərrez vylə, a ətləən i kolə mikrovbez. Tərəkan vermə paşkətnə seəəm sogəttez: xolera, tuberkuloz, kɔnəm ɥif i una mədik vuzan sogəttez. Siz-zə nija vuzətnə i kurəg-ɥip sogəttez: kurəg xolera, kurəg mɔt. Tərəkan mampəv kolkezsə oz teç kɔtçə sedas, kɔz ludɔk, a novjətə şəras, torja kəziçkaokɔn. Eta kəziçkaokɔs mampəvlən bədmə vər tusa ponɔn. Mijan sijəs suəñ tərəkan kolkən. Eta kolkɔn ovylə 20—50 kolkəz. Kuim nədeła vərşan mampəls kolksə çapkə. Kol kɔs potə i sɔ pɔekis pətnə uçətiç çočkəm liçinkaəz. Nija çuzəməñ siz-zə, kɔz i ɔzɔt tərəkannez. Avuəş toko borddez. Liçinkaəz şojəñ sijə-zə, mɔj i ɔzɔt tərəkannez, Bədməñ i vezəñ aşşinɔs kuçiksə (lenajtəñ).

Noliş kuçik vezəm vərşan liçinkaəzlən pondəñ pətnə borddez. Kvaťiş kuçik vezəm vərşan ($1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ təliş) loəñ ɔzɔt tərəkannez.

Olikas (olə 100—130 lun) mampəv vajə 3—4 kol k.

Kɔz peşşəñ tərəkannezkət.

1. Boştə pɔm vaən stəkan. Puktə çajnəj panən bura. Seşşə puktə nañ torokkez, sukar nəto panəv, sodystə kɔk pan saxar pesək. Etə verdansə çapkalə setçə, kɔtən oləñ tərəkannez.

2. Tərəkannezsə tuja zavaritnə siz-zə, kɔz i ludɔk-kezsə.

3. Tərəkən kəjan. Boştə puovəj jassik. Vevdəriş pəlas pişkətə ošta. Eta oštə suvtətə kəz şteklannəj trubka (tuję lampa ştoklois). Trubkasə suvtətə siz, medvə vevdəriş trubkaronə vəli pəlskət ətroven, a uvdəriş ponə nəvna ulənzək. Jassikə puktə şojan — vadəm naq libo məkə mədikə. Bədəs tərəkənsə, kədiya sedasə kolə asv-veznas zavaritnə.

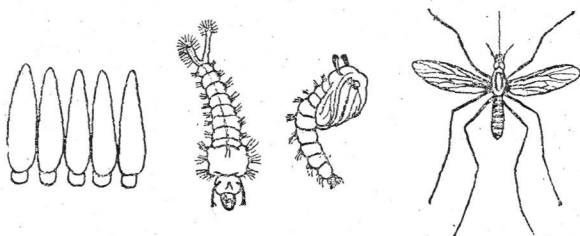
12. Kəz mijanlə şurə mələrija.

Tuləs. Boştə banka i mənə va dorə nəto nır vələ. Adzə ti bəd gəpiş va. Güməstə etə vasə bankaant.

Məj setən kərşə? Puə, kəjə vetlə, tır, bulavka jurkod posni gagok. Əna gagokkezşə eməş gərışək gagokkez — nomlən liçinkaez. Aş bankaant vaş nəvna suləlystas. Sek liçinkaez lebasə va vevdərə i loasə kəz kuləməş. Əsalən nija onna jurən da vizən və vevdəras bər vadorşinəs trubkaokkez. Əna trubockaezəs liçinkaezlə kolən loalan ponda. Vanas bankasə nuə skolə. Bankaən dərmiş mukəd liçinkaez pondən pərən kukolkaezə.

Əna kukolkaez abu gutlət-kodəş, nija vaas zərən, vetlən. Unazək əna kukolkaez vizşən və vevdəryn. Kukolkaezlən siz-zə eməş loalan trubockaez. Bəd kukolkalən əna loalan trubockaez kək i nija jur vevdəranəs. Sijən kukolkaez əsalən nə onna jurən, kəz liçinkaez, a jurənəs vələ. Lun 2—3 bərşən kukolkaez levən və vevdərə da potlaşən, i petən nommez. Nom ajpən oz kurtçaş i dər oz ov. Mampən nom kurtçaşə i juə vir. Lunməd bərti mampən pondə va pəkə teçnə aşşis kolkez. Siz paşkalə i bədmə nom. Noməs vredsə oz vajət, no uməl sijən, mələ kəskə vir, lun i oj lebalə, kurtçaşə, mesajtə uzavnə da uzən. Etə mi gizim etik nompələş jəliş. Em i mədik nom — mələrija nom. Mələrija nom paşkalə i bədmə siz-zə, kəz viştəlim ozyək. Mələrija nom — mijan vrag. Inmas mələrija nom sogaliş mort vələ i pondas kəkən — junə səliş virsə.

Małarijaən sogališ mortlən viras eməš una małarija mikrovvez. Nomlə, kər juə seeəm mortliš vir, ətlaən vir-kət sedəny i mikrovvez. Mikrovvezys nom gyrkyn ozo kulə, a esə loəny unazyk — paškələn. Pukšə nom mədik zdorov mort vylə i pondə bəra slyš juny vir i sija pəraə



9. Nom zoramə,

mikrovvez vuzəny mort vylə. Mort pondə sogavny: zegjə sijəs, jur višə, pondə uməltčəny, əsə vən, a siz-zə i sad.

Małarija nomliš ličinkaəz jeeə adzan gəppeziš. Nija šurəny nom ličinkaəzša jeeəzyk. Małarija nommezlən ličinkaəz əsaləny nə onna jurən, a kujləny va vevdəras. Nyən loalan truvočkaəzys nə tusa ponəny, a kaz vyləny.



10. Prostəj da małarija nom.

Małarija ličinkaəz i kukolkaəz basək šəd vez rəma. Ozza vizətəm nom i małarija nom abu ətkodəš.

Vizətə əsny vlyš nəto kəškə mədiklaiš, kəz pukələn nommez.

Małarija, libo nūr lixoradka — šəkəyt da majitiš sogət.

Małarijaən verməny višmny əqdən una oti, on-kə pondə vijny sogət vuzətiššezsə — nommezsa.

Nurrez bьdəs kolə koştъnъ, gəppez tьrtъnъ muən. Oz-kə tuj etijə kernъ, sek kolə kişkavnъ ңeftən ңeto karaşimən; ətik kvadrat metraə kolas ətik paŋokşa ңe unazъk. Karaşim da ңeft pьrəŋъ liçinkaезlə loalan oştaezanъs. Etaşan nija pədəŋъ i kuləŋъ.

Oz kov ңekər vijnъ lagusaez. Nija vajətəŋъ una polza, — şojəŋъ nommezliş liçinkaезsə. Una nom, a siz-zə i nъliş liçinkaез şojə i utka.

Una nom kulə təv pəra, a mukəd oləŋъ təvbyt.

Єəkazъk tujə adzъnъ tələn nommezsə guiş ңeto zozuliş.

13. Къз mort peşşə vreda mikrovbezkat.

Vreda mikrovbezсə mort viјə dezinfekciјаəŋ, zellaezəŋ a medbura — səstəŋ olanəŋ. Səstəŋ olan — bьd mikrovlən vrag. Kьtəŋ oləŋъ səstəma, setçin abu mikrovbezlə şojan i nija setçin əddən jeeə, kər kəŋ i loasə, to çozə əsəŋъ bər. Vuzan sogəttez pəraə torjəŋ-ŋi əddən səstəma kolə ovnъ. Xołeraəŋ ңeto tiřəŋ sogalikə ңekər oz kov junъ piзəttəŋ va; setəŋ una mikrovbez. Єəkazъka kolə mişşъnъ kieз, çuzəmban. Oz kov əmə şujnъ çunңez. Fruktaez i mədik jəriş karççez, kədnijə bořtat bazariş, şojan votəз kolə bura mişkavnъ. Zev una mikrov kulə sondişan, siјəŋ kerku vəli med jugьt. Veş oz şorŋitə: „Kьtəŋ jeeə mьtçişlə sondi, setçin єəka ovlvьlə vraç“ Vot mьla Ni-kolaj Krovavəј dьrŋi kulisə əddən una uzaliş ořir: nija olisə pemyt, vaa podvallezъn. Unazъk uzaliş ořir kulis sogəťşan, kədiјə suəŋъ çaxotkaəŋ libo tuberkulozəŋ.

Bьd sogəť loə mikrovbezşan, a mikrovbez kokŋita vuzəŋъ ətik mort vьvşan mədik mort vьlə. Medbь sogəttezez vuzə zdorovəј mort vьlə, kolə sogalişşə jansətnъ torja зьrə. Siz-zə sogaliş mortkəť oz kov junъ i şojnъ ətik paŋ-bekəriş.

Ətik ьзьt uçonəј Pařter puktis bьdəs aşşis olansə mikrovbez velətan vьlə. Velətiş ořirsə, kьз tədnъ polzaa

mikrovbez kolasiš vreda mikrovbez i beregitn̄ aštə uməl sogətteziš.

Sija pondis sogəttez privivajtn̄. Kazalis sija; mort, kədi ja sogalis k̄eəmkə sogətn̄, mədətciť sija-zə sogətn̄ sogalə əddən soça. Vuzan sogətiš privivajtikə boštən̄ əddən ɲer̄ɲik (slavəj) mikrovbez, kədnijə vəditi n̄ zivotnəjjez v̄v̄t̄r̄n̄. Mort̄s etə privivkašan̄ ɲe bura sogaləm bərsaŋ čoza veškələ i mədətciđ etə sogətn̄ oz-ɲi sogav.

Siz əni privivajtam pišti, xolera, tif. Pišti privivajtən̄ v̄d̄ uçəti k̄ çəladlə, a siz-zə i ḡriš oti r̄lə. Ozyk pišti sogətsan̄ kuvlisə zev una oti r̄, a əni kulə n̄ unaən jeeaz̄yk. Uçonəj Paštər bərsaŋ una mədik uçonəjjez nuəti sə s̄liš pondətam izzə i veləti sə siz-zə mikrovbez sə. Nija veləti sə veškətn̄ bəvməmiš. Ponnez bəvmə n̄ ətikpələs mikrovbezšan̄ i bəvməmsə veškətn̄ oz tuj ɲek̄z. A əni, kər bəv pon puras mort sə, kerə n̄ s̄lə d̄usməđ privivka i mort veškələ.

Mikrovbez j̄liš nauka uvja, əni doktorrez una oti r̄əs petkətn̄ kuləmiš.

14. Kolxoz̄n ləšetam səstəm, zdorov olan.

Zdorov olan ətikən on ker. Posnit̄ ətika kəzajstvo-ezlə uməl olanış ɲe petn̄. A k̄tən uməl olan, setcin̄ ɲat̄ da sogəttez. Toko kolxoz̄n tujə organizujtn̄ krešsanališ zdorov olan.

Kolxoz̄ organizujtə ətlasa sojan. Ətlasa sojan̄s v̄godaaz̄yk i zdorov̄yk. Sija mezdətə una miļlon̄ iŋkaəs gort̄ kəzajstvo berdiš. Kolxoz̄niklən gort̄n̄ sojan ləšetə m̄s vuzə ətlasa stolovəjə. Kolxoz̄nik kerku n̄ loə səstəm̄z̄yk da unaz̄yk mesta.

Kerku n̄ pesla n̄ siz-zə kolə dugd̄n̄ i si jə izzə vuzətn̄ ətlasa peslašanə. Ətlasa peslašan̄n masinaezən jeeaz̄yk oti r̄ čoza kerə n̄ si jə izzə, kəda v̄lə v̄d̄ iŋkalən m̄n̄lis una kad da v̄n̄. Seeəm kerku n̄, k̄tən oz pondə

peslaşnъ, pizətnъ va, utuzitnъ paškəm, ru loə una səstəm-zъk i zdorovzъk. Kolxozъn medvъ vəli siz-zə ətlasa baŋa.

Jedinoļiĉnik kerkuъn ətləbъn olisə i oĉir, i porşpijan-nez, i kukaŋnez i kurəggez. Setən-zə peslaşisə, ləşətlisə şojan. Eta-zə kerkuъs kolxozъn med vəli səstəm, gaza.

Mukəd kolxozzezъn organizujtəmaş ətlasa vurşannez i ətlasa maşterskəjjez, kŷtən pukaləbъn specialissez, voçə-nъ i vurəbъn viliş mŷj kolə kolxozŋikkezlə.

Kolxozzezъn çəlad kolə vьdtъnъ kuziş kiez uvtyŋ — jaşliezъn, detsaddezъn i skolaezъn. Setĉin nişə bura də-zirajtəbъn, verdəbъn kad şərti i kŷz kolə. I gortъn kolxoz-ŋiklən oləm unaən gazazъk jedinoļiĉniklənşa.

Kolxoz vizə iŋkaliş zdorovjo. İŋkaezlə siz-zə, kŷz i fabrikaъn da zavodъn şetəbъn çuztəməz i çuztəm vəryŋ otprusk. Oz tuj etiş kernъ jedinoļiĉnik kəzajstvoъn.

Kolxozъn med vəli sanitar komişşija. Sija peşşə səs-təmzъka oləm ponda, zdorovjo ponda, vizətə, medvъ ez paşkalə sogəttez, kerə zdorovjo vizəŋ jŷliş doklad-dez da vəşedəez. Eta-zə komişşijalə kolə bura peşşьbъn „una“ tədişşezkət (znakarrezkət), kədnyşan loə una vred.

Kolxozъn ətləbъn kokŋitzъk nuətnъ enə izzəzsə, tak-şətnъ aşşit vьn da zdorovjo.

ZADANNO:

Gizə ıyddişan kerku ştengazetaə: „Mŷla kolxozъn oləm una zdorovzъk jedinoļiĉnik oləmşa“.

15. Nacional respublikaezъn oĉirliş zdorovjo beregitəm.

Car vlaš dьrŋi vьd nacionalnəşiş uzalişşezlə ovşis torjən-ŋi uməla. Pemyta, veləttəg viznъ oĉirsə carlə i kapitalissezlə vəli vьgoda. Pemyt, veləttəm oĉirəs eksplə-aŋirujtnъ vəli kokŋitzъk. Una nacionalnoşlən, kŷz i komi oĉirlən car dьrŋi ez vələ ŋe skolaez, ŋe voļŋiçəez.

Kulturatəm olanъn sogəttez ovləbъn unazъk. Car dьr-ŋi vьdsa dєrevŋəez sogalisə kuçik doşmanən, şin vişə-nən da una mədik sogəttezən. Oĉir maitçisə i una kulisə.

Boľniçaez da doktorrez ez vələ, veşkətçisə „tədiş“ oñir dьнн, „kovdunnez“ dьнн da poppez dьнн, kədnija mortlə burə nem ez şetə, a kerisə ətik uməl: vişannez burazьk paşkalisə, vuzisə mort vьvşan mort vьlə.

Sovet vlaş vüz sornas bergətis bьd nacionalnəşliş oləmsə. Çoza bьdmə nacional respublikaezьn socialiştiçeskəj kəzajstvo. Uzaliş oñirlən oləm luniş-lunə loə burzьk i burzьk. Kerəməş viļ skolaez, kьtən velətəнь as kьv vьльн. Mukəd nacional respublikaezьn veləttəm oñir abu-ñi. Sovettez siz-zə peşşəнь nacional respublikaezьn uzaliş oñir zdorovjo ponda. Bьd nacional respubikaьn kerəməş viļ boľniçaez, dispanşerrez i medicinskəj punkttez. Skolaezьn velətəнь, kьz beregitнь da takşətnь aşsit zdorovjo, kьz vizнь səstəməna vьvтьr, paşkəm i kerku. Vьna da zdorov çelaq bьdtəm ponda oşşəнь jaşliez da detsaddez. Bzьt oñirlə kerəнь lekcijaez, beşedaez, kьz beregitнь aşsit zdorovjo.

Bьd nacional respublikaьn bьdmə viļ, zdorov smena —fizkuľturnikkez.

16. „Єьkətəm“.

Kerəs. Eta kerəs vьльн bьdməməş bьdkod ləşьt pu-ökkez. Puoķkez kolasьn sulalə uçəñik kerkuok, a kerkuokas olə sapozñik, suəнь Trəpimən. Oz gaztəmtçь Trəpim, bьd kadə olə gazaə. Bur sьlə, uməl, a Trəpim pьr mьjkə balaguritə.

Siz olis da olis Trəpim — balaguritis luniş-lunə da toko ətçid lois uməl: vьekis silaən çuñsə. Etəz vəvli ne ətçidiş... Bьekas i çoza vər burdə. A əni çuñ pondis pьkтьнь, gərdətnь. Lun pьktə, mədik. Lun olə uzavtəg — mədikə. A Trəpim jursə oz əsət: „Etə me, jorttez, kьzнь pondi. Bogatto kьnəmşan kьzə, a me çuñşanəm.“

Kьz-vь Trəpim ez balagurit, a şo-zə zubbışanas ьksə.
— Mun, Trəpim, boľniçəə, a to balaguritəmnat aşsit çuñtə əstan, —sovet şetis sьlə soşed komsomoļeç. A

Trəpim əvətə kieznas, oz verit vraçcezlə. „Neuzeli, suə, tuja tədnə, mɔj mortlən gɔrk pɔekɔn kerşə. Eta loə sija-zə, kɔz uməla vurəm sapoggez vundavtəg ləşətnə. Siz-zə i doktorrez: vundalasə, medvɔ vizətnə tençit dojmanin, a sɔvəşan lezasə maitçətnə. Mədrəv kerəm çarki i tozn çarkivi oz sulav, a vundaləm mort,—abu-qi mort. No kɔəəm-pə me loə çarki da sapog vuriş, vundəstasə-kə çuñəs? Olas, siz kolə-kə burdas. Oznk burdɔvliş i əni burdas“.

No çuñ ez burd, a luniş-lunə pondis dojmnə bu-razk.

— Etə jen tenə peslə!—suis pəriş staruka. A te takşətç (krepič), en şetç.

— I siz takşətça... Kərkə burdas.

Unazk peşis Trəpimlən in:

— A pondas-kə dojmnə da esə dɔr, pondan ovnə da maitçətnə.

Zalejtə Trəpimikaəs... Kin əktə pəzannez kernə, kin kəzɔt kompres, a kin i viok kɔəmkə prepodobnəj Tixonşan şetə, kin çerəslan əktə kərtavnə.

Veşkətə Trəpimika bɔd viştaləm zellə şərti Trəpimliş çuñsə, a slə loə şo uməlznk i uməlznk.

Pɔris nɔ ordə ətçid (ətrɔr) ozza manaska,—vəşnişik, kɔz plet.

Vizətis Trəpimliş çuñsə i pondis lovnə:

— Eta tenat çuñt ɔkətəma, uməl vɔn şetçə lezəmaş. Etija nekɔəəm doktor oz vermə veşkətnə. Kolas tenɔt munɔ Viłgort drevnəə, Raalejovna dɔnə. Sɔ dɔnɔ munda-qi oşir veşkətçisə—on vermə lɔddɔnə.

Trəpim mɔjkə tarasičə kod-vɔ vəli: ɔlɔn da mɔjda, suə, no manaska sijəs vermisi:

— Da tenɔt, bur mort, i munɔ oz kov, sija vermə şin sajn veşkətnə. İnɔt viştalas slə kɔz i mɔj, a sija sɔ şərti ləşətas zelləez i şetas kɔəmə kolə. Juan te nişəs, vizətan-kə i çulalas.

Dolbt lois Trəpimikalə, oz təd, kəz da mɤjən oskɤn sija, a mædi lunə boštis porš tuk, vi, i asjapon oz munis Vilgort dɛrɛvnəə.

Vajis kɛəmkə va da maz. Vasə Raalɛjovna ɛəktəm juvɤn asjaponnezə, a mazsə šir sorən pukɤn ɕun verdə.

Trəpim kerə, kəz inɤs ɛəktə, a zuvɤt šo oz ɕulav, pondə dojmɤn ɛsə əddənɤk. Trəpimlən ozza vešello ɕulalis—ləg lois. Krepitɕɤn sešsa oz vermɤ.

— Doddav vəv—ɤksə in vɤlə,—nuət voɤniɕəə. Aš vundɤstəɤ. . . Burɤk loas ɕuntəg da kiən, ɕem ɕunnezən da kitəg.

Inɤs oz-ŋi panɤt mun: adzə əddən sɤlə šəkɤt soguvjas. Vizətis doktor da jualə:

— Vazɤn-ŋi?

— Kɤk nədɛlə.

— Mɤla-nə ozɤk en lok?

— Poli, medvɤ, mɤša, ed orətə.

Doktor ləgəšis:

— Mɤj ti mijanəs jaj kerišsezən-ja mɤjja puktat?

Šɤd-ja mɤjja mi tijan ɕunnezis puam? Lezasə setɕəz,—mavtasə mɤjən oz kov, vɤd drannas, a sɤvərsən mijan dɤnə. No kəz-nə əni nə orətɤn, kər ɕorɤt (kozonokɤt) pondətɕəm sišmɤn-ŋi. Te-ed kitəg vermin koɤɕɤn. A loktin-vɤ ozɤk, dak əni, vazɤn-ŋi-vɤ vurin sapoggezətə da ɕarkieztə.

— Šo ɕajti, ɕulalas. . . A əni kerə siz, kəz kolə.

Siz Trəpimliš ɕun orətisə.

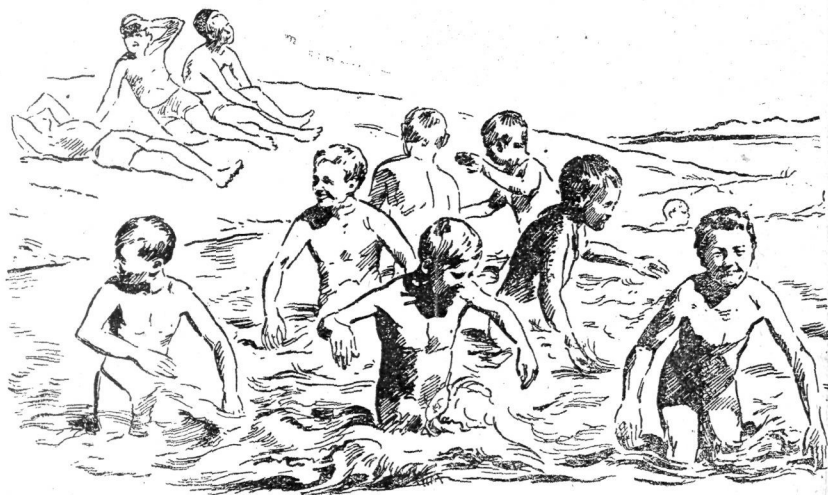
Nədɛlə kuim vərti Trəpim vərə kutɕisis uz verdə, da nə siz-ŋi ɕoza uzɤs pondis munɤn, kəz ozɤk. Kɛəmnə pɛrɤt uz, kər medkolan ɕunɤnɤs ez lo.

17. Šondi, ru da va takšətəɤ mijanliš zdorovjo.

Baitəɤ: „šonditəg mort košmə“. Šondi jugərreztəg mort vezətə, uməɤtɕə i pondə sogavɤn. Mortəs šondi takšətə, gazətə i loə apɛtit.

Sondi jugərrezşan una kuləny sogət vuzətan mik-
rovbez.

Къз sondiən takşətnь zdorovjo? Mukəd çelađ. med-
vь sotçьny—kujləny sondi vьlyн çassezan. Etaz sondi
vьlyн kujləmyь bursə nem oz vajət, a kerə unazьk umələ
gərdətə kuçik, a mukədçid i pollez kajəny. Kər una
kujlan sondi vьlyн, kuçik sotçə i sьvərşan loə zar. Zdo-
rovjo takşətam (krepitam) tujə, i mort pondə sogavny.



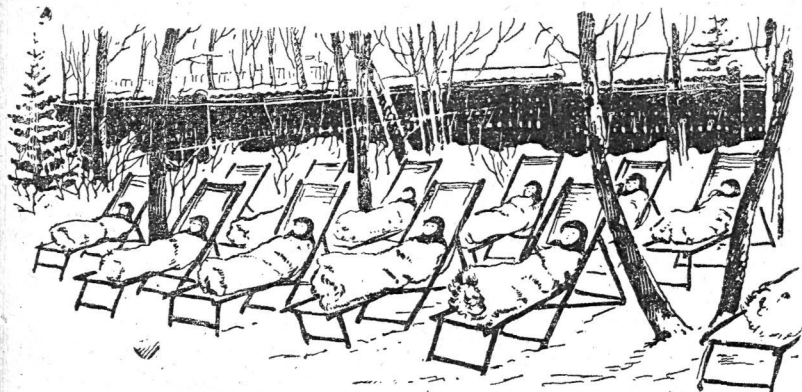
11. Kupajtçəny.

Kər pondan kujləny sondi vьlyн en kujly ətəoz: vod to
gae, to kьmin, to vokkez vьlat. Kujləny dьr oz kov
medozza lunə—5 minuta, mədik lunə—10 minuta, a sь-
vərşan—15. Siz luniş lunə kolə nəvnəçkaən sodtьny i
sodtьny, no nə unazьk 30 minutəşə. Kujlikə jur kolə
vevttьny çəskətən nəto çəşjanən.

Kər dugdan sontişny sondi vьlyн 5—6 minuta pu-
kav sondi sajn i eta vərşan vəliš mun kupajtçəny. Mort-
liš zdorovjo siz-zə vermə takşətnь i va, toko kolə kuz-
ny polzujtçəny sijən. Nəker oz kov kupajtçəny şojəm
vərşan. Oz tuj va pьkьn ovny kьnmyləz, setçəz, kьt

çəz oz pondə çakətn̄ pinqez, Oz kov ujavn̄ m̄ztəz. Ku-
rajtc̄ r̄tən da asylən, no lunnas n̄ unaz̄kiş k̄kişsa.

Vaən zdorovjo takşətn̄ kolə i tələn: v̄d as̄v n̄rt-
s̄n̄ kəz̄t vaən kətətəm trepiçən. Təlişə n̄liş kolə miş-
sətn̄ v̄dəs v̄v̄t̄r son̄t vaən da m̄təgən.



12. Ətərn̄ üzənb̄.

Siz-zə zdorovjosa takşətə i səstəm ru. Vot siyən i
3—4 ças v̄d lunə kolə v̄v̄l̄n̄ ətərn̄, a gozumən lun-
t̄rən. Səstəm ru v̄l̄n̄ kolə orsn̄, kern̄ fizkultura,
uzav̄n̄ uçastok̄n̄, kern̄ ru vannaəz. Uməl zdorovjoa
çəlad̄ə kerənb̄ v̄r skolaəz. Setçin çəlad̄ n̄l̄ki tələn (kər
avi əddən kəz̄t) üzənb̄ ətərn̄ i velətçənb̄ z̄r̄n̄ oştə
fortoçkaən.

Çampaez v̄l̄n̄.

Pei ozȳn təls̄ şylə, orsə...

Çampaəs menam viz̄v̄n̄ v̄v̄.

Bskəv̄ta — l̄ja k̄zi n̄v̄.

Me lebz̄a... Koja kerəs dorsə.

Loala kokn̄ita. Bergalə

K̄mərən m̄e gəgər l̄m̄ bus.

Çuzəmə əz̄jə, əm̄ şeralə,

Şələm n̄kər menam oz kus.

Mi pyr ылашам рѣтјав кадѣ,
Әддәнзѣк вѣтлѣ сѣкѣ вѣр,
Буразѣк јур узалѣ газән
I шѣнѣ сотчѣ кѣз вѣчѣр.

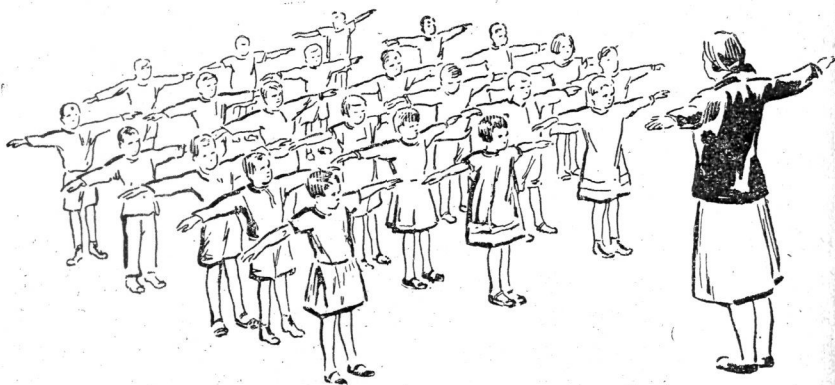
M. Lixačov.

18. Fizkultura.

Pondisѣ чѣлад askolasъn sportnъ: mъj seeѣm fizkul-
tura?

Sanko suѣ: fizkulturaъs—gimnaštika.

Peѣta suѣ: abu gimnaštika, a orsѣm da ѣampaez vъlnъ
ылашѣm.



13. Fizkultura керәнъ.

A Ѣerjoza: kъknannъt ti ѣem od tѣdѣ; fizkulturaъs—
sѣstѣm ru vъlnъ газѣtчѣm—da kupajtчѣm.

Jualisѣ velѣtišlѣš.

Velѣtiš vištalis: vъdѣnnъt tijan kolasiš șornitѣ ѣeverno,
a voșnъ-kѣ vъdѣs ѣtlaѣ, sek loas burъzk, da i to ѣe
vъdsѣn. Sѣstѣm ru vъlnъ uz, praviloez șѣrti șojѣm, i
uzѣm—sija-zѣ fizkultura.

Em seeѣm pravilo: „vъdsѣ ojlun—fizkultura“. Estiș
peѣtѣ, mъj vъdѣs olѣm—uz, sotчѣșѣm, uzѣm—med vѣli
zdorovѣn.

Fizkultura takšetə zdoorovjo, šetə mortlə vьn, supьt, velətə mortšə bura, šmeva uzavнь da ovнь.

Asьvnas, kьz četčan, kolə ošнь fortočka i kernь zarjadka, a sьvəгьп vьvтьr miššetнь rus vaən. Zarjadkaez siz-zə kolə kerльнь i skolaьn. Peremenaезə ru vьльп orсьп, ьslaсьп daddezən, lampaezən, koңokkezən. Skola bəгšan unazьk kad čulətnь səstəm ru vьльп.

Бьd uz med siz-zə takšetis mortliš zdoorovjo. Uz medвь vəli nešəкьt i neətkod. Uzalikə kolə sotčisльнь i unazьk šəкьt uz pəra.

Uzavнь burзьk səstəm ru vьльп, a ne kerкуьн. Šojнь kolə as kadə i šojikə bьdəs səstəma vizнь. Skolaьn med vəli pьm šojan.

Nepravilьno uzikə oz vermь lonь bur zdoorovjo da uz. Vodнь kolə kadə, ne šorənzьk 9 čassa. En vunət kьz kolə uzнь, a siz-zə kьz səstəma vizнь olpaš.

Gizə velətčan зьranьt zdoorova olan jьliš praviloez i vizətə, kьz pondasə нь šərti ovнь čəlad.

19. Kьz ranitəm dьrņi da jada gazən otravitəm dьrņi šetнь otsət.

Velətcьнь vizčisťəm slučajjez dьrņi šetнь otsət, sija kolə vojna pəraə i pьr olikə.

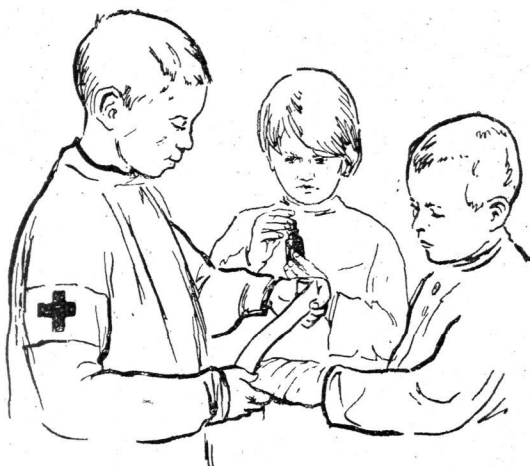
Ranitəm dьrņi medozza otsət.

Kər ranaiš petə bura vir, kolə rana dorrezət mavtnь jodən i bura kərtavнь səstəm marlaən livo trepičən. Ranasə kiən a esə naťəšsezən vərətnь oz tuj.

Kər əddən petə ranaiš vir, kolə topьt kərtətn kərtavнь ranasə da sьvəгьп ranaьssa vьльпзьka mьjənkə zələtnь (tujə voңən, jьən, čьsanən) medвь virьs ez vetь, i siz vizнь ne unazьk 1—1½ čassa — unazьk vizəmiš ki livo kok verməнь bura pozavнь i košmьнь. Bьt-kə rana, kolə čozazьk kornь doktorəs.

Gazən otravitəm dırnı medozza otsət.

1. Otravitəm mortə kolə nunь səstəm ruə ɲeto gazoubezissoə. Oz-kə tuj etiɟə kernь kolə puktənyь sьlə



14. Kərtələn ki

protivogaz. Toko kolə vizətnь, med protivogaz vəli vьeəma veztəma sь ɟuzəm vьlə i sь pьekьn pozis kok-ɲita loavnyь.

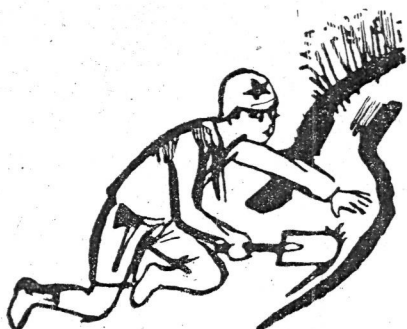
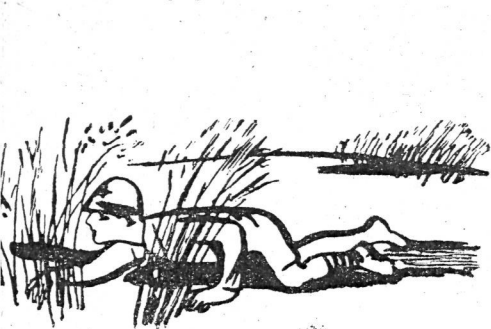
2. Gazoubezissoəny otravitəm mort vьliɟ ɟapkyь protivogaz, vevdəriɟ kьz paɟkəm, pərtɟavnyь jь, go-laiɟ kizzez, medvь kokɲitzьka vermis sija loavnyь. Vodtətnь olpaɟ vьlə, vevttənyь oɟaloən. Juktəlnь ɾym ɟəjən, jələn ɲeto kofeən. Kьnmə-kə sija, sontьnyь ɾym-vaə vьtvkəezən. Oz kov leznь veztəɟnyь, bergavnyь ətər vok vьvɟaɟ məd vok vьlə, kolə kujlətnь ətɲoz.

3. Miɟɟətnь 2% soda sora piɟətəm vaən, ɟьvjalənyь əmsə, ɟinnezsə.

4. Mort-kə loavnyь oz-ɲi vermyь, ləzətəmaɟ ɟuzəmyь i tьrppez, kolə ɟetnyь loavnyь kislorod (kislorod vizɟə torja poduskaezьn).

5. Oz-kə pondь səvɟem loavnyь, kolə kernь iskus-tvennəj loələm.

6. Otravitəm mortšə kolə kьz tujə ɕozazьk nunь
medicinskəj punktə.



Pionerlə.

Мьjlə pionerlə
velətnь mi, sor?
Мьjlə sylə kolə
ɕozzavнь вьd tor?

A sijən, med vermis
Gəgər sagiʃ-sag:
Вьd seliʃ, вьd vəriʃ
Рьr adзьнь vrag.

Mijan dьnə vragьs
med guʃən ez lok,
a sьliʃ med mijə
padnətimə kok.

Мьjlə pionerlə
novjətnь kərtьzьr?
Kərtьzьr kolə kernь
Okoppezsə рьr.

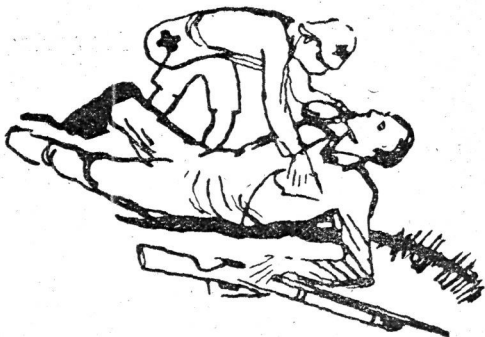
Мьjlə kolə voʃнь
kərtьzьrkətn i ɕər?
A pos medвь voʃнь,
orətnь kər ker.

Мьjlə pionerlə
kruzok sanitarnej?
A sijən, med vermis
veʃkətnь mort raɕennəj,
Мьjlə pionerlə
velətnь ʃignal?
Vizətnь med ɕozьzьk
oz-ja vrag tьdav.

Мьjlə pionerlə
velətnь lьjʃəm?
Med vraggezkətn
nuətnь peʃʃəm.
Kər vragьs uʃkətnəʃ,
kər oʃtas vojna,
Med dorjьнь kuzнь
sovetliʃ strana.

„Кыз визнь здоровжо“ тема дорə жуашаннез:

1. Мыла мижан страналə колəнь вьна, здоров отир?
2. Кыз морт такшəтə ашсис здоровжосə?
3. Кьєам согəттез ти тəдат? Кьєамəш нь коласиш ву-
зəнь, кьєамəш озə.
4. Мышəн лоəнь вузан согəттез?
5. Кыз согəттез вузəнь əтик морт вьвшəн мəдик морт
вьлə.



6. Кыз аштə берегитнь [вишмəмиш?
7. Мы умə [vajəтə мортьслə религия?]
8. Мы керə Совет влəш узалиш отирлиш здоровжо визəм
пəнда?
9. Кьєам медозза otsəт колə [шəтнь рəнитəм нəто
газəн отравитəм мортлə?

1. МЫҖА КИШСӘНЬ КЕРӘССЕЗ.

Мыҗа потә стокан, кәр киштан сетчә зирьт ва? Сьҗаң: стокан рьекьс перьта соналә а вевдәрьс колтчә кәзытән. Рьекиш җтенкаьс сонтәмшаң паҗкалас, а вевдәришьс колтчә сееәмән-зә. Сьҗаң стоканьс и зугалә.



15. Кьз кишсән керәссе.

Stokan-moz potlaşәнь и кишсәнь керәссе. Lunnas nija sonalәнь сондишаң, а ојнас сайкаләнь. Паҗкаләмшаң и перьта змитчәмшаң и потләсәнь, зугаләнь иззе.

Абу әтик сееәм керәс, кәда-вь ez вәв вьдәс дол и попereg потләсәм. Pervo kolassez loәнь левьзтәс, сь-варьп җурә сетчә зера и лым ва, кәда ьздәтә ниҗә.

Pondәtәm etә izzә nuәtә озлаң кәзыт. Мьҗ loә ва-кәт, кәр сija сайкалас сетчәз, vot toko кьнмьнь-ңи, рәрнь ьҗә, сija pondә вuра паҗкавнь, ьздынь.

Җьлә kolә mestaьс unazьk ваҗа. Ва, кәда җурас керәс kolасә, кәзытшаң кьнмә да есә вuразьк паҗкәтә kolас-сезсә. Тиҗә ашньт вермат тәднь etә ьҗлиш.

Boštə butylka, tɛrtə sijə vaən, vʲeəma tupkalə da suvtətə kəzʲt vʲlə. Mɛj sɛkət loas?

Kolassez kerəssezʲn ɛzdənʲ, ɛzʲt izzez mezmənʲ kərəs verdʲaŋ da uʂənʲ ulə, sijən i kərəs uvtʲn ovlənʲ una izzez da gəlaez. Va da ru pɛr uʂələnʲ kerəssez kiʂtəm doras. No ɛz etə munə zagəna vekkezən, ʂurs voezən.

Kerəssez zugavtən plassez da izzez loənʲ n̄ətkodəʂ.

Posnit torrez vizʲv vaezən kɛvtənʲ kərəs dɛniʂ, a ɛzʲt izzezʲs kərəs uvtas.

Kerəs sorrez da juez abu mijan vaez kodəʂ. Kerəssez vʲlas gozum pora əddən eəka ovlənʲ ɛzʲt zerrez. Sek uʂətik sorok, uʂətik juok pərə vʲdsə ɛzʲt vaə, kəda zɛkən, piŋəvtəmən, sakar-daən lezçə izzez vʲlət, kərəs pokattez vʲlət. Kərəs vaezlən sumʲs soda esə izzezʲaŋ, kədna kɛvtənʲ va pɛdəsət da

ʲukaʂənʲ mədik izzez verdə. Posnit izzez da gəlaez kɛvtənʲ va pɛdəsə pavkʲtəg. Kər ɛzʲt zer çulalas da vaez çinasə, ɛzʲt izzez pukʂənʲ vʲdsə sləjjezən i olənʲ mədik zerəz. Kərəs va bereggezʲn da pɛdəsas una-una posnit da gɛriʂ izzez. Ena izzezʲs unazɛksə gəgrəsəəʂ da volkʲtəʂ. Tijə naftə vezərtətə, mɛla ena izzezʲs gəgrəsəəʂ? Aslanʲt vaezʲn tijə adzɛvlit-zə naftə gɛriʂ da posnit izzez, kədna gəgrəsəəʂ da volkʲtəʂ. Mɛla siz?

ZADANŲO:

Kerə opɛt: kɛntə butylkaʲn va siz-zə, kɛz viʂtaləma estən, da vizətə, mɛj sɛkət loas.

2. Pesək.

Va da sondi oz ʂetə ovnʲ ətmoza izzezlə da granit torrezlə. Izzez da granit posnamənʲ, pərənʲ posnit pesəkə. Səstəm pesək jugʲt çockom rəma. Sija arkməm uʂətik tuʂokkeziʂ i pesəçokkeziʂ, sijən pustəm i kiʂʂana. Pesək una çorɛtzɛk ʂtekloʂa. Pesək tuʂ ʂəkɛtzɛk vasa 2¹/₂-is.



16. Mɛla potis
butylka.

Mu vyl'n pesäk's äddän una. Bydän adzylis ju dor, kədə vevttišəm posniťik pesäkən. Bzýt juez'n gozum sərə sogmān' bečovaez. Etna bečovaez volk'təš, pašk'təš, ŋeto vekniťikəš, kыз lentočkaez — mukəd pora ŋuzalān' 1—2 kilometra kuza. Etna bečovaez mukədčid əsān'. Vaš vizvťikas pesəksə nəvətə mädik mestaezə. A mukəd kədə etna bečovaez pərān' lazmyťik diezə (ostrovvezə), kыtčə pondān' bydmān' vaddez. Sariz (morjo) pьdās da ju pьdās omān vevttāməš posniťik səs-təm pesäkən. Pesək äddän una em pust'ŋaez'n. Pust'ŋaez sər'n da sariz bereggez dor'n pesək əksə mьssezən. Təv nəvətə pesəksə. Kыз təv pora arkmān' stolaez, siz-zə gozumān' pesəkiš arkmān' mьssez.

Pesəka mestaez'n oťir oz ov. Nija mestaezə bydmān' əti-əti turunokkez da učəťik puez. Vuzzez's etna turunnezlān da puezlān pesək berd'n uməja vizšān'. Sьšan təv kokniťa nija ŋeekəvtə i nəvətə kыtčə sedas.

Kыз pesək-pьr munə va?

Puez da turunnez vatəg ovn' oz vermə. Vot sijən pesəka mьssez i ovlān' kusəš. Toko ŋevaz'n agranommez adzisə seəəm puez da turunnez, kədnija vermān' bydmān' pesəka mesta'n da vermān' vizn' pesəksə təlān nəvətəmiš. Ena puez da turunnez ozlanša kədə ot-salasə pust'ŋaezsə da pesəka mestaezsə pərt'n' zoriza (cveta) bybezə.

Pesək oz kol'tč' pьr kezə posniťik tušokkezən. Mukəd pora lakašān' ətlā i loə zev topyť massa. Sek loən' čorыť izzez (pesək iz). Pesək izzez eməš byd kodəš. Vizətə čorыť izzez da britva keslan zudok (ošolok). To-pыť eta čorыť pesək iz munə kerkuez kern', kerku uvťə bunt teč'n' i una mädiklā. Ŋevыtzыk pesək iz munə zuddez i izьnnez kern'.

ZADANŊOEZ:

1. Miškālə razmədiš vaən pesək (burzыk vasə boštāt-kə-kь-səmkə kislota sorən). Miškāləm pesəksə puktə šteкло vьlə i

сыбарсаң бурзъка ңиртә sijәs. Mişkalә şteklosә i vizәtә. Mъj sъ vълъn lois? Mъj çorъtzъk — şteklo ali pesәk?

2. Voronkaә ңeto pъdәstәm butъvkaә puktә vataok i kiştә setçә kәs pesәk. Kiştә ңeuna va i vizәtә, mъj setәn loas. Kiştә vasә unazъk i vizәtә mъj loas ozlaң.

3. Viştalә, kътәn tijan rajonъn em pesәk, pesәk iz, kътәn sedtәnъ izъnnez da zuddez.

3. Pesәka pustъņa kuza.

1. Karavanәn.

Şәkът olanъs pesәka Turkestan şteppezъn. Şondıys sotә vъd vez torsә, vъd turunoksә, kәda vъdmә vatәm mu vълъn.

No stroitçәmъs oz vizçiş. Sija vъdmә zev çoza i iza-liş oтіrlә kolә tovar. Mъj-vъ ez lo, a karavan kolә şo-ңi mәdәtнъ (iңdъnъ).

Menam tujmъtçaliş, starik, zev kuz, әddәn paşkът zi-puna. Divo vәli menam sъ zipun vълә. Me zgałniçajtnъ ңevna pondъli, a starik lәga menъm gorәtçis:

— On-kә tәd, dak en termaş şeravнъ.

Pukşis sija mu vълas, şujъstis kokkezsә sossezas i lois, kъz palatkaнъ, vevtтіşis ota zipunnas.

— Etәtәm zipunnam ңekъeәm tәv menә oz voş,— suis menъm starik.

No to i verbluddez gotovәş. Verblud vasәtişsez çoza kerәnъ vъdәs, mъj viştalas tujmъtçaliş. Mijә pukşim vәv-vez vълә, kәdnija vazъn-ңi sulalisә şedloezәn, i pondәtçim munъnъ ызt pustъņaә. Koltçiş oтіr kollәnъ mijanәs da suәnъ: „Koram, med adzīt burzъk val“...

2. Ştep vълъn va.

Lois şo zarzъk. Kolә junъ, gors bura koşmis. Me јuali tujmъtçalişliş:

— Çoza-ja mijә loktam әsәmәs (kolodeç) dъnәz?

— Noldas kilometra munam esə bur vatəg, — vištalis sija menym. — Noldasət kilometra vərən adzam toko kjariz. A sʒəz loas toko əsəməs.

— Mʒj seeəm kjariz? — juali me.

— Kjariz — əsəməs-zə, no mədkođ. Vaʒs eta kjarizə loktə mu pʒekət, strubəz kuza ɓliʒ kerəsseziʒ. Kjarizʒn bur i ovlə va. Şteppez vʒlʒn mijan eməʒ kjarizzez, kəd-nalən pʒdəsʒs teçsəm iziʒ ɓibo kirpiçiʒ. Kjarizʒn vaʒs bur, — sija veʒkʒta loktə kerəssez vʒliʒən, sajkt da səstəm! . .

Ena kʒvvezkət eəe menam təd vʒlam uʒis koɓɓaliʒsez-lən ʒorɓi:

„Koramə, med adzit burzʒk va!“

Tuʒə muniʒlə mijan suləɓ, med vʒəəmika da perʒt-zʒka zdorovən vetlʒnʒ. Estən pesəka mu vʒlʒn bur tuʒʒs bur va sajʒn.

Ştep vʒlʒn va soça adzan. Bʒd kɓuç vaʒs donə.

Zar. Zəgʒvʒv oʒkaləɓ verəɓuddez, dʒtətləɓ vʒlanʒs ʒəkʒt da ɓzʒt torbəz, oz tuj dumajtʒn, mʒzasə-ja nija kərkəz

To mijə loktim ştep əsəməs dʒnə.

Setən tarlaşə kuçikiʒ vurəm, ɓatəş vedra. Kərtalim vedra verdas burʒiəvəj gez da gumʒstimə vasə. Va vəl. duka da soʒ kəra. Tujmʒtçaliʒ eəktis juktavʒn vəvvei da voʒnʒ kuçikovəj mesəkkezə (burdukkezə) va.

— Esə dʒr pondam munʒn vatəg, — vištalis sija.

Bʒdənnʒs kʒvzisə sɓliʒ viʒtaləmsə. Burzʒk juam duka da sova va, çem ovʒn jutəg.

3. Uragan.

Bʒttə viz sarizləɓ kʒnməm vanʒrrez — siz tʒdalisə var-xannez. Barxannezʒs — pesəkiʒ mʒssez.

Uçətik təlok-pʒr nəvətə varxannez vʒliʒ pesəksə. Etaşən varxannez bʒttə veztaşəɓ. Ovlə i siz: varxanne-zis pesək mukəd pəra ɓe toko tʒrtə kəzəm ɓvbez, no i bʒdsa dʒerevɓəz i karrez. Pesəksə təv nəvətəmiʒ ver-məɓ viznʒ toko puez da turunnez.

Karavan mijan munə varxannez kuza. Varxannez kuza munikə əddən мьзəнь vəvvez. Nylən veşkət kokkeznys vəjəнь pesəkas. Toko verbluddez tɔdalə oz mьzə i koknita talɕaləнь paşkət da kuz kokkeznəнь varxan pesək vylət.

Їськəнь pondis təlok. Zəleş vəlisə mijanlə vəvvez. Mijə çetçim vəvvez vylış da nılətam povodən varxan vylışan varxan vylə. Kər mijə kajam varxan jylə, mijan oзын tɔdalə pesəkiş viz sariz.



17. Pesəka pustynə vylən təv.

— Eǵə-ja mijə əsə, — juali me karavan nuətişliş.

Nuətiş sulə, nəvna-pə mi kezim sulgalan.

Təv şo ədzətçə əddənzək i əddənzək. Əni pesək oz zagənik vessə varxan vylış varxan vylə, a lebzə viz kymərən.

Nəlki verbluddez pondisə jurreznysə bergətnə təv sogja. Bus pəkət munnyə loə şo şəkətzək i şəkətzək.

Bəranym kylə gəztəma unqaləm.

Me vizəta karavan nuətiş vylə da adza sь çuzəm sərti, mьj loə nə ladno.

— Uməl, uməl loas, — suə sija menym panьt.

Me vezərti, loə pesəka təv — samum.

Jugyt lun, a gəgər pəmdis. Lois zik rət.

Mijə kossam pədyzək varxan kolas, medvə sajəvt-
cəny tələs sogja. Vəvvez suvtətim bərnəny təvlaŋ, a
aşny pəram vədyŋny ətləə. Vəvjuddez ləşətcəny aş-
ny. Nə ponda zavoŋitcəny kolə jeeəzyk, nija velələməş-
-ni seəməs ovny.

A pesək şo vessə. Lun pəris kəəmkə povzətcən viz
oŋə. Sek pondis kəvny ɳe unqaləm, a gukəj gorzəm.
Səvəryŋ gorzəmys kylə şo matəzyk, matəzyk i vədsə
pesək grudəz tərtnə mijanəs ɳəyt ən uvtəny. Təv tərtnə
pesəkən vəvvezsə i vėvjuddezsə va mėsəkkeznas. Tərp-
pəz zarşan potlaşəny. Gors koşmə. Pesəka təv gorzəmsən
lə gaztəm da şəkət.

Rətlənas tələs zagənikən pondis ləny. Me peti ən uvtšis
da pondi vizətnə ətəras. Kazali vəvvezsə, nija zmitcəməş
ətləə, a vėvjuddez zny tusanəny tərəməş pesəkən.

Kəşanə vərə kylə unqaləm. Kəmərrəz lebzəny vil
vnyən. No vilš levtişam təv vəli toko minutaməd.

Səvəryŋ vədəs rammis (ləniš).

Urgan munis ɳləzyk da gəgər lois ləŋ.

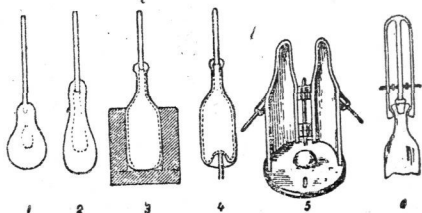
4. Pesəkiş şteklo.

Şojiş kernə posuda velalis oŋirəş una şurs voez sajəny.

Pesəkiş kernə şteklo velalisə vəzyŋ-ŋi-zə. No bur
suç tədalən şteklo kernə
velalis oŋirəş ɳevəzyŋ, 300
vo gəgər çulalis sija kad-
şan.

Ozzyk şteklo vəli əddən
dona, sija munlis toko va-
şiţəm vylə. Əni şteklo
ez lo seəəm dona i stro-
itşəm ponda kolə siz-zə, kəz i mədik stroitşan məterijallez.

Kəvny ez vəv şteklo, to ez-və poz kernə jugyt, uzav-
ny bur, fabrikaez da zavoddez i ɳe kernə və vəli zdo-



18. Siz kerəny şteklois butylka.

rov oləm ponda zev una ətaza kerkuez, sotçışəm da velət-
çəm ponda klubbez, skolaez da mədik zdanqoez. Ştek-
lotəg i nauka ez-vь vermь vessьnyь ozla.

Şteklois kerənyь privorrezьn seeəm torrez, kədnaən
pozə kazavnyь uçəfik mikrobbez. Şteklotəg ez poz-vь ker-
nyь seeəm privorrez, kədnən pozə vizətnь zvez-
dae da tədnь niyə.

Къз-вь eg kuzə kernь
şteklo, sek-вь eg kuzə
viznyь ełektriçestvo vı.

Мы-нə seeəm ştek-
loьs?

Пуənyь şteklosə səs-
təm çockəm pesəkiş.
Pesəkə soddənyь izvjoska
lıbo opoka (mel) da soda.

Eməş seeəm natođil
kerəm kirpiçiş gorrez,
kədna oz sylə ne kьəəm
zarən. Seeəm gorrezas
i sylətnь pesəksə mə-

dik torrez sorən. Kalıçəm gor vylə poləm petə vizətnь.
Zavodьn seeəm zar, oñırs uzalənyь jernəsseztəg.

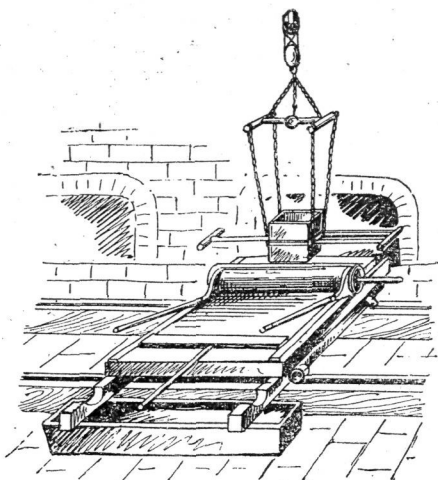
To vı soddənyь esə ызытзкə i ызытзкə, goryn vьdəs ka-
lıtçə setçəz, oz poz ləz oçkieztəg vizətnь goras. Jugyt
çockəm vıys guşalə şınbur.

10—12 ças puənyь şteklo massa. Kər massa pondas
puşьnyь dospovna, sek visə çintənyь. Şteklo çockəmşan
lə gərd da sukmə. Əni setiş kerənyь myj kolə.

Butьvkaez da əşьn şteklo pəltənyь puovəj kəneça kuz
kərtovəj trubkaokkezən.

Mədik torrez da zerkaloez kiştənyь torja formaeyьn.
Socializm stroitəm ponda kolə una şteklo.

Mijan stranaьn əni kerənyь ызыт şteklo zavoddez. Pe-
sək mijan nyь ponda tьrmas.



19. Къз kiştənyь zerkalo şteklo.

5. Šoj da kirpič.

— Me vištala tijaŋlō kirpič jēliš kuz istorija, — siz uçonēj akadēmik pondētis ašsis vištšā čeladlō, kēdna sš zyrjē loktisē ekskursijaēn. — Tijē natštō od dumajtē, mšj kirpičlōn em secēm kuz da intēresa istorija.

Granita kerāssez vylēn izzez sārēn emāš čočkēm, šera, viz-kod livo rozovēj izzez. Eta — ьв spat. Setiš i sogmō šoj. Vašan da sondišan zugalē spat i loē posnišik piz. Kēr lebas tēv, etē posnamēm spatšā nēvētē, kēz lēmās tēvša kadē, da pukšētē tēv sajē. Vizyvtaŋ vaez nēvētēn šēranšs nāt, a kytēn vašs sulalē, setēn nāt pukšē pēdēsē. Etaz arkmēnš nātšora šojlōn kēz plassez. Va košmēm vārēn, setēn loē šojlōn kēz plast.

Šojlōn kēz plassez emāš lunvylēn i ojvylēn. Mijan Sovet Sojuzyn šojjezšs emāš una sort i una rēmaāš. Em čočkēm šoj, kēdijaiš kerēnš dona posuda — farforovēj da fajansovēj. Emāš mēdkod umēlzšk čočkēm šojjez, kēdnijaiš kerēnš bekērrez da torevkaez. A kin ez adzēv da oz tēd gērd šoj. Kēēm sija loas, kištēnš-kē sš vylē va da burazšk nējitēn? Kērē etijē da vištālē julalēm vylas.

Bura nējitēm da sorlalēm šojiš kerēnš kērčagaez, kasnikkez, bekērrez, kirpič da una mēdikē. Šojovēj posuda kerēnš askod bergalan gēgrēsa pēzanokkez vylēn, a kirpič torja formaezēn da masinaezēn. Kērēm vārēn nēdēr tēlētēnš ētārēn, sšvārēn kalitēnš biēn. Loē bur posuda da jon stroitčān māterial — kalitēm kirpič.

Sovet Sojuzlōn socializm kerān kēzajstvo korē med-ozza vit voša plan, da mēd vit voša plan ponda una stroitčān māterial. Ēni kerimē kirpič kerān ьзйт заводдез, kēdna pondasē kernš una miļļon kirpič. Una kēršēnš zavoddez, kēdna pondasē lēšētēnš šojovēj posuda.

Šojis kerēnš nētēko posuda da kirpič, sšlōn istorijašs oz-na pomāšš ētēn.

Ēni šojiš sšlētēnš „kokniš šerebro“ — ēddēn kokniš metal — aļumiŋij.

Šoj šetə mortlə una polza. Bəzət mesta sija voš-
tə socializm stroitəmyñ.

Mijan strana bogat vьd šojən. Viz da gərd šoj em
ojvьlьn, lьmkod čočkəm šoj Ukrainaьn, gosa, kьz gos,
ərtan (ogņeupornəj) šojjez — Donbasьn.

Bьdəs ena bьzət šoj bogatstvoez otsaləny stroitny mi-
janlə socializm kəzajstvo,— etaz pomalis ašsis vištə
učonəj.

ZADANŇOEZ:

Kerə šojən to kьəəm uzzez:

1. Əktə vьd rəma šojjez: čočkəmə, gərdə da mukəd.
2. Kətətə šojse vaьn da vizətə, mьj sьkət loas?
3. Voštəstə kəs šoj vьlə va vo . Mьj vaьskət loas?
4. Munə-ja vaьs-ñuz šoj-ryr? Vištələ, mьla poda kartəzə da
giddezə zoz kerəny šojis? Mьla šoj plasən vevttəny šilosnəj
jama pьdəs, a siz-zə i vokkezsə?

6. Izvešnakkez.

I.

Kin oz təd opoka (mel), kədən gizəny doska vьlьn,
belitəny štenəez. Vizətə opoka, izvešnak da mramor i
gizə, mьjən nija abu ətkodəš i mьj kernь nija koləny.

Opoka (mel), mramor, izvešnak — bьdəs ena izzezьs
sušəny ətik ñimən — izvešnakkez.

Kerə to kьəəm opьt: kištə izvešnak livo opoka (mel)
tor vьlə vьnazьk uksus livo sola kislota.

Mьj sьkosta loas?

Ena izvešnakkezlən ətkodəšьs — sola kislotaşan opoka,
mramor, izvešnak pondəny pizny.

Zьrtə purtən opoka, mramor da izvešnak, kəda ny
kolasiş çorьtzьk? Puktə kardonovəj korovkaə livo kuim
istəg korovkaə opoka, mramor da izvešnak. Korovka
vevdəras gizə iz ñim i kьtiş sija adzit, kьəəm lunə, tə-
lişə da voə.

Əktə viļ izzez da teçə kollekcijaanьt. Eteəm kollek-
cijaьs med vəli vьd skolaьn.

II.

Izveŋnakkez eməŋ vьdlaьn. Izveŋnak em gəran muьn, sorlaŋəm juьn da sariz vaezьn. Eməŋ vьdsa kerəssez kədna kerəmaŋ opokaış (meliŋ) izveŋnakiŋ da mramoriŋ.

Vьdəs eteəm ьзът kerəssezsə levtəmaŋ vaьn oliŋ učitik gagokkez, kədna kazavнь ŋinən oz poz. Nijə pondəнь adzьнь toko ьzdətan privor-pьr, kəda suŋə mikroskopən. Ena učitik gagokkezьs vaə sorlaŋəm izveŋŋ kerəнь aslьньs pozokkez, medvь sajəvtнь setən aŋnьsə.

Ena gagokkez lədtəg oləнь sariz vaezьn. Nija vьd lun sogməнь da kuləнь una miļlonnezən, a kьsseznьs nьlən zermoz uŋəнь sariz pьdəsə i naŋ sorən ətik sləj vəryн mədik sləj vьdməнь pukŋəнь izveŋnakkez.

Ena pozokkeziŋ (rakovinaeziŋ) pervo sogmə tiна a sьvəryн zagənikən nija ətaməd verdə lakəŋəнь, toparaməнь i loə opoka (mel). Dьrmyŋ, una-una vo vərti mel sləj-jez sьburna toparaməнь, loə ɕorьt izveŋnak. Kьz mu uvtьn esə dьrzyk kujləm vəryн izveŋnak pərə mramorə. Sariz pьdəs zagənikən levtiŋə va vevdərə. Va setiŋ vessə i sariz tujə loəнь ьзът kerəssez. Miļlon voezən dugdьv-təg vezŋə mu vevdərys. Ozzyk kьtən vəli sariz, əni lois kəs mu da loisə ьзът kerəssez.

Kьrm kerəssez, Kavkaz kerəssez, Volga dorьn Ziguli kerəssez kerəmaŋ posniŋik gaggez.

III.

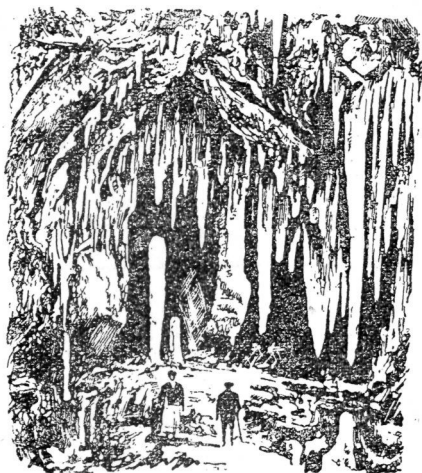
Zer, moroz da sorrez pondətəнь aŋŋnьs uz.

Vizьv vəv sorrez kьrətəнь izveŋnakkezliŋ ьзът kerəssez, kerəнь ьзът kьrassez, kerəssez vьliŋən uŋəнь da pьrətəнь izveŋnakkezə voronka.

Kьrətəm da pьrətəm mestaezə va pьrə pьdəzyk i pьdəzyk. Va pьrə una ŋo metra pьdьna da zagənikən setcin nəzdəta izveŋnaksə. Sьvəryн mu pьekas sogməнь basək vьdkod uzərreza pessoraez.

Va nəzdətə izveşnaksə, medvь siyə nəvətnь mədik mestə. Mukəd nəzdəm izveşnakьs vakət viliş şurə juezə da sarizzeə.

Socialistiçeskəj obsestvo keriş oñir aslanьs masinaezən pьrəpnь kerəssez pьkə. Nь ızьn oz vermь padmətnь



20. Izveşnakiş pessora.

nekın, viñ olan kerişsez verməpnь bьdəs. Izveşnakiş sedtəpnь nija stroitçan materiallez i kerəpnь nьiş kerkuez, zavoddez, fabrikaez da bьdsa karrez. Izveşnaksə sotəpnь i setiş sogmə izvjoska. Siyə ızəpnь piyə da kьskaləpnь ьvbez vьlə. Sьşan burzyk bьdmə şu. Mramor garjəpnь kernь da başıtnь kultura dvorecsez, teatraez, klubbez da mədik seeəm zdanņoez, kьtəpn verməpnь sotçışpnь da velətcьpnь bьdəs ızaliş oñir.

Opokaiş (meliş) da izveşnakiş əddən una kerəpnь cement, kədə siz kolə stroitçəm ponda.

Cement keran zavoddez da izveşnak sotan gorrez kerəpnь matəzyk mel kerəssez dьnə da kьtəpn em izveşnak. Iz, kədə kerəmaş uçitık gagokkez, otsalə kernь socializ:n.

ZADANŃOEZ:

1. Kerə seeəm opьttez, medvь tədnь, kьz opoka vьlə, mramor vьlə da izveşnak vьlə dejstvujtəpnь kislotaez, da kьeəm nьlən çorьtnьs.

2. Kıştə va kalittəm izveşnak vьlə da kusəttəm izvjaska vьlə. Mьj nьkət loas?

3. Adzə kartə vьliş rajonnez, kьtəpn eməş izveşnakkez, mel, mramor.

7. Busiş kerku.

Me-kə juala tjanliş: tujə-ja kerreziş da kirpiçiş kernь kerku, tijə dumajttəg viştalat: tujə.

No a me-kə mьtçala ңe kerrez i ңe kirpiç, a kььmnam vez bus da viştala, eta, mьşa, stroitçan mațerial-zə, kə-daiş kerəнь kerkuez, tijə națtə od veritə. Busiş kerkuez! Da etə raz pozə? Eta vezkod busiş, kədə kokñita pə-ləstam doloñ vьliş, eta kokñit, posñit porosokiş kerəнь medbur, medjon kerkuez, possez, fabrika trubaez da s. oz. Eta porosokiş, vaiş, pesəkiş da provolokaiş kerəнь kerkuez. Kьeəm-nə sija seeəm porosok?

Kьз iz pərə busə.

Izsə, kədə garjəнь kerəsseziş, setçin-zə garjaninas izəнь pižə. Etə pižsə sotəнь ььzt gəgrəsə bergalan gor-rezьn. Etə bussə kuraləнь voçkaezə livo ььzt mesəkkezə da indəнь kərt tujjez kuza da parakoddezən setçə, kьtən munə stroitəlstvo. Eta busьs suşə cementən. Sijə kerəнь ңe vьd iziş, a toko şoja-mergelış (şoj sora izveşnakış).

Kьз bus pərə vər izə.

Cement pərtнь vər izə pozə əddən kokñita. Pondьlə kernь cementiş ңevьzt izovəj plitkaok. (cement pozə adzьнь lavkaiş livo kьtən munə stroitəlstvo).

Kььm munda cement sorlalə vaən, medвь vəli suk kasa-pațta. Etə pațtasə kiştə istəg korovkaə da volkəta. Mьj loas asьnas etija istəg korovkaəнь?

10—15 lun vəryn etə korovkasə yermaț razнь. Kьeəm loas kirpiçokьs?

Sija oz zugav, kəț i sь vьlə puktat ььzt kirpiç. Siz pəris kasa-kod cementьs çorьt izə.

Mațerial, kədə voiş- voə loə çorьtzьk, da i vaьn oz zugav.

Vьd torьs zugalə. A cementiş kerəm iz voiş-voə loə çorьtzьk da jonьzьk. Cementiş iz, kədalə toko ətik təliş, kьkiş ңevьtzьk da avuzьk jon lzsa, kədalə 5—6 vo.

Boštə vərə istəg korovka, tɔrtə sija cement pattaən da lezə konstruļa vā. Kʲz tijaŋ-moz, mʲj sek loas pattais?

Tija sek adzylat, mʲj sija vermə ʧorʒɔnʲ i vaɔn. Etə stroitʲisʲsez tədənʲ i kerənʲ vaez pʲekə pos pʲkəttez, krepitənʲ bereggez da una mədikə.

Pesəkiš da zugais kerəm kerkuez.

Kerkuez poʒis-vʲ kernʲ cementiš, da suvtə əddən dona. Eməš dontəmzʲk mətəriallez — pesək da zuga (seben). Poʒə raz kernʲ kerkusə zugais da pesəkiš? Poʒə. Toko setʲə kolə pesəksə da zuga torrezsə, medvʲ nija ez paškələ lakətnʲ ətaməd verdə cementən.

Kerə seeəm opʲt: puktə ɲol paŋ pesək da ətik paŋ cement i sija sorlalə vʲeəmika, sʲvəɣɔn kištə ɲevna va-ok, medvʲ arkmiš patta, da vərə teʧə korovkaə. Mʲj arkmas etə pattais?

Pesəkiš, zugais da cementiš seeəm mətərialʲs sušə „beton“. Betonə enə torresə teʧənʲ ɲe ətmundaən. Unazʲk beton kerənʲ siz: boštənʲ ətik tor cement, ɲol tor pesək da ɲol tor zuga (seben).

Pesək da zuga tuʒə cementə poʒə sodtɔnʲ mədik mətəriallez — suam piłitəm jog. Arkmə puis iz — „kšilo-beton“. Seeəm „puəvəj iz“ oz zotʲə, kəʧ i puʲs setən unazʲk izša.

Kʲz sorlalənʲ cementsə ɲe puəvəj jogən, a stal jogən, sek sogmə „stalbeton“. Etə izsə poʒə vəsɲətnʲ, kʲzətɔnʲ, piłitɔnʲ siz-zə, kʲz metallez.

8. Izzez, kədnašan sogmə ɲaŋ.

Vʲdən tədə, ɣəran mu-kə on pondʲ nazmitɔnʲ, sija izərmə. Kreššanin vazɔn-ɲi velalis kəjəd (nazom) kʲskavɔnʲ ʲv vʲlə. No ɲe vʲd kreššaninʲs vermas vištavɔnʲ, mʲla burzʲk vʲdmə šu kəjədə ʲv vʲlɔn. Kəjəd — (nazomɔn) miɲeral sovvez — kalij da fosfor, sijaŋ sija i dona.

Fosfortəg oz vermь ovnь nekьeəm vьdmas (raštənnə) da zьvotnəj.

Fosfor em fosforittezьn.

Fosforittez şəd da şera rəma izveşnak izzez.

Кьз-нə arkmisə fosforittez?

Kərkə vazьn vьdəs mijan muьs vəli sariz uvтьn. Sariz pьdəs vəli vevtтəм vьd gagok kьssezən (rakovinkaezən) da mədik vaьn olişsezən.

Sariz ətmoz oz ov, to sija loə pьdьnzьk, a to lazьmtьzk.

Etə vezlaşəmşəş şurssezən kulisə vьdkod vaьn olişsez.

Kьtən kulisə vaьn olişsez (zьvotnəjjez), setən eməş fosforittez. Fosforittez adzişəнь pesəka sora şoj mestaezьn kulak ьzda gəgrəsa izzezən. Fosforitsə tədnь pozə çoza. Fosforit torrez-kə pondam zьrtнь ətaməd verdə, to loas əddən duk.

ZADANNO:

Boştə kolxozis, sovxozis libo korə agranomliş fosforit piz da vizətə sijə burzьka.

9. Pozə-ja şojnь izzez?

Eməş izzez, kədnə tuja şojnь şojanən. Boştam puəm libo izşaləm sov, kədnə mijə suam solən.

Puəm sov əddən kolə mortlə. Viştalə, kьtçə muənə sov.

Vьd mortlə kolə ətik vo kezə 6—7 kilogram sov, vьd oтіrьs şojnь da ximiçeskəj proizvodstvo ponda sedtəнь ətik voə sovsə 18 millon tonna, libo 1 millon vagon, libo 20000 pojezd. Sovtəg oz vermь ovnь ətik strana. Stranaьn-kə sov avu, to sija vajə mədik stranaiş. Afrikaiş mukəd oтіr sov ponda mьntьlisə zarniən (zolo-toən). Kilo sov ponda şetlisə kilo zarqi pesək.

Мыja sarizьn sov kəra vaьs?

Etə sьşəş, sto 100 va torьn, 2—3 tor sov. Etə vasə pizətnь-kə, medьь vaьs pakmis vьdəs, sek kolтças ço-ryt sov.

Соньт странаезьн, сариз берег доррезьн гаржəнь ортəн
перьдьн ваşејннез i торјəтəнь əтамəдкəт нiјə şтенаоккезəн.

Сариз берег дорşаң медозза рјад керəнь вьльнзька
мəдик рјадşа, мəдик рјад вьльнзька куимəтşа i сиз оз-
лаң. Кəр loас прiлив, сек ва седə медозза рјадə да сон-
ди југəрəн сонтəмşаң ва pondə пакмьнь. Мəдик прiлив
кезə етə рјадiş вaсə leзəнь oштаоккезəт мəдик рјадə, а
медозза рјад сек тьрə вiл вaən. Сьвəрьн мəдик рјадiş
lezəнь куимəт рјадə, куимəтşаң, нoлəтə i сиз озлаң. Рја-
диş рјадə leзикə ва пакмə да loə suk i медвəрја рјадə
колтə kus sov. Сиз седтəнь мiјан sovсə Крымьн.

Oј vadəр странаезьн, Їоçкəм сариз берег дорьн да
Oјвьв океан берег дорьн, sov седтəнь morozəн. Сиз-зə
сариз вaсə leзəнь ваşејннезə да кьнтəнь. Кəр кьнмас
vəьс јьəз, sov колтə кьнмьтəм vəə i va loə сек suk-
зьк. Сьвəрьн јьсə zugдəнь да çapkəнь, а va кьнтəнь
viliş. Кəр sovьс i ъьт moroz дьрнi конмьнь оз pondь,
сек сiјə पिzəтəнь вi вьльн.

Fosforit kolə kossьнь şəd libo vez şojjeziş да бурəј
pesəkiş.

Fosforittezkat ətləьн una oləнь саризiş зьvotнəјjezləн
torrez kədnə мiјан суəнь „kuļçunəн“. Eтə abu мьјкə а
саризiş зьvotнəјлəн izşaləм tor.

Kosјə, abu-ja тiјан гəгəр fosforittez. Кьзи adzat, dak
gizə uçiћik gizəт vьлə, кьtiş adzit, кəр adzit. Gizəтsə лə-
кəтə fosforit verdə да puktə ətləə kollekcijaаньт.

Miјан дьнşаң medmatьн eməş fosforittezьс Vјatka
ovлаşьн Kajgorod дьньн (Kajskəј fosforittez) i Solikamsk
дьньн.

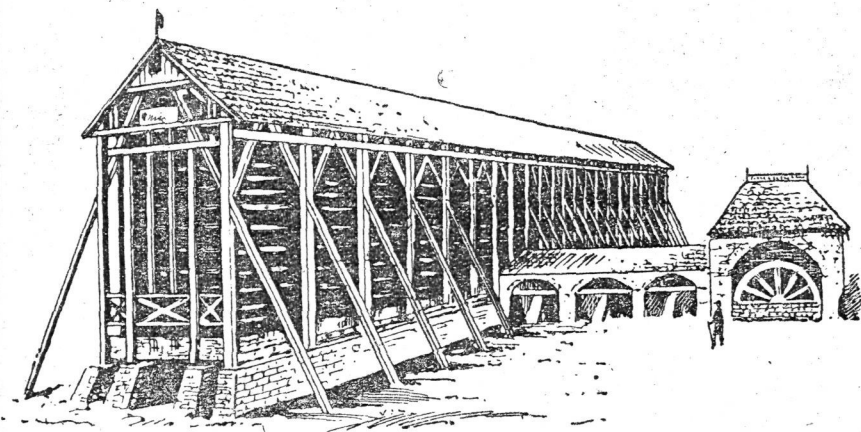
Əktəм fosforittezсə koştəм вəрьн izəнь पिzə. Izəм
вəрьн çoza munə udovreнноə.

Miјанlə əni udovreнно kolə una. Mijə kəzan mu ver-
mim sodтьнь una, no şu вьdmə uməла-na. Mijə şu voş-
tam ətik gektarşаң кьkiş јeeazьк, Germanijaşа, i toko
siəн, мьла mijə јeeə кьskalam ъвbez вьлə miнєрала
udjovreнно.

Sovet Sojuz oзып әни sulalә ызт. моғ — левтһн ырожај. Eta ponda mijanlә kolә sedtһн unazыk mиңerala udovrenһoez.

Una sov esә em sola тһезып, kәdna emәш Don da Volga uvdәрып.

Una sov sedtәһ Baskunçak тыш. Eta тыш совыс Sovet Sojuzlә тьрmas 400 vo. kezә. Gozumša kadә eta тһезып va pәrә suk sola vaә. Sov zugdәһ ть рьдәsis һе рьдәһ-



21. Gradırna.

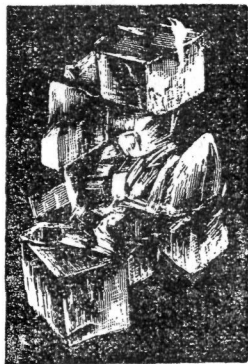
ызка $\frac{1}{2}$ metraша, һе ызт torrezәп da теçәһ ызт роле-һиçәezә—stabellezә.

Una sov sedtәһ ми рьекиш, sola kһuççeziш. Vazып kәrkә sov sedtһlisә etaz. Kerlisә шtenatәм ызт, вьһп zdәһһoez, niја тьrtlisә вьеәmika kыз саtәп, a ulә ләшәt-lisә вәшәjnnez.

Seeәм zdәһһoez suшisә gradırnaezәп. Vasә kaçajtlisә gradırna vevdәras da kiшlisә kыз саt вьлә. Vәbs саt kuza zagһv vizыvtis ulә i vizыvtikas tәv вьһп pakmis i suk-mis. Gradırna-рыр vasә lezlisә һе әтpыriш, a unaiш. Sybә-рып vasә pakmәtisә torja sov puannezәп. Eteәм sov sedtәһbs suvtә әddәп donaәп. Әни siz siја sedtәһ jеәa.

10. Sov zaloez.

Sola ključez vištaləň, mu pʲekyn-pə em sov. I vyl unalaň mu pʲekas em una-una izšaləm sov. Mukəd mestaezŷn eta solʲs kujlə kʲk kilometra pʲdʲna. SSSR-ŷn Ural oblašŷn em mesta (lʲeckəj zasita), setəŷ solʲs mu vevdəras ŷuzalə kuʲanas kʲk kilometra da paškʲtanas otik kilometra.



22. Sov kristallez.

lʲeckəj zasitaň izovəj sovsə sedtəň saxtaezəŷ. Solʲs seeəm topyt da čorʲt, oz i kov krepitŷ saxtaezsə. Saxta zozŷn, potolokŷn sov kujlə čockəm massaəŷ. Vylʲšaŷ kʲz tulʲssə zolop koŷečŷn əsətcəň sov soksiez, u uli-šaŷ kajəň panʲt seeəm-zə soksiez.

Sov garjan saxta — əddəŷ ʲzʲt zalo, vylʲnanaŷ top kariš kʲkdas ətaza kerku, kuʲanas $\frac{1}{4}$ kilometra. Oməŷ zalo kuʲas sotčəň eʲlektričeskəj lampaez. Zaloət munə kərt tujok, kʲti tojlaləň vagonokkez.

Mədik mesta, kʲtəŷ em izšaləm sov, eta Polsaň, sušə Velička. Setčŷn soliš kerəm mu uvtas vʲdsə kar. Karas uličaez, ʲzʲt zaloa kerkuez — stolovəjjez, kʲtəŷ pʲzannez da stuvvez kerəməš soliš-zə.

Sov zapas oʲirlə tʲrmas. Mu vylʲn meduna sov So-vet Sojuzŷn.

Sov ʲylʲš statʲtaez šərti zadəŷnoez:

1. Kossə SSSR karta kuʲa, kʲtəŷ sedtəň izšaləm sov, sa-riziš da ključeziš sov.

2. Ləšəta soliš krustal: kištə sovsə pʲm vəə, medvʲ sija kətašis vʲdsəŷ. Svəəŷn vəsə kištə mədik stokanə da aš sija sajkalə. Vizəta, mʲj loas stokan pʲdəsas da dorrezas.

3. Gizə, kʲčə munə sov.

11. Sola tь.

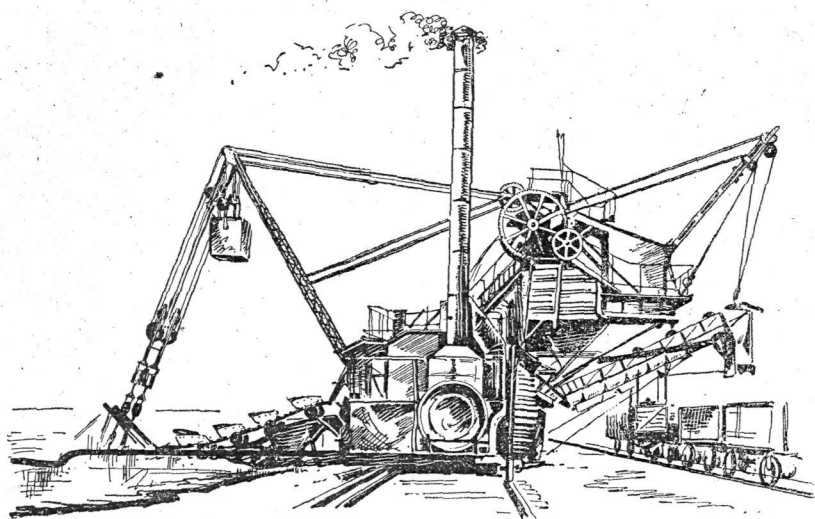
Sondi jugər kьz biən palitə. Kəlaləm muşan kəs zar.
Şəkьt lolavny mortlə da verьjuddezlə.

Va, va, va!

A ozlaьny ləz şteклоən ьuzaləma va.

Etə Baskunçak tь.

Kin paьystas estiş va, dak ьulьstas kurьt rosov. Sov
sorlaşə tь vakət da pukşə pьdəsas çoçkəm krustallezən.
Sov—etə 100 kv. kilometra ьzda, tьlən ьzьt bogatstvo.



23. Əkskavatorrezən sov sedtəny.

Etə vaьny oz verьny ovny ətik çeri. Tь pьdəsas zə-
vəm una-una bur sov.

Вьд voə, etə tьiş sedtəny 300—400 şurs tonna sov.
Tьə uşəny sola kьuçcez. Nija petəny kerəs ьvttetzşan.
Enə kьuçcez вьд vo tьə sov vajəny unazьk, vonas
sedtəm sovşa.

Tь dьnəz Astraxan karşan 200 kilometra i Vo'gaşan
70 kilometra. Əni niyə Volgakət atlaalə kərt tuj. Sedtəm

sov vьdsən munə kərt tuj vьlət Volga vьlə. Зьnsə ka-jətəнь va paпьt, a məd зьnsə lezçətəнь Astraxaңəз, çeri кьjaninneзə.

Ənəз sov sedtisə tьiş kiən. Uzalışsez gruditlisə sovsə kərtzьrrezən grudaezə. Setən sija koşmə, a sьbərьn kuraləнь mesəkkezə da indəнь stancijə.

Uzьs etə əddən şəkьt. Uzalikə sotə sonđi jugər. Sola va şojə kuçik. Nəburika gьzjəvtəmsəң paşkalə ьzьt jazva.

Əni lezəm una şəm, medьь mexaңizirujtнь sov gar-jaп uz. Əni kiez tujə sovsə levtə masina. Masinaez ke-rasə sovsə esə dontəмzьkə i uzalışsez oz-ңi pondə vamнь sola vaьп.

Masinaezən — əkskavatorrezən ətik voə sov pondasə sedtьнь 930 şurs tonnaəз, tonna sov pondas sulavнь 63 ur.

Uzalışsezlən uz loas kokңitzьk, da i uz ponda ves-tьнь pondasə unazьk ozza şərti.

„Miңerallez“ tema dorə juaşannez:

1. Mьla kişşəнь kerəssez?
 2. Kьз arkmisə pesək da gļina?
 3. Mьj kerəнь pesəkiş da gļinais?
 4. Kьз tədnь izveşnak?
 5. Kьtəп i кьз sedtəнь sov?
-

III. B Ъ D M A S S E Z L Ə N O L Ə M.

Məd pjañiletkalən centralnəj zadaça (socialişticeskəj mu ızaləmn): kolə re-şiţelnəja levtnь kolhoz da sovxoz Ъbbez vьln urozaj i boļsevik-moz ədzətnь zasukakət peşşəm.
(XVII part. konferencijalən postanovlenno)

1. Kьz kerəm tuş.

Mijə tijankət pondam velətnь Ъbdmassezliş (raştənoezliş) oləm. Kər pondam tədnь, kьz zoramə da olə Ъbdmas, sek mijə bura vezərtam, kьz levtnь kolhoz da sovxoz Ъbbez vьln urozaj.

Mijə pondam Ъbdmassezsə velətnь tuşşan. Una tijə adzylit aңkьe tuşşez, ruzəg da sogdi tuşşez. A kərkə pondylit-ja vizətnь tuş pьesə, medvь tədnь, kьz sija kerəm? Noko əni vizətam.

Vizətə kətətəm aңkьe tuşşez.

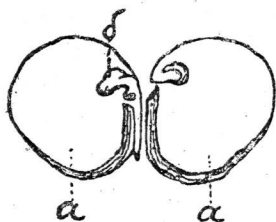
Ľarkətnь-kə kətətəm aңkьe tuşşə, dak sija jansalə kьk torjə.

Vizətə, kьeəm esə torrez eməş aңkьe tuşьn. Pozə adzьnь, aңkьe tuş vevttişəm kьsən. Kətətəm aңkьe tuşlən kьsьs koknita jansalə.

A mьj-zə seeəmnьs aңkьe tuş kolasьn? Kьzi vizətnь burzьka, dak pozas kazavnь učitik vuzok da počkaok. Eta Ъbdmaslən çuzəs (zarodьs). Çuzəs vuzokiş loə Ъbdmaslən vuz, a počkaiş — za da lissez.

Çuzəs kəzьslən medkolana tor. Ъьkas-kə aңkьe tuşlən çuzəs, dak oz lo i Ъbdmas. Aңkьe tuşşə da çuzəssə vevdərşanəs oz lez єknь kьs.

Vot mijə i vizətim aңkьe tuşliş arkməm (sogməm). Gizə, kьeəm torreziş arkmə aңkьe tuş.

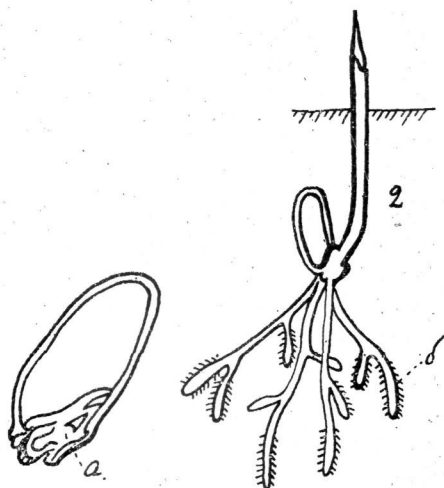


24. Aңkьe kəzьs: a—tuş-зынnez, б—çuzəs.

A әни визәтә кәтәтәм да җүзәм согди тушсез, нето рузәг тушсез. Аңкәе туш-моz-ja аркмәнъ нija.

Кокнита-ja jansalә туш бердиш нълән кьс?

Кьсьс нълән оз jansav, кьз аңкәелән. Туш бердә сьлән кьсьс лакашәм бura. I тушьс оз jansav кьк торjә.



25. Согдилән җүзәса кәзьс (a).
Veškьtlanas—җүзәм кәзьс.

Ләҗьт purtән vundьс-
тә согди тушә дол
кьк торjә. Кьтән сьлән
җүзәсьс? Визәтә вьеәм-
зька. То sija кьтән:
улиш туш поньн. Визәтнъ
burзька pozas ьздәтан
(uvelicit) штекло-рьг.

A noko әни визәтам
fasol туш. Em-ja сьлән
җүзәс да кьс? Jansalә-ja
кьк торjә? Кьеәм туш
вьлә ваҗкишә fasol. Согди
туш вьлә, аli аңкәе туш
вьлә?

Әни mijә tijankәt
vermam vištavnъ:

вьдкод тушьс әта мәд вьлә оз ваҗкиш, no вьд тушлән
ем җүзәс.

2. Мьj kolә кәзьс җүзәм ponda.

Әни tijә тәдат-ни, кәзьслән ем җүзәс, кәда vermә
вьдмьнъ. Мьj-зә kolә kernъ кәзьс җүзәм ponda? Опыт-
тез-рьг pondьлә адзьнъ отвetsә ашнът. Velәтҗә juaшнъ
вьдмасьслиш ашсис.

1. Kolә-ja кәзьс җүзәм ponda va?

Vermas-ja кәсән җүзнь кәзьс? Eta juaшан вьлә i опыт-
тәг отвetsә шәtat.

II. Kolə-ja kəzəb çuzəm ponda sonıt?

Kerə opyt. Puktə kuim bekərə mu da teçə vıdanas ətmımdaən zər tuşsez. Ətik bekərsə puktə sonıtinə, a mədiksə sajktzıkinə. A kuimət bekərsə puktə kəzət posozə. Kəzəmsə kolə kişkavnı med-vı muıb ez koşmı.

Gizə, kər i kbeəm bekərın ozzyk mıtçısasə petassez.

10 lun vərın kuimnan bekərşis kəzəssə garjə, vbeə-mika vizətə niyə da risujtə.

III. Kolə-ja kəzəb çuzəm ponda ru?

Boştam kık posuda da pıekas kiştam anıke kəzəb. Ət posudaas ıevna kiştə va, medvı toko kətaşisə anıke tuşsez. Eta posudalış goluksə kolə oştən, medvı setçə şuris ru.

Məd posudaas vasə kiştə tırjəz, a goluksə zelyta tupkalə provkaən, medvı kəzəb dıne ruıb ez şur.

Vizətə, kəda posudaın kəzəb çuzas.

IV. Kolə-ja kəzəb çuzəm ponda muış pitajtçan?

Eta julaşan vılə otvetsə pozə adzınb aslınbıt. Boştə bekər da sı pıdəsə kəstaləmən puktə trepiç. Sıvərın bekəras kiştə va, medvı trepiçs kətaşis.

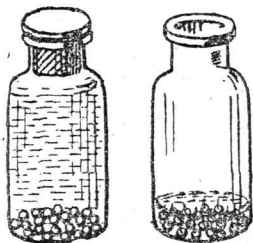
Trepiç vılə teçə zər tuşsez, a vevdərşan vevttə mədik bekərən, medvı trepiçs ez koşmı.

Zər tuşsez kujlənı ıe muıb, pitajtçınb nılə ıemən. Jugıt sogja nıya vevttəməş bekərən. Vizətə, pondasə-ja çuznb zər tuşsez.

Gizə, mıj kolə kəzəb çuzəm ponda.

Vizətlə, kız çuzikə vezşənı zər, anıke da fasol tuşsez. Kız mu vevdərə mıtçışənı petassez. (Vizətə, kız petalə zər, anıke)?

Bıd kuim lun vərın boştalə ətik çuzəm tuşən, medvı koştınb da risujtınb nıjəs.



26. Kız tədnb, vermənı-ja kəzəssəz çuznb rutəg.

3. Къз җузикә мәдкәдшәлә кәзъс.

(Лъддәтнъ орыттез вәргн).

I. Орыттез мијанлә отсалисә везәртнъ, къз керәма туш i мьј колә сь җузәм понда.

Уҗитик җузәс, кәдә олә туш рьекън зевшәмән вермас овнъ везшәтәг ңе әтик во. Медвъ сәјмәтнъ сija, медвъ кәзъсъс җузис, колә ва, сонът да ру.

Тулъсән колхозниккез да совхозниккез петәнъ кәзан масинаезән гәрәм ьвбез вьлә. Sija кәдә муьн ем вьдәс, мьј колә кәзъс җузәм понда. Лъм сьләмшән сь коста муьс ул. Но тулъсса сонди југәррез сонтәнъ муә. Гәрәм да ңевът муә кокнита шурә ру, кәдә отсалә җузнъ кәзъслә.

No муьс вевдәршәнас вермас әддән җоза кошмънъ i кәзъслә сек ваьс оз тьрмъ. Sijән i колә кәзан кәдә термашънъ. Тулъсса кәзан кад — колхоззеън да совхоззеън мед супът да пизана уз. Рабоҗәј ударниккезлә да колхозниккезлә ета кәдә колә мьтҗавнъ геројјез пешәмлиш прмер, къз левтнъ урозәј да кәзнъ ас кәдә.

II. Мьјзә лоә кәзъскәт, кәр sija седә муә? Тушсез пондәнъ јунъ ва i полдәнъ. Сек туш рьекъс пондә әддән вүра мәдкәдшавнъ.

Къскан-кә муйш җузәм шу туш, дак кокнита позә казавнъ: шу туш сек ңевът. Ләпкәтә сеәм рузәг туш ңето зәр туш. Tija адзылат, петас сек јәв-код кизерик ва. Ңевът да кизерик васә сәскә җузәс. Сьвәргн тушъс лоә җукьра, колә токо късъс. Туш рьесә вьдсән сәскә петас.

Әни мијә везәртим, мьла кәзъс җузәм понда оз ков муйш питәјтҗан, мьла тушсез җузәнъ трепиҗ вьлн. Медозза луннезә җузәс питәјтҗә sijән, мьј ем туш рьекън. No җузәслә җоза туш рьесә питәјтҗанъс вьрә, сек том петаслә колә муйш питәјтҗан, коләнъ сонди југәррез.

III. No вертәм мијә полдәм туш дьнә, кәдалән рьекъс әддән мәдкәдшәлә. Тушшә петә вүзәк, кәдә вьдмә увлан, а југьтлан късшә том петас.

Tijə adzylit-ni. kəz çuzəñ da vьdməñ ruzəg tuşsez
neto añkəe tuşsez. Vizətə, mьjəñ ne ətmoz petalə ruzəg
da añkəe i mьj otsalə petaslə mьtçişñ mu vevdərə.

Ruzəg petasəş sьyka-kod. Ruzəg petasləñ medozza
lisəş vьdsəñ vevtə petassə, kəda otsalə oşñ petaslə
tuj da sajəvtə sijə, medvь ez eьk.

Añkəe çuzə mədnoz. Muşəñ sьlən mьtçişə za, kəda
jьlñ lissezə počkaok. Muiş sija petə gьrdza-kod kəsti-
şəmən zaən.

Ti əni adzylit, vьd kəzьsləñ em aslas sajəvtiş, kəda
oz lez eьkñ petassə.

Kəzьş çuzis, pondis vьdmьñ tom petas, kəda kut-
cis peşşñ oləm ponda.

4. Kəz tədnь çuzan kəzьş da eьkəñ kəzьş.

Vevdərsəñ kəzьşş vermas lonь vьeəm, a kəzəñ
kosta mukəd tuşş kər oz çuz. Kəzan-kə seeəm ne çu-
zana kəzьşəñ, dak una ıvьtok loas kolxozlə. Eteəm ne
çuzana kəzьşiş da pesəkiş burьş ətmьmda.

Kəzьşş eьkə ne ətik priçinaşəñ: ambarьñ dьr vizəm-
şəñ, vaməşəñ i s. oz. Uməla
pondas çuzñ vezəñ vundəm
şu, kəda esə ez verьm lonь.

Kəz-zə tədnь çuzana tuşsez
da eьkəñ tuşsez? Etə ponda
niş kolə çuztьñ. Çuztьñ
kolə to kəz.



27. Kəzьş çuztəm.

Teçə pьdьnzьk bekərə nəvьt
mu da kişkalə sijə vaən. Lьddə
100 kəzьş tuş da pьrьdьna lozzezəñ saditə niş muə.

Çuztan kəzьşəñ bekərsə kolə puktьñ sonьtinə. Vi-
zətə, medvь muş ez koşmь, kişkalə askadə.

Kəzəñ vərşəñ lunməd vərti pondasə mьtçişñ pe-
tassez. Kolə gizlьñ, kьñm petas mьtçişə vьd lunə.

Vot em primer, kəz kolə gizlьñ.

Staĭin ħlma kolxozis̄ zər kəz̄bs̄.

1.	lunə	çuzis̄		0	tuş
2.	"	"		0	"
3.	"	"		30	"
4.	"	"		45	"
5.	"	"		10	"
6.	"	"		5	"
7.	"	"		0	"
8.	"	"		0	"

Bədsən̄bs̄ çuzis̄ . . . 90 tuş

Kər 100 kəz̄bs̄ tuşis̄ çuzis̄ 90 tuş, sek şuan̄b̄, kəz̄bs̄ çuzə-pə 90%.



28. Kukol. Şəd kəz̄bs̄ şyan̄ əd-
çən jada. Kəz̄bs̄ risujtəm ul̄n̄,
bura b̄zdətəm.



29. Vaşilok. Sija ətik godşa vred-
nə jəgturun. Vaşilok kəz̄bs̄lən̄
vevdərşanas̄ eməş seŋinkaez.

Kəz̄bs̄ petaləm j̄ylis̄ procent̄ viştalə, k̄-
nym̄ tuş çuzə 100 tuşis̄.

Velalit-kə çuzt̄n̄b̄ kəz̄bs̄, dak aslan̄t tədəmən̄ otsalə
kolxozlə da sovxozlə. Otsalat-ja tiyə kolxozlə çuzt̄n̄b̄

kəzʲs? Pondat-kə ɕuztʲnʲ kəzʲs, tija otsalatə kolxozlə
ləʂətɕnʲ tulʲssə kəzan kad kezə.

Kəzʲsʲs lʲdɕiʂsə burən sek, kər 100 tuʂiʂ ɕuzənʲ:

Ruzəglən, sɔgdilən, idlən, prosalən . . .	92	tuʂ
Gərd kʲleverlən	90	”
Lonlən	90	”
Kapustalən	82	”
Morkovlən	60	”

5. Mʲj pozas adzʲnʲ kʲrʲm munda kəzʲsiʂ.

Boʂnʲ-kə uməla vesətəm kəzʲs i vʲeəmika vizətʲnʲ,
dak pozə kazavʲnʲ, una setən em vʲdʲkoɕ jog da lok



30. Kattışan greçigə. Uvlaqın
sılən kəzʲs. Sija vaçkiʂə greçigə
kəzʲs vʲlə.



31. Ovşug — medvrednəj jɔgtu-
run. Vəçkiʂə zər vʲlə. Kəzʲssə
(2) sʲliʂ pozə tədʲnʲ, to sija kʲeəm.

turun kəzʲs. Jogja kəzʲsʲs unazʲk ovlə ətkasa kəzaj-
stvoezʲnʲ, kʲtəm ʂəkʲtzʲk pessʲnʲ jog turunkət.

Boʂtə uməla vesətəm zər kəzʲs da burzʲka vizətə,
mʲj pozas adzʲnʲ zər tuʂsezʂə.

Zagənikən etniyə kəzəssəzsə kiştə gizət vələ da pur-
tən ətə joşən bərjə niyə. Ətik çukərə torjətə burzək zər
tuşsez, a mədikə umələzəkəş, no nekəçə ed çapkə.

Къѣм-зѣ шу коласас јог?

Etə ponda bərjam mədik çukəriş. Etə çukərsə jan-
sətam kuim torjə:

I. Ətikləə teçam bədkod јог: mu, bədkod јогgez,
gələez i s. o3.



32. Klever vələn kəttişən turun. Vrednəј јог turun. Aslas vuzzez
avuşəş, siya kəttişə klever bərdə i səskə səliş pitajtçan.

II. Mədikləə torjətam id tuşsez, sogdi da vika tuş-
sez, kədna şurisə zər kolasə.

III. Kuimətləə torjətam bədkod јогturun kəzəs.

Etə uz kerəm vərən bədəs, kədne bərjim, teçam kət-
çəkə torjən.

Kolə tədnə, къѣм-зѣ јог turun kəzəssəz vəlisə mi-
jan bərjəm şuyn.

Vizətə јог turun kəzəssəz: odə-ja adzə nə kolasiş,
kədna eməş ena risunokkez vələn.

6. МЫҖа колә весәтнѣ да сортуйтнѣ кәзѣс.

Мижә әни визәтим skolaas aslanым kolhozлиш зәр кәзѣс. 100 gram кәзѣс шун мижан lois ыдкод jogьс 10 gram.

— Tavoша тулѣсән,—сuis веләтиш Лука Ivan,—кәзан musә мижан kolhoz паşkәтә i колә кәзнѣ 100 centner



33. Бзѣт колта воштәм уҗастокис, кѣтән езә вәлә jog туруннез.
Уҗәт колта seeәм-зә уҗастокис, no sija вәли jogтуруна.

зәр.—Noko dumajтә, ңе весәтнѣ-кә кәзѣс, una-ja ьв вѣлә sedas jog?

— Mижә ыддим—loә 10 centner.

— Adzатә мында,—озлаң baitә Лука Ivan,—on-кә весәт кәзѣс, dak әтлаын бур шукәт ьв вѣлә kolhozниккез kajәtasә jogsә ыдса kuim doд.

Eta jog kolасын em una ыдкод jog турун кәзѣс. Кәзнѣ-кә весәттәм кәзѣсән, to loә: ьввез вѣлә kolhoz-никкез ашнѣс кәзәнѣ jog турун.

— Kəzəb kolə vesətnə masinaən,— suis Vaşa.

— Siz, siz,— suis Luka Ivan,— mijə talun vot i munam vizətnə etnə masinaezsə. A əni tjanlə kolə tədnə, jeeə vesətnə jogturun kəzəb,— kolə esə kəzəbssə sortujtnə.

Tijə aşnət adzylit, zər kəzəbən eməş tıra tuşsez, eməş i posnişik da koknişik tuşsez. Tıra tuşseziş bədməniş urozaja da vyna bədmassez, a uməlik tuşseziş bədmə, kəz jog: libo oz çuz, libo petas uməlik. Sijən i kolə, kəzəbssə sortujtnə, medvə kəznə toko tıra da gəriş tuşən.

Myla-zə tıra da gəriş tuşiş mətçişə vınazək petas? Mijə tədam, bəd kəzəblən em çuzəs. Çuzikə sija pitajtçə tuş kəzəb pəkən. Kənym tırazək tuş, sənym unazək sələn pitajtçən, kəda kolə çuzəslə. Vot myla seəəm kəzəblən petasəb vınazək.

Mijan starikkez mukəd kosta baitəniş: „Kəz-pə jurvətəniş, kət pesək — sogmas nən kusək“. Eteəm şornibə otsalə toko poplə da kulaklə, kədna bədnəz peşşənə zugnə kolhoz. Urozajsə pozə levtəniş toko ətləniş naukakət da agranommezkət.

ZADANŇO:

Bərjə 100 zər tuş gərişsezə da 100 tuş uməlikkezə. Kəzə nişə jassikə torjən da vizətlə, kəəməş loasə petassez. Kənym petas mətçişişə ətas i mədas?

Kəəəm petassez bədməniş jonzək da vəəəmzək?

7. Kəzəb vesətnə da sortujtnə ponda masinaez.

Medvə bura vesətnə da sortujtnə kəzəb, kolə leznə sija tələtçən masina-pər, sortirovka da trijer-pər. Ekskursijaən vetlikə vizətə, kəz ena masinaez kerəmaş da kəz nija uzaləniş.

1. Tələtçən masina jansətə şuiş izas, jiki da mədik jog.

Tələtçən masinalişiş tijə adzat kək medvəzət tor: təv vasətan (vetrogon) da pozzez. Tələtçən masina uzalə siz: vyna təv, kəda arkmə vetrogon bergaləməşən, jansətə şu kolasiş bədkod jog.

Tələtçan masina velətəm ponda zadannoez.

Adzə, kətçə kiştənb şu, kətiş sija petə vevdəre, kətçə şuəs mənə kəşşan, kəz akmə təv. Vizətə pozzez, kədna soçəş i kədna eəkəş, çəza-ja vetlənb pozzez.

Peslə tələtəm şusə,—vermə-ja tələtçan masina torjətnə suiş jəgsə bədsən. Vermə-ja jansətnə posnit da gəriş tüşsez.

II. Şu tələtəm bərbn sortirovka torjətə şəkət da koknit tüşsez.

Sortirovkaən medbəzt uzalış tor, kəz i tələtçan masinaən—etə vetrogon, kəda uzalə ruçka bergətəmən. Bussə, jikisə da koknit tüşəkkezsə tələs jansətə, çəpkə masinaış. A şəkət tüşsez uşənb matəzyk vetrogon dənə. Vestaşan sçitən da jansətanən sortirovkaliş üzsə pozə ləşətnə bəd-noz.

Sortirovka velətəm ponda zadannoez:

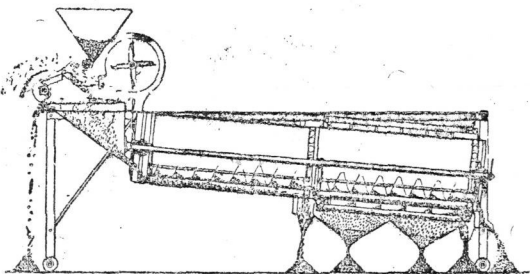
Tədmalə, mərbən sortirovka mədkod tələtçan masina şərti? Kətçə kiştənb şu i kətçə sija lezcə? Kəz mənə masina pəkənb şu sortujtçən (vizətə vetrogon da sçittez)? Vizətə i nəvna boştə sortujtəm şu.

III. Trijer vesətə da sortujtə şusə bədsən.

Sortirovkaən pozə jansətnə şəkət da koknit tüşsez, no mədik şu tüşsez sija oz torjət (id, sogdi, ankbə, ruzəg). Siz-zə oz poz torjətnə jog, kədna şəkətəş, da şu tüş bəzdaş.

Trijerəş gəgrəsa, bütte truba. Sblən pəkəb oştəzən vevtəm. Eta trubaəs bergalə rukojatkaən.

Medbə vezərtənb trijerliş üz, kerə seəəm opyt. Sorlələ kəntuş (pəs kəzəb) da ankbə. Svbərbn kerə pu pələ oştəkkez, medbə setçə tərīsə kəntuşsez. Svbərbn pəvsə



34. Trijer.

puktə siz, medvʹ atladorʹs sʹlən vʹli vʹlʹnʹzʹk. I pʹv vʹlʹt kištə kən tuš da aŋkʹe. Etna učitʹik oštʹeʹzə aŋkʹe oz kʹsəš, ʹskəvtas, a kəntušsez pʹrasə oštʹeʹzə. Siz miʹə i jansətʹam aŋkʹe kolasiš kəntušsez.

Etaz-zə trijer i jansətə gʹriš da kuzʹzʹk tušsez. No trijerʹn kerəma ne pʹv, a kərt truʹva (cilindr) oštʹeʹzən da gəpokkeʹzən.

Kər pondat tiʹə vizətʹnʹ trijer, to eəktə vištʹavnʹ, kʹz sija kerəm i kʹz uzalə.

Bʹzʹt kolxozzeʹzʹn da sovhozzeʹzʹn əni eməš šu ve-sətan gʹriš masinaez, kədna čoza, bura da una verməʹnʹ vesətʹnʹ kəʹzʹs.

8. Ёкəм туšsez.

Gozum sərən munʹnʹ-kə ʹvʹbez-kuza, kʹtən kəʹzəm zər, to zdorovəʹj vʹdmassez kolasiš koknita poʹzə adʹzʹnʹ ʹkʹkəm zərrez. Nijə čoza poʹzə kazavnʹ šədətʹam tušsez šərti.



Seeəm zər rozʹn, tušsez pərtʹisə šəd busə. Eta so-gəʹtʹs sušə govʹnaən. Gov-našə sogmətəʹnʹ učitʹik gagok-kez, kədna vačkʹiʹšəʹnʹ bag vʹlʹə i ʹkʹkətəʹnʹ zər vʹd-mas-pʹe.

Kʹz-zə pondə sogavnʹ zər vʹdmas, kʹz-zə paškəʹlə eta sogəʹtʹs—govʹnaʹs?

Sogališ zər rozzeʹzʹn šəd bus—etə govʹnalən çüzəs, kədəʹšan paškəʹlə sogət. Var-tikə govʹnalən çüzəssez se-dəʹnʹ zdorovəʹj tušsez kolasə

35. Zər vʹlʹnʹ govʹna. Veškʹtʹlaŋʹ — zdorov vʹdmas, sulgalaŋ — sogališ.

da nʹ berdə ʹakaʹšəʹnʹ. A tulʹsnaʹs, kər sogəʹta tušsez loasə kəʹzəməš, to nʹiʹš vʹdmasə govʹnaən sogalan vʹdmassez.

Govnaʙs əddən bura çintə urozaj, şojə mijanliş una
naŋ. Kəz-zə sʙliş mʙrdəbny urozajsə?

Eta ponda kolə govnaʙliş çuzəssə vijny.

Kəzan kad ozyŋ eta ponda kəzʙs şusə travitəny for-
maʙinən. Bura-kə etə ʙzə keran, to govnaʙliş çuzəssə
formaʙin vijə i kəzʙs şu oz ɛk.

Govnaəŋ sogalə ɳe toko zər, no i mədik şu: sogdi,
ruzəg, id, prosa. Govnaʙliş çuzəssə vijəny ɳe toko forma-
ʙinən, no i mədikən.

ʙzyt sovhozzezyŋ kəzʙssə travitəny gʙriş masinae-
zən, kədna çozə i kuzəməŋ vijəny şu sogəttez.

9. Moʙəbentəg.

Eta esə kolhozzez oşşətəz vəli. A sogmis mijan
derevnaʙn.

Sija voşa tulʙsən ʙm sʙlis oz. Gaza vəli. Mu vev-
dərə siz i pʙkəny ʙdmassez, ʙtʙte ozaşəny. Muzikkez
oz tədə mʙj kerny. Pogodda şərti oşasə vazʙn-ŋi kolə
kəzny, a kaʙendar şərti — oz. Aşnʙt tədat, kəz baitlisə sta-
rikkez. Loktis-pə „Jogorej lun“, kolə moʙəben sluzitny
da vəliş-pə kəzny.

Siz-ʙy ez i pondətcə Jogorejəz, kəz-ʙy ez tujdət
sovhoz: sija kəzis kuim lunən. Sovhoz ʙəryŋ pondis
vəratçyny i derevna: komsomoʙeççez, gərdarmejeççez,
kədna loktisə ɳevazyŋ i mukəd ozlaŋ muniş tom oʙir.

— Mʙj vitçişny? Sovhozas-ed ɳe ʙəʙzykəş mijanşa.
Nyʙən çozə pondas petavny, a mijə ʙv ʙylə eg-na
talʙçylə.

Əktisə sobraŋŋo i viştalisə, medʙy aşyŋ-zə kəzny.
A portəg starikkez oz-ʙy kəzə. Nija velaləmaş, medʙy
kəzan kad ozyŋ sluzitny moʙəben. ʙstisə əlik muzikəs
baitny pop dnyə.

Muzik loktis pop ordə.

— Baʙusko, kəzny-ʙy pondətcəm i aşyŋ kolə şy-
ʙsny moʙəben.

— Bur delo, — baitə pop, — toko asyn og vermy: as-
lym kəzn̄ pondətc̄i vəliş. Tijan d̄ynə munan, — kolə mun̄n̄
i mədikkez d̄ynə. Vizətan-kə çulalas nədeja... Nəl lun
vərti lokta — nə ozzyk.

— Siz, baŭsko, mijanlə oz-ed ləşav: kəzəmnas şor-
mam. Tə k̄zykə asyn lok.

— Me siz-zə çajta, şormat: pogoddaş oz vitçis. No
i menym-ed şormətcəm loə nə kəra.

— T̄ydalə moļeventəg kolas kəzn̄, — ləgən-moz viş-
talis muzik.

— M̄yla, dona jort, moļeventəg, siz oz tuj. A vot
k̄z mijə keram: me tijanlə a tijə menym, — uz ponda uz.
Me tijan d̄ynə asyn muna moļevenən, a tijə r̄tnas otsa-
lat menym gərn̄ ьv. Etə uezə tijə kerat nem tujə, a
me mezma v̄t̄te iz ıvtiş. I bur loas. Viştav v̄dənn̄slə.

— Viştala, — v̄rgəmən gorətcis muzik, — a toko... —
v̄şəmika ez i viştav, petis.

Loktis d̄erevn̄ə da viştalis, m̄j n̄lən v̄li popkət.
Derevensə pondisə vidçyn̄: bedn̄akkez da şeredn̄akkez
vuzisə komsomoļeççez i gərd armejeççez d̄ynə, vidəny
popəs, a kulakkez sulaləny pop dor. Vidçisə, vidçisə,
da nək̄ytçə ez loktə. Aslan̄s partijaən komsomoļeççez
torjətcisə da viştalisə, medv̄ asynas kəzn̄.

Siz i kerisə. Dodçalisə vəvvez, puktisə kəzȳs da mu-
nisə ьvbez v̄lə. Starikkez vidçəny da povzətləny... No,
kolə toko-ed pondətn̄, a s̄vəryn̄ k̄şşəny i mədikkez.

Əttez kər vidçisə, a məddez s̄ykosta dodçalisə-ni
vəvvez.

Siz moļeventəg i munisə.

— Nem oz sogm̄y moļeventəg, — muzikkezlə panta-
şikə baitis pop.

— M̄zjas tijanəs jen. — Siz-zə baitisə starikkez.

No sogmis nə siz: v̄dmis oşa, k̄şəm ez v̄v
nəkər.

Oşa ьv v̄lə vizəttən divujtçəny muzikkez: ştenaən
v̄dmə şu.

Muzikkez vundəñ zər, a səkosta pop munə ɛv tuj kuza. Oz i vizət ɛv vɛlə — çozzyk vasətə vəv.

Kəzalis sijə tomyñik zonka da gorətlə:

— Baťa, tenat pravdaat jensə mɛzjis: vizət, oñirɛs vundə şusə, kɛz ştenaəs.

Pop sɛ oz şet. Vaçkis vəvsə, toko bus levis.

10. Bɛdmaslən medozza olan lunnez.

Vermas-ja tom bɛdmas ovnɛ mutəg?

Medvɛ etə tədɛnɛ, kerə opɛt, kɛz kerisə mijan skolais çelad.

Mijə çuztim pilnəjçagɛn kvať fasol tuş. Sɛvəɛɛn boştim stokan, kaťtim kuim pəvsə bumagaən. I sijə-zə bumagasə puktim stokan pɛdəsas.

Stokanə nəvna kiştim va. Bumaga vamis çozə. Kər stokan lois gotov, mijə vərjim medbura çuzəm kɛk fasol tuş da puktim nijə stokanas bumaga koləsə. Ətik tuşsə kolimə bɛdsəən, a mədsə — ətik zɛnən.

Jugɛt stokan-

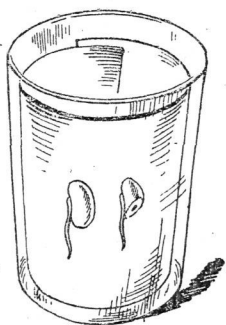
-pɛr mijanlə bura tɛdalisə tuşşezlən petassez.

Sɛvəɛɛn velətiş eəktis puktɛnɛ bankaə karç jəriş mu da sađitɛn bɛdsə fasol tuş.

Opɛtsə mijə risujtimə da pondim vizətlɛnɛ i gizlɛnɛ.

Medozza kuim lunə petassez vəlisə ətkodəş bɛdənnɛs. Nəvnaən stokanə mijə soddalim va.

Çulalis das lun. I vot mɛj sogmiş. Vizətə mijan risunok vɛlə.



36. Stokanɛn fasol kəzɛs çuztəm.



37. Etə risunoksə eəə-tə aslanə opɛt risujtəmən.

Бьдса тушіс петас кькіш ьэтык зьн тушіс петаша.

Візəтамə озлаң. I мижə казалим: кəзьс тушсез пон-
дисə лонь уцəтыкəш да цукьраəш. Стоканьн ььдмассез
pondisə ььдмьнь умəла i кулисə. Оззык кулисə нija,
кəдна вəлисə зьн тушаəш.

A vot fasoľs, kəda saditəm vəli muə, ez kuv. A kə-
sьlən kəzьs tušsez ušisə, sija šo-zə ььdmis.

Мьјшаң sija siz, vištalə ašnyt:

1. Мьј šojə aslas sogməм вəрьн medozza lunnezə çuzəs?
2. Мьла ez kuv sija fasoľs, kəda saditəm vəli muə?
3. Kerə opьtsə ašnyt.

11. Кьз ььдмə vuz.

Muə saditəm fasoľ ez kuv. Мьла?

Kerə opьt i tijə ašnyt etə vezərtat.

1. Puktə stokanə vadəm bumaga kolasə sogdi.
2. Ььд кьк lun вəрти resujtə, кьз ььдмəнь vuzzez?
3. Ььдəс-ja šiokkezən vevttišəm vuzьs?
4. Gizə ььдəс, мьј adзылат etə opьtiš.

Vot мьј мижə gizimə vuz ььдмəм јьлиш:

„Medoz petis кьз da vez vuzok. Кьк lun вəрьн sija
una ььdmis. Çulalis esə кьк lun i vuzok vevttišis çoç-
kəм da vəsnitič siezən. Ez vələ nija toko vuz ponas.

Kvaťəz lunə vuz bokьн мьтçišisə esə vuzokkez —
sija pondis vozjašьн. Luniш-lunə vuzьs šo paškələ da
ььдмə“.

Çəladьs setçə esə vištalisə, siez-pə ььдмəнь vuz
vьlas ңe omən, a toko tomьk mestaezьн.

Jualisə velətišliш. Sija nьlə vištalis, siez pə sušəнь
vuz siezən i ььдмəнь nija toko tomьk vuz mestaez
vьльн. Lun-məd вəрьн nija kuləнь, a bokas petəнь viлиш.
Burazьk pozə adзынь vuz siezsə secəм tušsez vьльн,
kəдна vəлисə çuzəməш va bumaga kolasьн. I çəladlə ve-

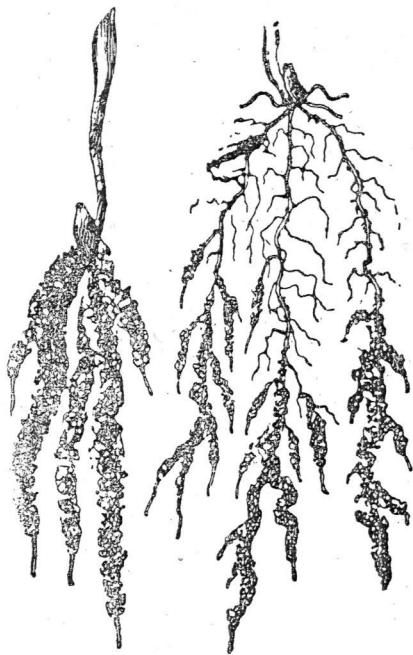
lētīš mūtčalis sogdiliš tom petas, kədə sija čuztəma be-
kərən va bumaga kolasən.

A əni vizətam, tɔdalənb-ja sogdilən siez, kədə bɔdmə
mijan bankaən. Bankašis
zagənik musə sedtam,
treknitam sija da vot mɔj
kazalam.

Vuz berdas lakaşəmaş
uçitık mu torokkez. Toko
vuz ponəs vəli kus. Kɔtən-
zə siez? Siez vɔlən kaza-
lisə çəlad essə mu, sɔşən
nija oz i tɔdalə.

Vuz siez torɔta
lakaşənb mu berdə,
juənb sɔliş va da
mədik pitajtçan.

A tədat, çəlad, ətik
uçonəj lɔddəm: orlavnb-
kə sogdiliş-pə vuz siez
i lakətnə oça pon, dak
sogmas-vɔ 25 kilometra
kuza sunis.



38. Sogdilən vuzokkez.

Şetə otvettez:

1. Vizətə da resujtə tom kəzokliş vuzzez. Gizə, mɔj adzɔlit?
2. Kɔəməş rəmnanəs pəriş vuzzez?
3. Mɔjən mədkodəş tommez şərti pəriş vuzzez?
4. Eməş-ja kəz vuzzezən siez? Resujtə.
5. Mɔla oz tuj puezliş vuzzezəsə koştənb, kər nija saditan
mədpəv?

12. Mɔj bɔdmassez boştənb muiş.

1. Ti tədatə-qi, bɔdmassez boştənb pitajtçansə muiş.
A əni kolə tədnə, kɔəmə pitajtçan nija boştənb.
Eta ponda ozzək kolə tədnə, mɔjiş arkmə bɔdmas.

Boštə ʙʙ vʙliʃ, ɲeto kerkuiʃ kʙeəmkə vʙdmas, gor-
çiga, aŋkʙe ɲeto mədikə. Treknitə musə sʙ vuzzez
berdiʃ, əslə sijə da gizə, munda lebtas. Sʙvəryn koštə
sijə gorʙn. Koštəny kolə ɲe əddən zar gorʙn, kər som-
mez kusasə-ɲi. Sek vʙdmasʙs koʃmas zagənik, oz
sotçʙ.

Medvʙ çozazʙk koʃmis, vʙdmassə vundalə učitik tor-
rezə. Kər vʙdmasʙs koʃmas bura, əslə vʙliʃ.

Sija lois kokɲitzʙk. Mʙla? A sijən, mʙla vaʙs ez lo.
Əni puktə koʃtəm vʙdmassə kərt ʙis vʙlə da ʃuʙstə von-
tiʃan gorə. Sotčas çuʃ ɲe vʙdəs. Koltčas toko ɲevna
pəim.

I siz, vʙdmasʙn em va, sotçan tor da ɲe
sotçan tor—pəim.

II. Stokən pʙdəsə kiʃtə sonʙt va (ʙym va ɲeto zer va)
da puktə mijan vʙdmasʙliʃ pəim.

Sorlalə burzʙka. Pəim çuʃ ɲe vʙdəs əsas, vʙtʃe sʙlas
(rastvoritças). Zagənik voʃtətə sijə ʃtəкло vʙlə da sontə
lampa vevdəryn siz, medvʙ sija ez eʙnaʃ.

Vaʙs pərtças ruə, a ʃtəкло vʙlas koltças vez-kod
porosok, kəda vaçkiʃə posɲit sov vʙlə.

Kʙʃan vʙdmasʙn lois pəim?

Etə pozə viʃtavny kokɲita.

Puktə butʙlkaə karç jəriʃ mu, kiʃtə setçə səstəm va
da burazʙk sorlalə.

Ças-məd vəryn vata-pʙr kiʃtə vasə bekərə. Bekərsə
vanas suvtətə bi vʙlə.

Kər vaʙs pərtças ruə, bekər pʙdəsas koltças vez-
-kod porosok, vʙtʃe sov.

ʃetə otvettez:

1. Em-ja muʙn pitajtçan sov?
2. Sʙləny ozə nija vaʙn?
3. Kʙz nija sedəny vʙdmasə?

13. Кыз тэднѣ, мѣјиш аркмѣ мушин.

Mušin ovlə ɲe ətkoɖ. Medvѣ tədнѣ, мѣјиш аркмѣ мушин, керѣ опыт.

Garjə ьв вьлѣ 20 santimetra pašta gəpok.

Boštə garjəm musə kѣəmkə dozjə i skolaьn poznalə sijə bumaga вьлѣ.

A pozьs-kə abu, vuzokkezsə da izokkezsə bərjə kiən. Vesətam musə sorlalə da əslə 30 gram.

A kьz skolaьn vessez abuəş, vermat kernѣ nijə aş-nyt. Əšlişan giriez tujə boštə şəm (1 ur—1 gram, 2 ur—2 gram i siz ozlan).

Gizə una-ja boşlit oпыт ponda mu.

Ətik oпыт. Əsləm musə puktə bekərə da şujьstə oj kezə gorə koştnѣ. Kər muьs koşmas, vaьs oz lo,—bəra əslə.

Tədə, una-ja vatəg muьs lois koknitzьk.

Gizə una-ja vəli muьn va.

Mədik oпыт. Koştam musə puktə səstəm kərt lis вьлѣ da suvtətə via sommez вьлѣ, ɲeto primus вьлѣ.

Çoza çulalas ььн, i muьs pondas şədətnѣ. Kьnym burazьk pondam musə kalitнѣ, sьnym sija loas jugьtzьk i jugьtzьk.

Ças məd bərti sьlən ььньs da kolməts oz-ɲi lo.

Kuimət oпыт. Koltçəm musə puktə bankaə, kьtən med vəli va i sorlalə sijə joşokən. Pesəкьs pukşas banka pьdəsə, a şoj pondas ujavнѣ va vevdərьn, vьtте gudьr.

Kiştə etə gudьra vasə mədik bankaə da bəra soddə setçə səstəm va. Etə uezə kerə ɲəətpьr. Vəzlə vasə setçəz, kьtçəz vaьs oz lo vьdsən jugьt da səstəm.

Sek etə səstəm da jugьt vasə kiştə vokə. Banka pьdəsiş koltçəm pesəкsə puktə səstəm bekərə da suvtətə oj-kezə gorə koştnѣ. Aşьvnas sijə əslə da gizə mьmda levtas.

Gudьra vasə suvtətə spokojnəj mestə. Gudьrьs, kəda pukšis banka pьdəsə, loas šoj. Lьddə, mьmda lev-tas šoj.

Опыт керəм вəгьп гизə tablica, neto diagramma: 30 gram mušin vьlə una-ja loas va, pesək da šoj.

14. Кьз va munə вьdkod mu-пьг.

Əddən bura zeriš. Zьr əsьnət tьdalə skolalən gərəp mu da paškьt tuj, keda loktə skola dьnə top.

— Vizətə, čeləq, kьz gortə munam. Kət veškьta uј, вьdsən tujьs vaьп. A vьlaez kьeəməš! A mьla vьlaez avuəš gərəp mu vььп? — vištalis Mikis.

— Tujokkez vьlət i gərəp mu vьlət siz - zə eməš vьlaez, — gorətčisə golos-məd.

Мьjшап? Pondisə sportнь. Tədvьlanьs ušis, kooperacija dьnša glinaa tuj vьlət-pə əni ne munьп. Kok-kez šivdasə. A vot sor dьnša pesəka tuj vььп naťte bur, — avuəš vьlaez da nať...

Otsavнь pondis velətiš. — Čeləq, noko keram opьt-tez, kьz va munə вьdkod muət. Tijə tədatə, вьdmaslə kolə va. Zasuka voezə, kər jeeə zera, ovləпь ьзьt пeu-rozajjez. Vot mijə i aslanьп opьttezən kazalam, kьeəp mušinə burzьka pьrə va i kьeəпьп dьrzьk sija əssə. No eta ponda kolə ətikə-mədikə vajп da ləšətnь.

Gizam da vištalam, kinlə mьj kernь i kinlə mьj vaj-пь, medвь kernь opьttez.

1. Vajпь səstəp pesək, šoj da karč jəriš mu.
2. Vajпь miškələp kvať butьlka.
3. Kernь kuim butьlka vьlə voronkaez da stokannez.
4. Zapтьпь merajtan stokan.
5. Zapтьпь vəsniťik trepič tor, kьz sunis, karašin da ^{1/4} vedra va.
6. Vajпь poz.
7. Vajпь vessez, avuəš - kə nija skolaьп.

Mijan opyttez.

Кык lun bərti çəlad zaptisə opyttez ponda bydəs, medvʹ tədnʹ, kʲz va mu nə mu - pʲr. Medozza-zə urok vʲlʲn pondim kernʹ opyttez. Velətiš mijaniə otsalis.

Ətik opyt. Skolaə vajimə səstəm pesək, şoj da karç jəriş mu. Bydəs etə vʲeəma koştım, posnətim, izok-kez çapkalım da musə poznałım.

Kuim voronkaə puktım vəsnişik trepiç torrez (mʲ j vʲlʲə) da suvtətim nişə stokannezas.

Sʲvərgʲn əslim 100 gram pesək, sʲmda-zə şoj da mu i puktım voronkaezə. Merajtimə stokanən ətmunda va. Zagənik vasə kişlim byd voronkaə.

Pondim vizətlʲnʲ, kʲnʲm ças bərti voronka-pʲr jizas va.

Gizimə, kʲnʲm minuta vərgʲn voronkaış medoz mʲt-çisʲs pesəka voʲ, şojən voʲ i s. oz. Opytsə resujtim da gizim.

Mədik opyt. Sʲvərgʲn, kʲz vaʲs jizis muşin-pʲr, stokanən çəladʲs merajtisə, una - ja stokanə kişşis va. Va lois jecəzʲk. Kʲtən zə sija?.. Koneşno, sija kołtçis pesəkə, şojə da muə. Çəlad lʲddisə, una-ja kołtçis va, da gizisə diagramma.

ZADANNOEZ:

1. Kerə etə opytsə aslanʲt skolaʲn da gizə sija.
2. Kʲtən unazʲk kołtçis vaʲs?
3. Resujtə diagramma: una-ja vaʲs kołtçis şojə, pesəkə da muə.
4. Kołə muşinsə voronkaezə 2—3 lun kezə da vizətmən tədə, mʲj çozazʲk koşmə—pesək, şoj, ali karç jəriş mu.

Kuimət opyt. Vajə pesək, şoj da karç jəriş mu. Koştə da posnətə sija, a sʲvərgʲn voştə kuim nəpʲdʲn bekər da teçə ətvʲlʲna kuçaokkez. Ət bekəras pesək, mədas şoj, kuimətas mu.

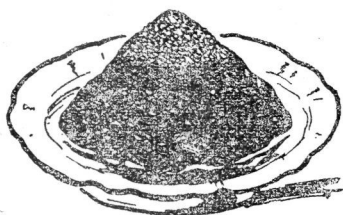
Medvʲ tijan kuçaokʲs arkmis vʲlʲnʲzʲk, kiştə musə voronka - pʲr.

Vasə kolə kişnʹ zagənik bekər doras, medvʹ muşin kuçaokkezsə ɲe kʹrətnʹ. Bʹd bekərə kiştə zʹn stokanən va.

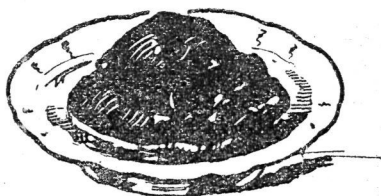
Əni vizətlə, kʹz pondasə vamnʹ pesək, şoj da mu. Vʹlna-ja kajas va. Ətçoza-ja kətaşə pesək, şoj da mu?

Zer va, aʹli lʹm va kətətə muşin vevdərsə da pʹrə pʹdəzʹk.

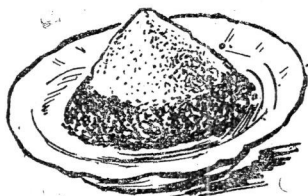
Loktas - kə vaʹs iz muşinəz, ɲeto şoj muşinəz, dak ʹləzʹk oz - ɲi mun. Seeəm vaʹs suşə muşin uvtʹşa vaən.



muşin



şoj



pesək

39. Ris.

Etə vaʹs vermə petnʹ mu vevdərə viliş. Etə mijə adzʹ-limə kuiməz opʹtiş. Şojsora muşinʹn vaʹs lebə zagənzʹk po vʹlnʹzʹka, a pesəka muşinʹn vʹlna vaʹs oz kaj.

Ŋolət opʹt. Bərjə kʹk ətkoq stokan. Əslə ɲijə, medvʹ vəlislə ətşəkʹtaəş. Sʹvəgʹn stokannezas ətmundaən pʹktə ul mu. Ət stokanas muʹs aş kujlə ɲe topyta (rʹskʹta), a mədas topyta.

Ças-məd vərʹti məd stokanʹs lois kokɲitzʹk.

Myʹla? Kərə vʹvod.

Topyt mu - pʹr vaʹs çozazʹk munə, əsə. Medvʹ muʹs vəli ul, kolə sʹliş vevdərsə ɲevzətnʹ, rʹskʹtʹşətnʹ.

Қорқасә, кәдә согмә грјаддез вьлн зер вәгьн, ңето кiшкәләм вәгьн, колә кәдiш кәдә ңевзәтн.

Виштәлә, мьла му ңевзәтәмьс сушә „кәс кiшкәләмән“.

15. Em - ja мушиньн ру.

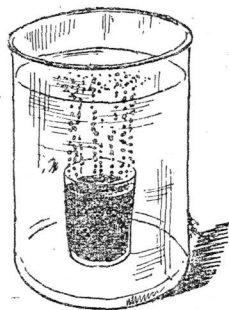
Тәднь етә роҙә ҫоҙа, токо колә kernь ңевзът орът. Орът. Puktә stokanә карҫ јәриш му. Leзә stokansә vedraә, кьтән медвь вәли ва. Vizәtlә. Muьс vевдәрсән peгьта pondasә kajнь jugьт ру зулоккез.

Мьла, кәр муьс кәтәшәс, оз kaj руьс? Gизә seeәм otvet: муьн em ру, кәдә ваьс vasәtis.

Кьеәм муьн unazьк руьс? Кьк stokanә puktә карҫ јәриш му. Әт sto- kanas муьс аш kujлә ңе торьта, а мәдас торьта.

Сьвәгьн кькнан stokansә leзә ved- ra ва pькә: Vizәtlә. Кәдә stokanьн unazьк pondasә kajнь ру зулоккез?

Бьдмассезлән vuzzez бьдмәнь бura sek, кәр му- шиньн em ру да ва. Vot мьла колә, бьдмассез uv- тьн мушә ңевзәтн, гьскьтәтн.



40. Vištav, мьј risujtәm.

16. Kerәs dorә ekskuršija.

Tulьssa gaza lunә velәtiškәt mijan ҫәlad munisә „Kәsva“ kerәs dorә. Boštisә šәranьs tetraddeз, karandas- sez, medвь gizнь da resujtнь бьдәс, мьј adзьlasә. Boštisә šәranьs metra kuza linejka, kәziҫkaez, gezok, зьр, purt i korovka.

Vot i kerәs. Gozumnas prokod setҫә vovlәнь ҫәlad kupajtcьнь. Әddән bur veškьta kerәs dorәшәs ҫetҫavнь vaә. No talun deloьс ьлән мәdik. Nija loktisә setҫә ve- lәtнь, мьј kujлә му pьkәs pьдьнзька.

Velətiş eəktis kerəs doriş zbrən torjətn̄ mu. I torjətn̄ vištalis siz, medv̄ v̄li vešk̄t, vōlk̄t, k̄z st̄na.

Munimə bərlaŋ oškəv-məd, medv̄ burz̄ka vizətn̄ st̄nasə. Setən çalaḡs kazalisə v̄eəma: mūs una pəvsə (slojjeza) i ne ətik rəma.

Medozza vevdəriş sloj̄s v̄li şədz̄k. Zagənik sija çoçkommis i lois çoçkom şera. Mədik̄s — gərdkod, a uvdəriş̄s — gərd i jon, k̄z iz: ədva mərtçə z̄r.

Slojjez v̄lisə ne ətk̄zaəş. Nija vevdərşanas merjaj-tisə, k̄zəş - ja slojjez.

Çəlad kazalisə muliş vuzzez. Merjajtisə, m̄j p̄d̄na nija p̄rəmaş.

Boştisə vevdərşə slojiş k̄r̄man̄s mu da pondisə nəjitn̄, medv̄ tədn̄ ki uvt̄n, s̄d̄sa-ja mūs. Łakaşə-ja muşin̄s, k̄z şoj?

Siz - zə pondisə tədn̄, m̄j unaz̄k pesək, ali şoj. K̄tən unaz̄k şoj, sija muşinsə pozə sun̄ şoj vevja muşinən (suglinistəjan). A k̄tən unaz̄k pesək — pesək vevja muşinən (supesokən). Çəlad vištalisə, kerəs doras-pə muşin̄s şoj vevja.

Məd sloj̄s v̄li çut̄ ne kus şojiş.

Siz - zə vizətisə i kuiməz sloj. Kiezn̄an̄s peslēmən tədīsə, et̄ - pə şoj. Et̄ sloj̄n vuzzez t̄d̄alisə əddən uməla.

Medv̄ərja sloj̄s çut̄ - ne v̄dsən v̄li çor̄t iziş. Mukədl̄aət nija pondəmaş potlas̄n̄-ŋi, kiş̄s̄n̄ v̄t̄te pesək.

K̄z - zə tədn̄, k̄eəm sloj̄n unaz̄k p̄ r e g n o j. Da rəm şərti. Şəd rəma p̄regnoj mu - et̄ medv̄ur muşin.

Nołəz sloj̄n p̄regnoj̄s abu ne m̄mda. Səş̄a çəlad̄l̄ə velətiş vištalis: vevdəriş sloj̄s, k̄tən una v̄d̄mas vuz-zəz, suşə-pə muşinən. Medv̄ərja, iza sloj̄s — m̄t̄er-in-sk̄əjan, a k̄da s̄aras, sija suşə muşin uvt̄n.

Musə çəlad̄s boştisə v̄d̄ slojiş. Puktisə torja korov-kaezə, k̄ərtalisə gezokən. Korovkaez v̄lə gizisə — k̄eəm slojiş da m̄j p̄d̄naiş boştəm mu, k̄eəm lunə v̄li eks-kurşija.

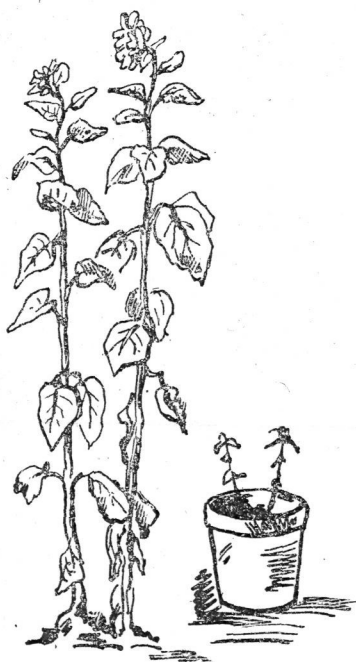
Vizətə aslanı kerəsə, kəəməş slojjez.

ZADANŇOEZ:

1. Siz - ja setçin kujlənə muşin slojjez, kыз „Kəsva“ kerəs doğьн?
2. Kыз munəmaş slojjez i bura - ja nija tьdaləнь?
3. Mьj pьdьna pьrəmaş vuzzez?
4. Merjajtə, mьj kьza muşin, muşinuvt da materinskəj sloj?
5. Kьəm tijan роçvaьs?

17. Pitaјtçan sovvez.

Ne kişkavьn - kə kasņikьn saditəm vьdmas, sija koşmas da kulas. Va kolə bura, a ətik - ja va toko kolə?



41. Sułgalaьn podsolnusko vьdmis bur роçva vььн; veşkьtlaь — vьdmis роçva vььн, kьtəп ez vəv azot.



42. Sułgalaьn greçiga - bur pitaјtçan rastvorьn, vьdmis veşkьtlaьn — kaļijtəg.

Medbь vištavnь, kerə opьt.

Boštə kьk kasnik: ətikas puktə miškaləm pesək, mēdas—karç jəriš ɲeto ьв vьliš mu. Musə kossə burə.

Kьknan kasnikas ətmundaən saditə id kəzьs tušsez, kiškalə nija səstəm vaən. Vizətlə da vištalə, kьeəm kasnikьn nija burzьka vьdməнь.

Kerə vьvod, mьjšan nija vьdməнь ɲe ətmoz.

Učonəjjez vištaləнь, kьeəm šojantorrez koləнь vьdmassezlə. Etnə šojantorrezsə pozə suzətnь porosokkezə. Bošнь-kə etnə porosokkezsə da sorlavнь vaə, to vaas pondasə vьdmьнь vьdmassez.

Seeəm vanas pozə kiškavnь vьdmas, kəda saditəm pesəkə. I setən vьdmasьs loas, kьz bur mu vььn (peregnoj mu vььn). Pesəkьs tujə pozə bošнь səstəm va ɲeto posnita zugdəm šteklo i siz-zə vьdmasьs pondas levнь bura, toko med vəli pitajtčan.

Seeəm porosokkez sušəнь iskustvennəj udovrennoən, pitajtčan sovvezən.

18. Štek'oiš kerəm kerkuok.

Mijan čelađьs munisə ekskuršijaən opьtnəj stancijaə. Setčin nьlə mьtčalisə vasək kerkuok. Štenaez da krьsa (koromina) vьdsən šteklois. Kerku pьekьn ɲe ətik zek vьliš čelađ adzьlisə una vьdmassez. Saditəməš nija torja bankaezə—štek'annəj, ɲeto kərt bankaezə.

Kerkuьs gəgər stroitəm ьзьt karta, kəda vьlišan i bokkezšan jəjəm kərtən. Bur da gaza lunnezə setčə petkətləнь vьdmassez.

A vot mьj vištalis da mьtčalis mijan čelađlə agranom.

— Tijə tədat, vьdmas boštə muiš pitajtčan sovvez. Sovveztag vьdmassez kuləнь. Vьdmaslə jeeə-kə šurəнь muiš sovvez, sija vьdmə uməzьka i jeeəzьk šetə urozaj.

To, adzat, etna kьk bankəьn vьdmə zər. Saditisə sijə ətik kəda, ətik mestaə, saditəm ətmoz. A vьdmassez ɲe ətkođəš.

Ətik bankaas zərbs vьna, kuz, vez, çoza pondas roz-jaşnь. A mēdas əddən uməl—zenьt, soç, siјə i vizət, kər kulas. Tədat mьla? Ət bankaas pitajtçan sovvezsə miјə puktim mьmda kolə, a mēdas nemьmda egə puktə.

Sьvəryn agranom mьtçalis esə kuiməz banka. Setən vəli zər—nebur i ne uməl.

— A vot eta bankaə—suə agranom,—mi puktim sovvezsə, no jeeə. Eta vьdkod pitajtçan sovvezьs suşənь miņeraļnəј udovreņņoən.

Muьn ena sovvezьs ne ətmьmda. Kьtən niјa jeeə,—urozaj uməl.

Jeeə - kə muьn sov, pozə siјə sodtьnь. Kьz? „Puktьnь miņeraļnəј udovreņņo,—ətik əmiş gorətisə çəlad. Mi-jaņ kolhoz ьbbez vьlə kişkalisə şera porosok — miņeraļnəј udovreņņo, a sьvəryn piņalisə“.

Azot, fosfor, kaļij — etna miņeraļnəј udovreņņoez kəd-na kolənь karç jərşə da ьbbez vьvşə vьdmassezlə.

Etə solsa, vьdmasьs voştə, kьz şojantor. Azot, fosfor, ka-ļij em siz-zə i nažomьn. Kaļij—em goriş pəimьn, fosfor—koskaьn.

19. Kьəəm muşin burзьk.

Ekskursijaən vetləm vəryn çəlad kerisə opьt, medvь tədнь, kьz pondas zər vьdmьnь muşinьn, muşinuvtьn da səstəma mişkaləm pesəкьn.

Ətik bankaə puktim muşin, mədikə—muşinuvt, kui-məzə puktim səstəm pesək. Sьvəryn vərjim tuşsez, kəd-nalən vəlisə medbur vuzokkez i 10 tuşən sađitim vьd bankaə. Kişkavнь, suim, vьd bankaiş ətmoz, səstəm vaən.

Sađitim i vitçisнь og vermə, mьј loas.

Kerim dnevņikkez, kьtçə vьd 5 lun vəryn gizlim da risujtlim, mьј loə miјan tuşsezkət.

Çulaliş vьdsa təliş. Çəlad gizisə aslanьs skola gaze-tə vişt.

Ozzyk nija gizisə, kəz kerisə opyt, a sьvərynь vьvod:
„Mijan opyt vištalis,— pesəkyň pitajtčan sovvez
avuš, sьšan i zərys vьdmis zenyt da ne tьra. Medbura
zərys vьdmə mušin vьlyň. Setən eməš vьdəs pitaj-
tčan sovvez. Mušin uvtyň pitajtčan sovve-
zьs jeeə, no səstəm pesəkyňša unazyk. Vьd velətčišlə
da pionerlə kolə kernь etə opьtsə.

20. Miņeraļnāi udobreņņo sedtām.

Vaz Rošsijaġn miġneralnəj udobrenno sedtʹylisə əddən jeeə. Revolucijaəz ʙʙbez-vʙlə udobrennoez kʙskalisə jeeə i urozaj vəli učet. Da i sijə miġneralnəj udobrennosə vajlisə graniça sajiš.

Mijan SSSR stroitə vılmozən Socialisitčeskəj kəzajstvo. Mijan ыvbez ыльн med vəlisə ызыт urozajjez, kolə řetnь mıneralnəj udobreņnosə mьmda nьlə kolə.

Къѣш сѣ сѣзѣтъ? Отвѣтъ ѣтъ: колѣ сѣдѣтъ сѣ
мѣѣн СССР-ѣн.

Medvərşə voezə mijan Sojuzyn paşkalə udovrenno sedtəm. Medozza pjañiletka t̄rikə mijə pondam udovrennosə sedt̄n̄ 200.000 tonna, mədnoz sun̄ 35-iş unaz̄yk, m̄j v̄li vojnaəz. A mədik pjañiletkañn, medvərja vo kezas pondam sedt̄n̄ v̄d gosudarstvoşa unaz̄yk. Boştam medozza mesta ɛe toko Jevropañn, no i v̄d m̄u v̄l̄n̄.

Ojlaŋsa Uralyn Sovet stranalən kaŋij.

Kaļijsā ozyk vajalimā Germanijaiš. Germanijaņi vā-
lisā mu pašta medzāt kopiez.

I vot, 1925 voə, ojlaŋša Uraln Solikamsk gorod dŋnŋ, Sovet stranaiš uəonəjjez adzisə una kalij. Mu rŋekŋn kalijlən solbs 100 metra kŋza. I kujlə sija əd-dən paškŋta.

SSSR əni kağızə sedtə vəd stranaşa unazək.

Sovet stranaşa uçonəjjez toko pomalisə kossişan uz, i sek - zə stroitisə saxta.

1927 voşa nojav 7 lunə oştisə medozza saxta. Medozza vit vagon kalijsə Solikamsk rudnikiş raboçəjjez 1930 voə kozmalisə kolxozzezlə.

Əni uzalənb kək saxta-qi. Pjatiļetkaiş medbərja vo kezə etna saxtaez şetasə kalijsə 1½ millon tonna. Mədnəz sunb 18-iş unazək, mēj vajalimə graniça sajiş ozək.

21. Xibiniş apaţit.

Medbь leбтьнь Sovet stranaşa Ъbbez vьльп urozaj, kolə una fosfornəj udobrenņoez.

Асланьм Ъbbez vьлə mijə unazək kəzamə zernovəj kulturaez (id, ruzəg, zər), a nьлə kolə fosforьs una. Nazomьп - zə eta fosforьs jeeə.

Ъbbez vьлə ңe ətik şo vo mijə kьskalimə nazom, mьлə i jeeə lois mijan muşinьп fosfor. Sovet Stranaьп muşinьs korə fosfornəj udobrenņoez.

1930 voə, xibiniş tundraьп (Murmansk kraj) adzisə əddən bogat mineral, kьtən em fosfor. Eta mineralьs suşə — apaţitən.

Çulalis 40 vo sija kadşan, kər Xibiniş tundraьп medoz kossişisə uçonəjjez. Carlən pravitelstvo tədis etə mineraləş, kəda kujlis bьdsə kerəssezən, no çuniş-çunə ez vaçək, medbь sija sedтьнь. Nəkin ez dumajt eta mineralən leбтьнь promьslennost, jonmətnь şeļskəj kəzajstvo da koknətnь kreşşanalış olan.

• Revolucija vərьп sovət vlaš etə uzsə suvtətis mədnəz. Medbur uçonəjjez munisə kossьп Xibinə mineralnəj bogatstvoez.

Etə uzsə pondətisə 1920 voşa arə.

Xibiniş kerəssezsə uçonəjjez velətisə ңe ətik vo.

Adzisə əddən una fosfornəj iz—apaţit. Sija tьrmas ңe toko SSSR-lə, a loas měj i vuzavнь — graniça sajə.

Med vajņ granīca saīš fosforņaj udobrenņoez da mēnt-
ņь sь ponda zolotoen, mije pondam ašņm sija vuzavņ
setčin da vošņ sь ponda zoloto. Eta šam vļē mije
ņevam grīš masinaez da stanokkež, kēdnija mijan eš
jeēaš. Etna masinaez munasē viļ fabrikaēzē da zavoddezē.

22. Medozza stroitiššežlān geroizm.

1929 voē maj medbērja lunnezē kytēn kērrez vļēn,
kytēn podēn, učonējež munisē tundra kuza apaṭittež
dņē. Iuņ 6 lunē nija loktisē Kukisbumčorr kerēs uvtē
da lēšētisē aslēs palatkaez.

No Xivīnša tundra vļēn iuņ tāliš kosta—kēzēt, vūtē
moroz.

Iuņ 8 da 9 lunē vēli ēddēn purga. Morttež, kēdna
loktisē apaṭittežla, ņevna ez kymē aslanēs palatkaezņ.
Kēzēts berdē siz-zē lakašis i ebg nuzda. 10 lun kežē
voštēm šojannēs, šojšis. Ētik rašoējēs ьstisē Bud-Javr
ņima tь dņē kьjņ čeri. I lun - mēd toko čerinas nija
pitajčisē.

Čoza stroitsisē kuim viļ barak. A rašoējēž, kēdnija
uzalisē tuj vļēn, olisē palatkaezņ janvar tālišēz. Eta
kadē tundraņ vēli 40^o moroz. ьzēš vēlisē purgaež.
Zyrēn da čerēn on-kē vesēt palatka ьvēsōz, dak on i
vermь petņ ētērē. Šēkēt vēli ovņ palatkaezņ.

ņevna burzьka ovšis barakkežņ. Palatka pьekьn
pašsez, kēdnaēn oј kežē sebrašlisē rašoējēž, jьšav-
lisē i polaezēn lakašlisē kojka berdē. Otsavtēg rašoēj-
jež ožē i vermь petņ paš uvtiš da munņ uz vļē. Šo-
jan ez tьmьvļ.

1929 voša gozumē apaṭittežņ uzalisē 800 mort.
Stroitisē barakkež, kerisē tuj, sedtisē peslān apaṭittež,
velētisē mesta.

Mukēd kosta rašoējēž šojlisē toko ētik solalēm
treska (čerēn), ez vāv ņe ņaņ, ņe jaj. Da i treskaēs
sedlis ēddēn šēkьta.

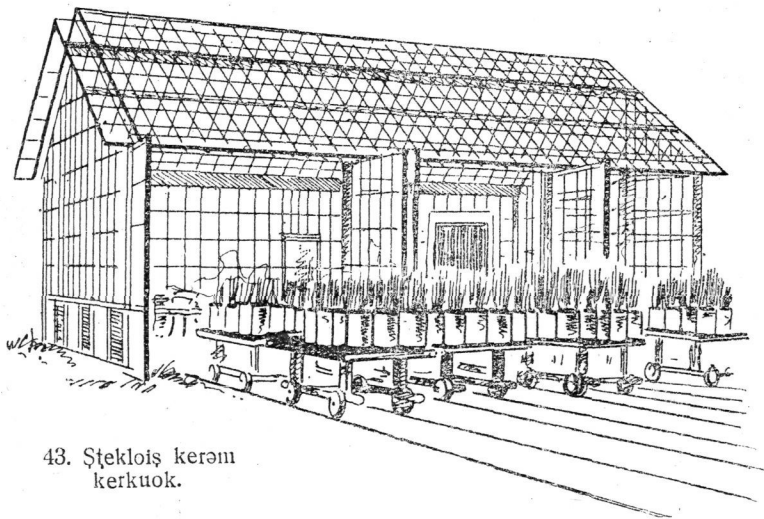
Kaṭ i šakyt vėli, a stroitelstvo munis peryta. Əni, kytėn vėlisė medozza palatkaez, vėdmis vėdsa gorod — Xibinogorsk. Setėn əni olėn 25000 mort, ɳuzėtisė setcə kərt tuj, stroitisė zavoddez. Xibiniš kerəssez vėlyn ara-
tīt sedtəm munə paškėta, ызьта.

Apaṭittezsə vajėn xibiniš ximičeskəj zavod — kombi-
natə. Setčın kerėn i lezėn 160.000 tonna fosfornəj
udovrenņoez.

23. Jugyttəg vėdmassez kulėn.

Nattə tijan skolaɳ eməš vėdmassez. Abu - kə, gort-
sinyt vajə kėk, „gərd kok“. Ləšətçə vėrjėn kėknansə
ətkodəš.

„Gərd kok“ tujə pozə vošn i mədik vėdmassez,
kėeəməš tijan eməš.



43. Štekloiš kerəm
kerkuok.

Ətsə puktə əsyn vėlə, kytçə pavkə sonđi, a mədsə
puktə remyt skap rėkə. Vizətlə, medvė skapys ez vėv
ošta. Kėknan vėdmassə ətmoz kiškavlə.

Lun - məd vėrėn vizətə, ətkodəš-ja nija?

Kolātə - kə „gərd koksə“ skap pʲekə dʲər kezə, dak
sija jugʲttəg kulas.

ZADANNOEZ:

1. Mʲjsaŋ əək vərɲn ozə vʲdmə zorizzez da turun?
2. Ojlaŋsa əsɲn vʲlɲn ali lunlaŋsa əsɲn vʲlɲn burzʲka vʲd-
məŋ vʲdmassez? Viʃtalə, mʲjsaŋ.
3. Suvtətə əsɲn dʲɲsaŋ ʲləzʲk zoz sərə kʲeəmʲkə vʲdmas.
Mʲj loas vʲdmaskət lun-məd bərti?

24. Vʲdmassez səstəmtəŋ ru.

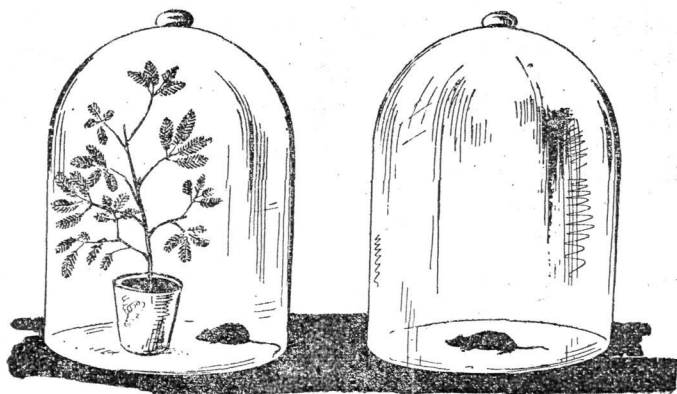
Mukəd ʃeladʲs tədəŋ - ŋi, vʲdmassez - pə səstəmtəŋ
ɛkəm ru. A tədət-ja, kʲz etə oʃtisə uʃonəjʲez?

Eta vəli vazɲn - ŋi. 200 voʃa unazʲk ʃulalis sija kad-
saŋ, kər ətik uʃonəj keris seəəm opʲt.

Boʃtis kʲk ʃteklannəj kolpak da pukʃətis nʲ uvtə
ətik sʲrən. Topʲta niʲə vevttis, medvʲ ez ʃur səstəm ru.
ɛkəm ruas ʃoza pədīsə sʲrrez. Uʃonəj keris sek məd-
pəv. ʃteklannəj kolpakkez uvtə pukʃətis mədik sʲrrez.
Ətik sʲr dʲɲə suvtətis vez vʲdmas.

Sija kolpak uvtɲn, kʲtən ez vəv vʲdmas, sʲr ʃoza
kulis. A məd kolpak uvtɲn, kʲtən sulalis vʲdmas,
sʲr olis.

Viʃtalə, mʲʲa sʲrʲs ez kuv sija kolpak uvtɲn, kʲtən
vəli vʲdmas?

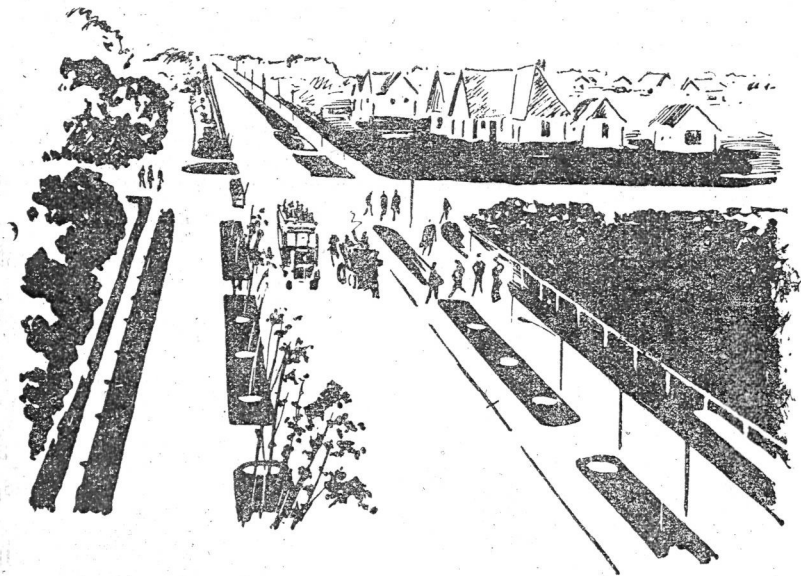


25. Зелонəј goroddez.

Puezlən zelonəј lissez səstəmtənb ru.

Paškət da zelonəј ыbbez ыльн jeeazyk ыdkod sogət. Kolə kernь, medь i goroddezьн vəli səstəm ru. Saditam goroddezə saddez.

Vaz goroddezsə strojitisə car da burzujjez, kədna ez dumajtə uzaliş ořir zdorovjo jьliş. Aşnьs burzujjez



45. Зелонəј gorod.

ovlisə bur kerkuezyн, kьtən vəlisə gaza da paškət zelonəј saddez.

A ravočəjjez olisə zeskьt da nařəş goroddezьн, olisə pemyt kerkuezyн, kьtən ez vəv ətik zelonəј sad, ыbeəmi-ka ez şur ru, sonđi.

No vlašьs əni ravočəjjez kiьn. Əni mişə stroitam vił da zelonəј goroddez, a vazzezas saditam saddez. Paškət uliçaez vevtiřsasə zelonəј saddezen. Ёзыt da juğьt kerkuez gəgər loasə zorizzez, saddez, kьtən tom ořir pon-dasə orslьnь.

Vaz, načas da gatzam goroddezsə vezəny vil da gaza goroddez. Mijan SSSR-yn stroitčəny seəam vil goroddez: Magnitogorsk, Kuzbas, Donbas. Bydəsəy stroitčəny 200 gorod.

Əni munə zəlonəy stroitelstvo mijan byd gorodəy. Vesətəny da ləşətəny vaz saddez. Barin saddez vbiş, kytčə ozzyk ez poz ɾyry uzaliş oʻtirə, əni çapkim zamokkez. Zəlonəy kə kutas mijanliş stolica — Moskva i mədik goroddez.

Moskva bydmə. Stroitčəny vil fabrikaey da zavoddez. Sodə oʻtir. Moskva uvtyn stroitam zəlonəy gorod,—proletariat vəşkətanin.

Pukšan električeskəy poezd vylə i minuta-məd vərti loan zəlonəy gorodəy. Bydlaəy zəlonəy saddez... Stolvəjjez, sanatorijaez, çəlad kerkuez, sotçisan kerkuez, sport plossadkaez, saddez—bydəs etə uzaliş zdorovjo ponda.

A tədat, kənym mort təras etə zəlonəy gorodə? 100.000 mort.

Pjatiletkəşə medozza voəy zəlonəy gorod loas gotov.

26. Lissezən pakmə va.

Skolaşə zəlonəy pelesokəy ovləny una zorizzez. Nijə kişkaləy ponda dezurnəjjezlən ne jeeə munə kad. Şorman - kə vizətny, dzyzyk on kişkav—bedə. Zorizzez rusməny, lisseznəysə əsətəny.

Kytčə - zə bydməsiş loə va? Medvə sijə tədnə, kolə kernə oʻpyt.

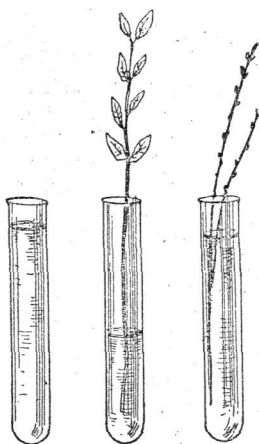
Ətik oʻpyt. Veknişik da ətyzda kuim posudkaə kiştə va. Səvəryy vundəstə topoliş nəto badiş sattez. Ətikliş letə byd lissə, a mədsə kolə lissezən.

Ət posudkaas suvtətə lisa sat, mədas — lisseztəg a kuimətsə kolə ətik vaən,

Posudkaezə vasə kiştə ətmyndaən. Byd posudka dorə pjatnajtə, una-ja kiştit va. Byd posudkaə kiştə nəvna lon kəzəy vi da suvtətə nijə jugyt i sonyt mestə.

Ed vunətə, kʲeəm kadə opʲtsə pondətʲit. Asʲnas vizətə vʲd posudkaə. Merjajtə, kʲtiʃ una-ja ʃinis va. Kerə vʲvʲod.

Mədik opʲt. Uʃiʲtik posudkaə kiʃtə va da suvtətə setʃə „gərd kok“ voz. Vaas kiʃtə podsolnuskʲo vi. Posudkasə suvtətə bekər vʲlə i toʲpʲta vevʲtʃə stokanən. Kolə, medvʲ zʲrʲjʲn vəli sonʲt. Asʲnas stokan dorrezʲn loasə va voʲtʃez. Posudkaʲn vaʲs loas jeeazʲk.



46. Opʲt. Kʲz ʃissezʃan pakmə va.



47. Kʲz ʃissez-ʲrʲ pakmə va.

Aslas ʃissez-ʲrʲ vʲdmas una pakmətə va. Uʃonəjjez ʲddəmaʃ: gozumʃa zar lunə- pə ʲzʲt kʲz pakmətə vasə 500 ʃitra mʲmda, mədʲoz sunʲ, 25 vedra mʲmda.

Əni tədat, mʲʃan kolə peʃʃʲnʲ jog turunkət. Jogtu- runʲs ʃe toko pədtə vʲdmassez, no i muʃinʃis voʃtə va da pitajʲʃan sov, kədna siʃən i oz tʲrmə vʲdmassezʲlə.

Kuimət opʲt. Neekəvtə vez luk turun. Vizətə siʃə bura, medvʲ ez vəv ʃekʲtən ətik oʃta.

Əni ʲzʲt ʃteklannəj bankaə kiʃtə va. Ətik luk turun ponsə voʃtə əmanʲt, mədsə lezə vʲə da pəʃalə. Luk tu- runʲʃ tʲjan pondas zʲʃokkezən petnʲ ru.

Сьвəгьп лук турунсə вə рьєкисъ кьскə дə визəтə, ез-ја рəт. Абу-ја ошə, кьт пəтə руьс. Абу, оз тьдəв. Вəрə лəзə дə рəйтə. I ру зулəккєз пəндисə кəжнь вилis.



48. Лук турунəн опьт.

Тəдəтə мьjшəн? Лук турун вьлəс емəш уцїтїк i уцїтїк ошəєз. Рəзə нїжə əдзьнь тəкə мїкрəскəпəн. Енə ошəəккєзəт i мунəнь ру дə пəр.

ZADANŇOEZ:

1. Њьлə буьсьс єькəтə вьдмəс lїssєz?
2. Мьлə кəлə мїшкəвнь кєркүшə вьдмəслиш lїssєz?

27. Zer jen.

Дəлə вəлї рєвəлүцїяəз. Чүвəс-Вəшїл мєдəшїс стрəкə. Њє нүздəшəн сїжə мєдəшїс, ə сьлən јурəс вəлї мəдїк дəлə — сєл.

Њь мєстьп њє əтїк вə шəрнə вəлїсə нєурəзəјјєз. Абуəс зєррєз i тəкə. Зəвəстəвкə-пə зєр јєньс кєрəм, — сїз зəсукə јьлїш бəйтїсə чүвəссєз.

Aslas posadyn Vaşil vəli Samanən. Mijan-moz—popən. Urozaja voezə çuvassez vəlisə burəs, verdisə aşşınys samansə, kыз popəs-zə, no nantəm voə verdny dugdisə.

A verdny dugdisə sijən, mыla samanşan nekыeəm polza ez adzylə. Kыз toko samanys ez mырşь, kыз toko ez pondyv zersə kornь, no sylən nem oz pet. Dak mыj ponda-zə sija verdny, veş olışsə?

I vot, Vaşil medaşis pop-dыnə strokə. Medaşis, medыь kыnəm vəli pət, a eəe tədmavny i zer jыlyş. Eta popys samanitıs zernas bura. Oz jestь jenneznas petny etərə, kыз nовошан, бытте kəңəsshan mezmas va.

Vaşil tədis, roçcezlən-pə jennez unazыkəş, çuvassez-sa-pə esə unazыk. Kər ny mestayn ez vəv zer,—Vaşil jurvıtis, i Mikolalə, i bogorodıçalə, i spaslə, no zernь nekыз ez pondь. Sek Vaşil i viştalis, natte-pə roçcezlən natodil zer jen em, kədə sija oz təd i kədə çuvas jennez kolasyn abu.

Vaşil etə kazalis bura. Kər muzikkez korəny zer-jыlyş moļeben, pop vetlyvlyis aslas zыrјə prokod. Pыras da vərşanas ыvəssə topyta pədnalas. Seşsa petas da viştalas: munas jennezən, ali oz.

Popys uz şəryn ətpыр Vaşil nоzzalis, mыj vыlə vetlə sija zыrјə. Ştena vыlyn setçin əsalis mыjkə çasь-kod. Vev-dərşanas esə em şteklo.

Şteklo berdə stuknitıs pop. Pondıs vizətnь. „Natte eta i em zer jenys,—dumajtə Vaşil,—sajmətis sija pop da vizətə: ram sija əni, ali ləg“.

Çoza-mыjş Vaşil pondıs tədny, etə zer jensə suəny barometraən. No kыз sija ez vizət, a vezərtny ez vermь.

Çoçkom gəğlan vыlə mыjkə gizəm tədtəm passezən. Şəras oştə, kədə-пыr tьdalə mыjkə mednəj. Oştə veştə ləşətam strelka, бытте çasьə, no majatnykыs abu. Barometra çələ prokod. Çələ, no kызkə poplə otsalə viştavny zer.

Быд deloыs tьdalə vələm eta barometraşan. Burзьka eta-jыlyş viştalə poplən da popadđalən başni.

— No, matuska,—vırukasə lıddəm vərən suis pop,
—varometra talun sedtis una. Kəŋ i jensə uçonəjjez oz tədə,
no eta varometra ponda me nylə viştala ızıt spaşıbo.

Çoza - mıjış pop munis ızıt gorodə i strosnəjsə
boştis şaras.

Aşşit sedtəm şəmtə çoza şeta,—viştalis pop Vaşilej-
lə,—i te nəvən sapoggez. Kızkə oz ləşav, kər poplən
strosnəj vetlətə ninkəmmezən.

Loktisə gorodə. Uliçaez kuza vetlətikə Vaşil mıjka
sıvtis, bıtte tədsaəs kazalis.

Tovarrez kolasın, ızıt pızan vıln, sulalə zer jen.
Seəəm - zə top, kız i poplən. Vaşil oştıstis ıvəs — eta
vələm magazin. Jualis sılış don. A zer jen sulalis sım-
da - zə, mında kolis vestın sapoggez-ponda. I Vaşil
sı ez şet, məntis şəm.

Vuzaşış sılə viştalis, kız kerəm varometra. Ruıs-pə
nırıstə bıd tor vılə, no eta nırıstəms bıdkosta vezşə.
Zer oзын ruıs nırıstə ne bura. Sija nırıstə varometra
plastinka vılə, kəda strelkasə vestə setçə, kytən gizəm „zer“.

— Poplə natte vərə nəvən?—jualis vuzalış.—Mijan-
lış etniyə poppez toko i nəvən.

Boştis varometra i Vaşil munis aslas posadə samənı-
nı vərə. Eta vərən pondis ızavın popşa ne umələzka.
I dır-vı esə sija kulis çuvassezlış kuçiksə, kız - vı ne
revolucija. Samanlış ızsa komsomoleççez petkətisə jugı
va vılə.

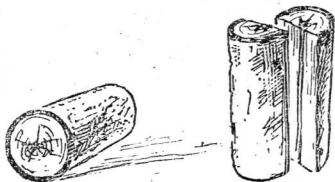
A popsə esə ozzyk. Posadış sija vasətisə sovşem...

28. Kız arkməm pulən gırk.

Vizətə badlış neto nınpuliş gırksə. Şatşə vundıstə
popereg, adzə sərsə da mərtə setçə bulavka. Pulən eta
nevıt mestaıb sıuşə şələməsən.

Şələməs gəgər em mədik sloj pu (drevesina). Peslə
kız mərtçə eta slojə bulavka. Kəda torıtzık: pu slojıs,
alı şələməsıb?

Ətkodəş - ja nija rəmnanəş? Pu slojəş vevttişəm kaçən. Bulavkaən koknita pozə jansətnəş kaçsə kək sloj vylə: vəsnitək da kəs kuçisok, a sə uvtən em sloj, kədə vaçkişə zəlonəj ləntalan i kədə koknita kuşə pu berdiş. Eta slojəş suşə luvən.



Lubsə pozə jansətnəş una tor vylə. Əddən bura pozə adzəş etə lubsə nınpu satteş vyliş. Nınpu 49. Pu vundəstəm popereg lubiş kəjənəş ninkəmmez da rogozəz. da patkəstəm dol.

Kuļəstan - kə luv, dak kazalan pu berdiş esə ətik vəsnitək sloj. Kərvətə sija gəzən. Kəlat, kəstəm sija nəvət, vətte kişel. Sija mijan-moz suşə li. Liş ətəznəş pərtçə pu sloj, a mədzəznəş kaç. Pulən vəd voə vədme vil sloj da kaç.

Кыз вьдмэ пу.

1. Kişə butylka pədsəseşə va da lezə - setçə vəd kod puliş satteş. Vizətə, kəz luniş lunə dədmənəş poçkaez.
2. Vizətə i velətə vşəmika poçka jyliş. Məla poçkaez vevttişəməş kəsən?
3. Nədzalə, kəz poçkaez paşkalənəş da arkmənəş lissez. Vundəstə poçkasə i vizətə, kəz pondas saçokəş vəd mənəş.
4. Eta vəryn vədənnət ətləş gizə vəvod: kəz vəd mənəş pulən slojjez, uvvez da lissez.

29. Pulə kənym vo.

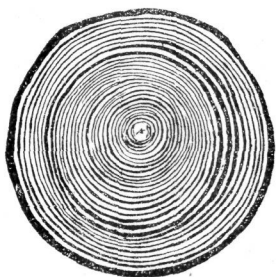
Çeləq munisə vərə, kətən vəli vər zaptanin. Vədləşn tədalənəş nə vazşə mərrez. Vədənnəş suvtisə kəz mər gəgər. Velətiş Nikolaj Ivanoviç jualis, vədənnəş-ja tədəş, pulən kənym vo.

Ətikkez tədisə, mədikkez ezə. Volkəta pilitəm kəz mərən bura tədalisə slojjez, a viştavnəş nəkin ez kuz, kəş mukədəş i tədişəyk.

— Mijə vizətlim, kəz arkməm pulən gərək. Tije esə risujtitə sija,—suis velətiş.—Mijə vajitim tijankət, lış kujlə kaç kolasən da pu kolasən.

Çelaq pondisə vizətnə vşəmzyka i kazalisə slojjez ne ətik rəmaəş: ətikkez paşkətəş da çockəməş, mədikkez vəsnitəş da veknitəş. Çockəm sloj vərən vşdlaən vəli şəd sloj.

— Çockəm sloj,—viştalis Nəkolaj Ivanoviç,—etə tulışsa sloj. Tulışən pu vşdmə perətzka arşa. Slojş arkmə kəzzyk da nəvətzkyk. Arən puş vşdmə zagəna i sloj arkmə topyt da şəd. Vşd voə pulən vşdmə çockəm da şəd sloj. Şogməny voşa kşeeez.



50. Kəz tədnə, kşym vo pulə.

Əni aşnyt adzə mər i lşdqə, kşym vo sija pulə.

Kutçişisə vşdənnş lşdqny voez, kin kşzliş, kin pozumliş, kin kəzliş. Kinlən petis 22, kinlən 25, a ətiklən petis 51.

— Nəkolaj Ivanoviç, a mşşan-nə menam voşa kşeeez ne ətkodəş; vəlisə paşkətəş, a şvəryn loisə veknitəş?—jualis ətik zonkaok.

— A şşşan, mşla, tşdalə, puş ozzyk vşdmis bura, a şvəryn mşjkə şkət, uməl lois. Sija voə podi ez vələ zerrez, nəto mədik puez pədtisə.

Etəşan pulən kşeeez ovləny veknitəş. A kər kşeeez paşkətəş, sek vşdmasş vşdmis bura, vşdəs şojan şlə lşrmis.

— A Grisakət mijan to mşj petis,—gorətə ətik zonkaok.—Şlən mşrys vəsnitik, a voez petəny 34, a menam kşzzyk, da toko 27.

— Adzan, Grisəşlən kşzş vşdməm eək vər kolasən, şşşan i kşeeez şlən veknitəş. Pulış voezsə oz poz lşdqny şş şərti, mşj kşza mər, a pozə lşdqny toko kşeeez şərti.

— A kaç şərti pozə tədnə, kşym vo tşris pulə?—jualis kinkə çelaq kolasiş.

— Pesliš,—suis velətiş.

— Da nem oz pet,—gorətcis zonkaok.—Əddən vəs-
nit i kbeez ozə tɔdalə:

Velətiş nem ez su, no çeləq aşnıſ kazalıſə, kaçs
luniş lunə potlaşə da uşə. Sijən voşa kbeez setiş adz-
nıſ oz poz.

ZADANNO:

Ləddə mıſ vliş kbeez. Tədə, kınım vo tıris pulə?

30. Kız olə pu.

Pu, kızı i bəd lovja mort,
olə da kulə. Pu arkmə
kəzıſiſ. Uı mu vılə uşə
kəzıſ, vuzokkezsə lezə mu-
rıekə i bədmə. Ne ətik vo
bədmə sija, i sɔvərn loz
vızt pu.

Pu bədmə orəttəg. Voiş-
-voə levtişə vılnzıka, loə
kızzyk da uyjazyk.

Pu pitajtçə sokən, kədə
səskənıſ mırıekiş sılən vuz-
zez. No ruıſ boştə şojansə
ne toko mııſ,—mukəd pi-
tajtçansə boştə i ruıſ. Ətə
uzsə nıətənıſ lissez. Ətik uço-
nəſ keris seəam opıt: kas-
nikə puktis 80 kilogram kəs
mu da saditis setçə badlıſ
saſ, kədə levtis 2 kg. Vit
vo bərti saſıſ loıs bədsə pu.
Sɔvərnıſ pusə sedtis, vesətis
səstəmıſka, koştis da məd-
pəv əslis.



51. Suſgaladorın bad saſ, kədə
saditəm muə. Veşkılan — etə-zə
saſ kınım-kə vo bərti. Sija bəđ-
mıſ bədsə pus.

Бадыс loəm 64 kilogram şəktzyk.

Сьвəгьн əs'is musə, kьтəн вьdmis sət, i sija loəm koknıtzьk. Çinəma 60 gram. Sizkə, medvь pulə arkмь-нь 64 кг. muiş kolə pitajtçansə voşnь toko 60 gram. A kьtiş-nə sija voştə esə? Uçonəj viştalis siz.

Vuzşan lissez dьnəz. muiş kajə vada pitajtçan sov. Uçitık oştəokkezət, kədna eməş lışьn, pьrə ru, a şьkət ətləьn i uglekislota.

Lissezьn arkмə pitajtçan, kəda munə vьd naslə. Siz uçonəjьs opьtьn вьdmis baq.

31. Кьз за куза levtişə va.

Tijə tədatə-qi, vuz kьskə muiş va, kьтəн eməş pitajtçan sovvez. Siz-zə tədat, kьз arkмə za. Aəni tədmalam, kьз-zə za kuza kajə muşiniş va. Keram opьt.

Stokanə kiştam ɳevna va pьdəşşan 2 sm. Sorlalam sija gərd çerniloən, neto şədən. Stokanə puktam kьeəmkə vьdmasliş çočkəм zorizzez. Mədik stokanə, kraska sora vaas, suvtətam topol sattez. Kolam etaz mijə asьləz.

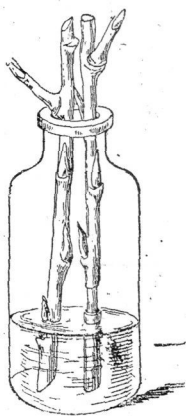
Mədik urok vььn mijə vizətam kьeəməş loisə çočkəм zorizzez?

Мьј тьdalə topol lissez vььn? Vundьstə mesta mədlaət lissezsə. Кьeəм mesta-əzət lissez miçətcəmas?

Кьskə topol zasə i çьskə sija kəsəz, a sьvəгьн orətə sija ɳevna vььnзьka, kьtçəz vəli çernilo sora vaьn.

Мьј tijə adzat zaiş, kər sija vundьstit popereg? Miçaməma-ja za səгьs da kaçьs?

Кьeəм mestaət za kuza kajə vuzzeşşan lissez dьnə va? Gizə da risujtə etə opьtsə. Gizə vьvod.



52. Кьз suvtətnь opьt baq sat çupə-tələməu.

32. Кът пуә kajә va.

Vundьstә çuң kьzaә bad saҗ ңeto topol saҗ. Vaja sijә skolaә. Vundalә sьliş uvvezsә da jьvsә siz, medвь vәli gьriş poçkaeza kьz saҗ.

Сьвәрың әtik saҗsә çuң pašta eурәtalә, kerә кье (pu verdәz vundьstә вьдәs kaçsә), a mәdsә kolә eурәtavtәg.

Suvtәtә vaә etnә saҗtezsә siz, medвь eурәtalәм mes-taьs ez şur va pьekә. Saҗteznas bankasә suvtәtә әsьң vьlә da vizәtә, kьz nija pondasә вьdmьнь. Jeeә-kә loas va—sodtalә. Mьj tijә kazalitә? Gizә otvettez:

1. Кьтәң кьәәм saҗ vьльң çuzisә vuzzez?

2. Кьт kajә saҗsьs kuza va (şәlәмәsәt, puәt, әli kaçәt)?

33. Vәр levtә urozaj.

Urozajjez mijan sovetskәj kәzajstvoьң unaәң ьзыtzьkәş ozza şәrti. No mukәdlaas, kьtçә jeeә pavkә zer, urozajjez şo esә ovlәнь uçәtәş. Mijan una kerәм uz, medвь pesşьнь zasuxakәt, no eta vьльң suvtçьнь oz tuj. Zasuxakәt pesşьнь pozә vәр saditәмәң. Mijan opьt i grәңça saьң opьt viştalә: vәр saditәм şetә ьзыt polza. Vәрьs oz lez koşьнь mu, oz şet tävlә pәrәtнь ruzәg, zәр i mәdik вьdmassez. Vәр saditәм şetas mijanlә ьзыt kәzan mu (plosçad) seteәм zasuxaa rajonnezьң, kьz Kazakstanьң, Prikaspijskәj şteppezьң i s. o.

Kьrassez, pesәka mestaez loasә bur kәzan muezәң.

Mәdik pjaҗiletka-kezә partija da sovet vlaş viştalisә med-вь ңol million hektar pašta saditнь vәр.

Әni mijan oзың ьзыt mog—mәd pjaҗiletka тыrtikә vevtьнь vәрәң pustьnaez, kьrassez (ovraggez) i s. o.

Vәр saditәмәң og lezә koşьнь vaez da sorrez.

Vәр saditәмьң bura vәрmasә otsavнь gosudarstvolә çәlad. Derevңaşa skolaезьң toko velәtçәнь çәlad 10 mil-lon mort.

Bəđ velətçiş sadıtas-kə ətik puən dak i to loas 10 millon pu.

Eta üzəş pondas munñ ne ətik vo şərna i çelad vermasə saditñ ne toko ətik puən, no ɤlə unazəyk. Velətçişşezlə da pionerrezlə kolə toko dumajtñ, kəz gosudarstvolə otsavñ saditñ vər.

Bəzt otsət çelidəş şetasə vər kəzəş əktəmən. Əktə kəzəşsez: kəzliş, pozumliş, kəzliş i mədik puezliş.

Bəđ skolalə kolə kutçişñ eta uz verdə i şetñ ovjazətləstvo, med-və zaptñ kəzəş da saditñ vər.

ZADAŇŇOEZ:

1. Vər saditəm jliş da kəzəş zaptəm jliş baitə gruppovəj sobraŇŇo vɤlñ,

Baitə mɤj pondat kernə. Mɤj viştalat kernə, sija-zə uzən korə vermaşñ mədik skolaəs.

2. Kərə eta jliş socdogovor.

34. Vər lun.

Miça tuləşşə asəv. Əkşamə mijə vər dorə. Munəñ pionerrez, komsomołeççez, kolxoznikkez, kin zərən, kin çərən. Talun kolə bəzt kus mesta saditñ vərən.

Vər—zasuxakət peşşiş, vərşan ɤvbez vɤlñ dırzəyk olə lɤm. Vər otsalə levtñ urozaj.

Əkşim vɤdəs... Munamə mijə sija mestə, kɤtçə kolə saditñ vər. Setçə vajəmaş-Ňi tom pulokkez. Loktəñ mijankət ovjəssik da ləşnik. Jansətimə kusinsə uçastokkez vɤlə. Organizujtim brigadaez da kutçişim uz verdə.

Mi uzalim kuimən. Pervo garjamə gəppez. Səvəgñ ətik vizə puoksə, a kəkən tırtamə muən. Kolə kernə siz, med-və vuzzez ez tɤdalə vevdəras.

Çu, kinkə ɤuzətis şɤlankəv. Mədikkez otsalisə, paşkalə vərəs govk. A sondiş sonɤt da ramɤnik. Bəđ kuşñ kıştəm sondi jugərən. Gaza da kokñit ovñ vəgñ.

Pavzun kadə vɤdənnəş pukşisə turunok vɤlə—şojəstisə i vərə kutçisə uz verdə. I vərə şɤlankəv, i vərə

vakšənb šeralənb. Perəta munə uz—bəd kusinsə saditim vərən.

A rətnas mijan skolaənb komi rət. Pondam ləddətnə kəvburrezsə, šəvnb, vištašnb vər oləm-jəliš i s.o.

Šəsovetlən çlen mijanlə vištəlis vər jəliš zakonnez. Škola štenəz* vəln əsalə plakət:

Vər—beregitə bəbez.
Vər—bogəstivo i gəz.
Vərən ovnb gəzəzək.
Beregit əššit vər.
Rədejt vərsə.
Vešiš en kerəv siyə.
Jəə-kə vər—beregit.
Avu-kə vər—sadit.

Siz bəd tuləsə çulətam mijə „Vər lun“. Mijə bəd kus mēstə saditimə vərən, a siz-zə vərən saditimə i uliçəz.

Mijan skolaənb em kruzok „Vərlən drug“. Sijə nuətə vər saditəm uz, beregitə tom puokkez. Mijə beregitə i kajjezəs. Vərlə da mu uzəlišlə kajjez šetənb bəyt ətsət. Mi oğə zugdələ kaj pozzez. Ašnəm kerəv nylə pozzez i əs'am nijə vərədə dərevnəzə.

Mijə rədejtəm vər, tədəm səlīš ətsət, zəvojtəçəm sē-jəliš.

ZADANNO:

Ətlaənb pionerrezkət duməjtə, kəz çulətnə „vər lun“. Suvtə-tə plan da pərtə siyə oləmə.

35. Kəz kolə saditnb vər.

1. Pusə vajnb kolə vər doriš, nəto nəəddən suk vər koləsiš. Bəjə jon puez, kəz da vənə vuzzezən.

2. Pusə sedtə zagənik, oz kov neekəvtn̄. Kuz vuz-
zesə vundalə zbrən, ɲeto purtən. Dojdəm vuzsə orətə
zdorovəj mestaəz.

3. Vuzzezsə vajikə vevt̄tə ul pesəkən, med-b̄ ez
koşmə nija.



53. Pu sađitə̄n̄.

4. On-kə pond̄ sađit̄n̄ sija-zə lunə, puktə son-
di sađə, ɲrk̄t̄inə.

5. Jama garjikə vevdəriş bur musə çapkə ət bokə,
a uvdəriş musə məd bokə. Vuzzez t̄rtikə vevdəriş bur
mūs munə uvlə̄, a um̄al̄s—v̄l̄ə. Jezasə puktə jama
p̄dəsə. Jamaas kolə sodt̄n̄ soka mu.

6. Jama pɔdəsɣn vuʒzəsə paʃkətə vʲeəmika. Jamasə kolə sʲ ɣzdaə, med-bʲ vuʒzez setʃə tərɨsə lɨʃita, bura.

7. Saditika pusə kolə viznʲ əsətəmən. Kər vuʒzez tʲrasə muən, sek kolə topətʲsnʲ əddən zagvʲv da vəlɨʃ tʲrjəz leznʲ musə jamaə. Vuʒzez gəgər med-bʲ ez vəv pustəj mesta.

Pusə kolə saditnʲ sʲ pɔdʲna-zə, mʲj pɔdʲna sula-lis oʒʲbʲk.

8. Pusə kolə kərtavnʲ majəg verdə. A majəgsə mərtə esə pu sadittəz. Saditəm vəgʲn kolə kiʃtʲnʲ kʲk vedra va vɔd pu vʲlə.

36. Poppez—vər vreditellez.

Vazʃa praznikkezən una veʃ keralənʲ vər. Med-bʲ oʃirsə viznʲ pemytʲn, aslanʲs kipod uvʲtʲn, — poppez vɔd ɔzən peʃʃənʲ burazʲk sluzitʲn. Eta ponda ɣzʲt lunozʃa kreʃenʲa viʃkueʒʲn ʃetalənʲ oʃirlə verbaez.

Mukədlas ənəz esə rozdestvo lunə kərtalənʲ kʲz, a „streʃa lunə“ pərtʃalənʲ siʃə, keralənʲ tom kʲzokkez da saditənʲ kerku əʃnʲ oʒə, kədna sʲvəgʲn koʃmənʲ.

Mymda vaz praznikkezən vɔd voə keraʃʃə tom vər! Mymda-bʲ vəli otsət eta vəriʃ mijan kəzajstvoʲn!

Eta vreditelʲstvokət, kədə kerə viʃku, skolaezlə kolə bura peʃʃnʲ.

Kʲz-zə vermasə pionerrez da velətʃiʃsez peʃʃnʲ poppezkət—vər vreditellezkət?

1. Giznʲ kollektivnəj xodatajstvo ʃelʲsovetə, kədə med-bʲ ez ʃet vaz praznikkez lunə keravnʲ vər.

2. Praznik oʒʲn aj mam kolasnʲ nuətʲn agitacija, a veʃernəas organizujtʲn brigada, med-bʲ nuətis vər be-regitan uz.

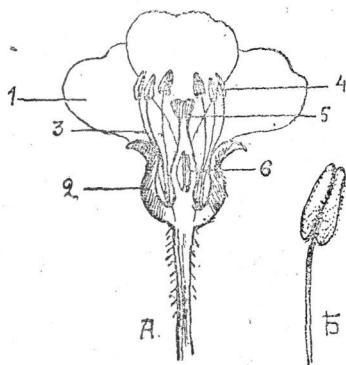
3. Giznʲ lozunggez, plakattez da ʃtengazeta.

4. Organizujtʲn vreditellezkət peʃʃəm-jʲliʃ demon-stracija.

37. Кыз зоризашань да тыршалань вьдмассез.

Тулкс. Сонди сота. Гәгәр ләң. Город гәгәрша колхоз — саддезын зоризашань jabлонәез. Eta voə zorizьs bur. Rozovəj tumanən kutəm ru.

Talun gorod sko aezis çelađ petisə otsavn̄ derevensa çelađə, med-vь ləšətn̄ da vesətn̄ sada jər. Çelađs levtisə grjaddez, a sьvəryn̄ kotərtisə sadə. Assin̄s gəš-sezn̄sə derevensa çelađ nuətisə vizətn̄ skolaša jablonәez,



54. Кыз керәм зориз.



55. Mos тыршәтә зориз.

Sad̄n gaza. Məjmuša korrezsə çьskəmaš, a kəs saťokkezsa keraləmaš da sotəmaš. Çelađs pukšisə son̄di moros vьlə.

— Zinn... zinn... z.zz... zoriz gəgər levalən̄ mossez.

— Çelađ, vizəta, mьmda nija, vьdsə kьmərrez. A von i gəna vała mos pukšis zoriz vьlə. Mьjkə nija zoriz pьekis̄ kossən̄.

Vəşniťik kok vьln̄ pukalə stokanok, a sь pьekьn̄ gəgrəšən̄ tečəm̄ lepestok. Zorizьs açьs̄ lepestok pьekьn̄. A setən̄ petən̄ vьťte sunisokkez, kədna pon̄n̄ vez zułokkez. Nь koləšn̄ em̄ kьz-kođ da vez sto'vok.

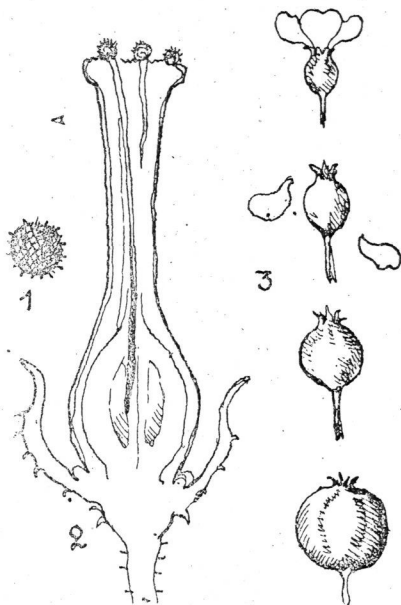
Zorizis̄ sunisokkez sušən̄ tьčinkaezən. A zułokkez — pьľnikkezən. Pьľnikkez torjəťčən̄ toko sek, kər nija voasə-ñi. Šəriš stolvokьs — eta pešťik. Əmoknas — vьv-lan̄, a uvdəriš kьz ponnas̄ lakašəm̄ stokanok verdə.

Mjan mukəd sadɣn bɣdmas stokanokkez pɣekas eməş çəskɣt vottez, kədnijə kossəɣn mossez siz-zə, kɣz tɣɣinkaeziş vez pɣɣɣik med-bɣ kernɣ çəskɣt kə-ra ma.

Pɣɣɣik kutçişə moslə gəna kokkezas, a çəskɣt vottezsə sija juə aslas kuş nɣrokən. Zorizlən çəskɣt kər kɣskə mossə as dɣnas. I nija ɣɣşəɣ lebzəɣn çəskɣt tor ponda.

Siz-zə javlonəsə mossez gravitəɣn. A noko pondam vizətɣn. Vizətə, vot mos ortçən mijankət, pɣris zoriz pɣekə. Vez pɣɣɣikɣn sɣlən kokkez da gəna spina. Zoriz pɣesə vez pɣɣɣikkezən lakikə sija bura kossə çəskɣt tor i lebzə ɣləzɣk. Mɣj-zə kerşə zorizɣn? Zoriz əmok vɣlə mos kolis vez pɣɣɣik. Vez pɣɣɣikkez pondətçişə çuzɣn. Pɣɣɣik kolasiş mɣtçişə vəş-ɣɣɣtik sunisok kod. Sija munə stolbok kuza ulə, lezsə pɣdɣn-zɣka, ləktə zavjazəz gərə-dəz i torɣta lak şə sɣ berdə. Etaşəɣ zavjaz pəɣta bɣdmə i pərtçə plodə—javlokə. Kər oz lo vez pɣɣɣik, sek oz lo i plod. Med-bɣ tədnɣ etə—kerə opɣt.

Adzə sadas votəm zoriz. Uçitɣk sɣpɣsəzən letə sɣliş tɣɣinkaez. Kərtalə zorizsə—vəşɣɣɣtik marlaən, med-bɣ vəli sija bɣtte kəziçkaən. Ortçən kolə tɣɣɣnkaezənne ətik zoriz. Lu 1-məd bərti, kər vez pɣɣɣikkez voasə-ɣi, şetə nişə pɣɣɣitɣn moslə, ɣeto pɣɣɣitə aşɣɣt ɣevɣt kistoçkaən. Ətik zorizliş pɣɣɣiksə nəvətə mədik zorizşə pəştik əmok vɣlə.



56. Kɣz sogmə plod.

Çulalasə lunnez i ošta zorizzezlən zavjaz pondas vьd-
мьнъ. Kəziçəbьn zoriz, kəda vevt̃təm vəli mossez sogja,
ez i vezşь.

Əni dumajtə, kolə-ja zorizlə pьl̃ñik? Mьj vьlə javloŋalə
kolə mosьs?

I siz zorizzezlə pьlit̃çьñь otsaləñь mossez. Adzə
ьv vьliş, ɲeto viz vьliş zorizzez, kədnə pьlitəñь
mossez.

Eməş seeəm zorizzez, kədnalən pьlinkəez pьlit̃çəñь
tələn.

Javloŋa da verba vьdmassezsə pьlitəñь mossez i mə-
dik naşekoməjjez. Zər, ruзəg—pьlitə təv.

Risujtə zoriz, mossez da zavjaz, kəda pərə uçit̃ik
javlokə. Ətməz-ja pьlit̃çəñь zər da javloŋa?

38. Kəzьs jьliş.

Skola dьñьn vьdməñь pozummez. Kər mijan skolaьn
pondət̃çis gozumşə uz, mijə kazalim, etna puez vьliş
kişşəñь kьeəmkə vez da lapkəsə jogokkez. Boştam-kə
etə jogoksə da pondam vizətñь, to adzam sərьs kьzzьk.
Təla kosta etna jogokkez kişşəñь i bergaləmən lebzəñь
əddən ьlə, sьvərşəŋ uşəñь mu vьlə.

Velətiş suis: etə-pə kəzьssez. I setçə mijanlə tədvь-
lanьm uşis: mədik puezlən, suam, kьzlən, kəzьsьs vaç-
kişə uçit̃ik gagok vьlə. Lebzəñь nija bergaləmən, kьz
təv vьl̃ñ şarkan, no nija tokon mьt̃çişəñь şorənzьk po-
zum kəzьşsa.

Von ludok vьl̃ñ, sadьñ i mədiklaьñ tьdaləñ jəla
turun zorizzez, tokə əddən jeeə. Jəla turunьs zorizassis-
ñi əni gənokkez - ñi çoçkom toko pantaşəñь. Pəta
neekəvtis əlik jəla turun, pəlystis sь vьlə—çoçkam gən-
nez pondisə lebzьñь ətməuərə. Gənməd mijə kutimə i
velətiş viştalis mijanlə:

— Vot tijanlə eşə kəzьssez, kədnija siz-zə lebaləñь
təv vьl̃ñ,

— No, dak vot, natte morkov kəzəssə kəsaşis jə-nəsət pola berdə i uşis tatça, tijə ed aşnət suit, morkov kəzəss-pə əddən zella.

— Sija kəzi səsbəbar — suis mədik zonkaok me adzili, kəz səsbəbarəs kutçışə vəv buriş berdə kər nija olənyəv vylən, da i me berdə ne ətpəriş nija kəsaşlisə.

— Vot esə mijə kazalimə, mənən vermə kəzəssə paşkavny ətik mestaiş mədik mestaə, — suis velətiş. Ətik-kezlən kəzəssəz borda kodəş, kədna nəvətə, təv, mədik kəzəssəz lakaşanaəş — kutçışəny mijan paşkəm berdə, po-da gən berdə, i vizşəny setçəz, kətçəz oz uşə kəəmkə mestaə. Uşəny i pondəny vədmyəny. Mukəd vədmassez-lən, kədnalən vədmyəny çəskət jagəddez, kəzəssə paşkalə esə mədnoz. Pukşas kaj, kokəstas jagəd tuşsə, a jagəd tuş pəkəny eməş çorət kəzəssokkez. Jagəd tuşiş, nəvətyş kolçə kaj kənəmə. A çorət kəzəssokkez ətlaən kaj pom-jotkət vermasə şurnə bur muşin vylə, kətən nija pondət-çəny vədmyəny. I vermas levny vil vədmas, kəda dənə siz-zə pondasə lokny kajjez, şojny kəzəss da nünə şe-ranys kəzəss. Ənəz esə eməş seəəm vədmassez, kədna oşşəny pruzinaən, i kəzəssəz çetçaləny ətmədərə.

ZADANNO:

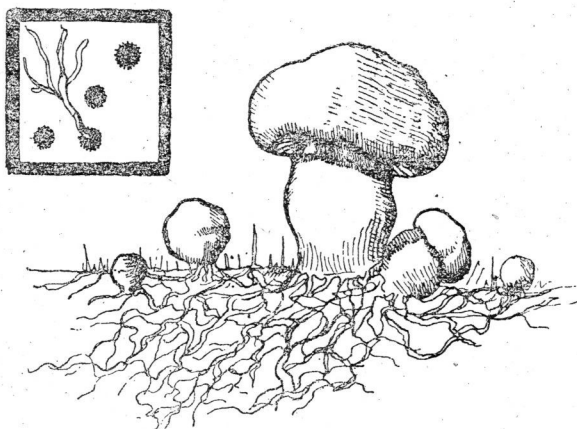
Əktə kəzəssəz, kədna paşkətəny təv, poda, kajjez. Lakə nija kəz gumaga berdə da gizə vəd kəzəss uvtə nəlīş nimməz.

39. Vədmassez, kədna nəkər oz zorizaşə (çvefita).

Loktis gozum. Lois gaza. Bura pondis vədmyəny viz-zez vylən turun, bəbez vylən şu. Vot i vərok. Brkət vəryn eta sondija lunə. Vaz vədmassez da badde paş-kətişə lisseznəsə, kədnaən sajəvtəny sonđi. Nəvəzəny vəlī zer. Səskət ruən vačkə gəgər. Bura zərñitam omən. Von vaz mır vokny sulalə cak. Una seəəm cakkez pozə ad-zyəny zer vəryn. Bur nylə vədmyəny vainyən.

Кыз-зə вьдмə еак? Мьла сija вьдмə korreztəg? Adzilit-ja kinkə sьliş zoriz? Noko purtən garjəstam sişməм korrez, nija una-jьliş viştaşasə mijanlə.

Еак гəгəр муşиниş кəт кəр позə адзынь чəчкəм sunis коđ vuzzezsə вьдса gruda da i еакьс ачьс pukalə seeəm vuzzez вьлн. Von кьеəm еакьс ььт, a setçin esə ььтзьк, кəдa siz-зə вьдмəмa чəчкəм vuzzez вьлн. A noko bergətam sija. Kəknita sedis еакьс. Vi-



59. Еаккез вьдмисə чəчкəм sijeз şetka вьлн.

zətim еак uvtə, sija вьдсəн вəли рəланоккеза. A etna рəланоккезиş kişşə кьеəmkə şəd bus. Мьj sija seeəмыс? Pođi seeəm-зə bus, кьеəm i zorizzez вьлн?

Ne! Еаккезлən zorizzez avuəş. Şəd poşnitik рьлниккез, eta еаклən petassez, — sporaез. Еак vois, potis, — sporaes kişşisə mu вьлə i мəjмуşa va liissezə вьдмəнь чəчкəм sunis коđəş, кəдna ətamədkəд gardçəнь, a sь вьлə вəлиş petə viļ еак. Siz-кə еаккезлən zorizzez avuəş.

Vəryn eməş esə una вьдmassez, кəдna siz-зə oz zorizaşə. Və kolassezьн вьдмəм vez lişa paporotnik. (şəktan turun).

maş vez lisoka kuz roskiez. Etna roskiez kəşşəmaş jugytlan i setən mijə kazalimə: kər muə saditan kartov, şinneziş siz-zə vьdməнь roskiez, kədna kəşşəнь sondilan, a vuzzez pьrəнь mu pьekə, pondəнь kьskьнь va i kartov vьdmə.

Mьj - zə seeəm kartov, kəda - jьliş siz şьləнь pio-nerrez, kəda una şetə şojan produktaez.

Eta ңe plod, ңe vuz, — kьz markov ңeto şortnı, — eta mu pьeşa za. Sь pьekьn olə vьdmaslən şojan. Eta şojanьs kolə vьdmaslə çüzəm ponpa. Eta ponda i vəditəнь kartov.

ZADANNO:

Skola jərən kartovən kerə to kьeəm opьttez:

1. Saditə ətik metra pašta grjaddez vьlə vьdsa kartovvez, zьn kartovvez i ətik şina kartov torrez.

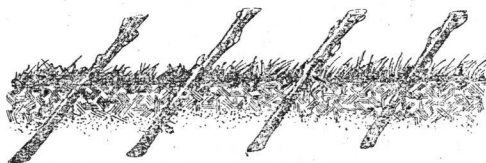
2. Saditə kartov, kədalən roskiez vьdməmaş - ңi (toko roskiezsə ed çeglalə). Saditə i roskitəm kartov.

3. Saditə skola jərə vьdkod kartov. Saditə seeəməş, kədna voəнь oz.

41. Kьz vьdtьнь kəzьstəg setər.

Bur setər vьdmə mijan vokiş dєrevnaşa kolhoz sadьn. Kьz vinogradlən - zə əsaləнь setər tuşşez.

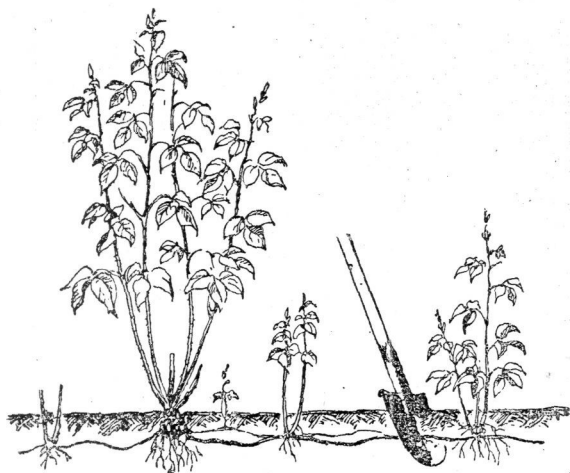
Mijan skolaiş çelad siz-zə dumajtəнь və-ditnь setər. Bərjim skolaiş brigada i ьstim sişə kolhozə. Setçin eçlad adzisə agrano-məs.



61. Setər çerenokkezən grjada.

Agranom şerəmtçьstis da nuətis mijanəs sad pьekə. Setçin sişə mijanəs suvtətis grjad ozə, kьtən ızalisə kьk komsomoleç — kolhoznikkez. Nija nuisə setçin uz, kəda mijanəs bura divitis. Grjada vьlə kerəmaş oştəokkez, kьt-çə şuisə kьeəmkə saţokkez i topyta zelətlisə mu berdə. Agranom şetis mijanlə vizətnь ңe ətik saţ i mijə adzi-mə, etna vəlisə şəd şetər pulən tom uvvez. Sьvəryн agranom mijanəs pukşətis ьzьt javlona pu uvtə i viştalis, kьz kolə paşkətnь setər.

Medbura vьdmə setərьs sek, kər sadıtan çerenok. Çerenok—eta ətik voşa setərlən tom za. Çerenokkez pozə vundavнь ьзът morozzez vəryn. Kuзanas çerenokьs med vəli 20 santimetra. Sadıttəz çerenokkezsə kolə vizнь зоуьн, кьтəн niјə suvtətəməн зьнəз тытнь pesəкəн.



62. Vuzzezən maļina vьdtəm.

Tulьsnas oz kolə kutçışнь kernь grjadaez, кьтçə sь-
vəryn sadıtnь çerenokkezsə. Grjadaez kolə kernь seəəm
miestaə, кьтçə oz əddəп pavk sonđi. Musə kolə
burə, medvь jonзьka pondisə vьdmьнь çerenokkez. Sa-
đ tнь niјə kolə siz: rjad kolassezьн kolнь 30 sm., a əta
məd kolassezьн 15 sm. Sadıtnь kolə pəvinəп, sek niјa
kokñitzьka kutçışəнь mu verdə i vuzzez loəнь ңe pь-
dьnəş, sek burзьk sadıtnь niјə mədpəv. Mu vevdərsə
kolə ңekьza vevtтьнь пəzəməп, med - vь muьs vəli ul.
Mədik ar - kezə etna çerenokkeziş loəнь kussez, kədnə
pozə sadıtnь. Med bur kad setər sadıtəm ponda—avgust
təliş: təv - kezə kussez jestəнь bura takşьнь (krepitсьнь),
a mu pukşьнь, torьtşavнь. Sadıtəмьs bura təvjas i tulь-
səп çəza pondas vьdmьнь.

Maļinasə burazьk paškətnь vuzzezən. Saditnь kolə iuņ medvərja lunnezə, ņeto iuļ medozza lunnezə. Bьdəs eta jьliš vištalis mijanlə agramom i ņetis esə lьddьnь knigaez. Əni mijə tədam, mьj kolə kernь aslanьm skola jərn.

ZADAŅŅOEZ: Saditə aslanьt skola jərə setər siz, kьz ņor-
nitcis eta vištьn.

42. Kьz bьdmassez paškalənь ussezən.

— Ņikolaj ņergejevič, me ozjagəd adzi—gorətcis ətik nьvka, kər mijə ekskursijaən munimə vər dərət. Sija levtis kisə i mijə adzьlim, kьz kijas vəli vez lissez, a nь kolasьn kьk jagəd tuš, kədna əsalənь zaez vьlьn.

— Aj - da Lida, — suisə čeləd. — Ņikolaj ņergejevič, ozə mijanlə əktьnь jagədsə?

— Əktə. Tokon boštavlə voəm tušsezsə da eə vizə-tə vьeəmika, kьz bьdmə ozjagəd a sьvərnь mijə tijan-kət ņornitam sь-jьliš.

Čeləd jansətcisə vərok pašta i čozə bьdənnьslən kie-zanьs loisə tьra jagəd kussez.

— A mьja-nə ozjagəd bьdmə čukərrezən?

Kinkə jualis velətišlš.

Pondisə vizətnь ətlən. Velətiš pukšis čeləd kolasə i kinas jukəvtis ozjagəd dьniš turun lissez.

— Vizətə, suis sija, — vot eta kьšan ņuzalə vəšnitik da kuz za, kəda vevt̄tišsə gənokkezən. Kьtčə sija munə?

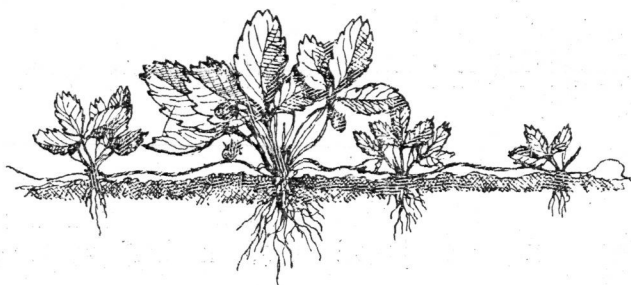
— Eta učitik kustok dьnə, — vištalisə čeləd.

— A vot esə sьeə-m-zə za, sija munə eta-zə ььt kust-
šan učitik dьnə — suis Lida, kəda medoz adzis ozjagəd.

Muiš zagənika kьskisə ььt kust, vəšnitik zuokkez nuətisə učitik kustokkez dьnə, kədna siz - zə koknita

kəssisə muiş. Çələd kiyn tom kustokkezyn lois vıdsə koroş, kədna naŋte arkmisə medozaa ızıt kustiş,

— Əni, me çajta, vezərtat, mıla ozjagəd vıdmə çu-kərrezən — suis velətiş. Dəloəs vot kəəm, sja koknita paşkalə aslas uçətik zaezən, kədna suşəny ussezən. Vaz kustşan, kəda təvjis, tuləsnas pondisə ızavny kuz su-şis kod ussez. Ena ussez vılə, kədna kəşşəny mu vılət,



63. Ozjagəd paşkalə ussezən.

arkməny uşitik vuzzez, Etna vuzzez ırəny mu ırəkə, a vılə pondətcəny vıdməny vez işsez. Siz arkmə ozja-gədlən vıl çukər.

Çələd kəvzisə bura. Mişa aslas kormanış kəskis gizət i zagənika risujtis ozjagəd da sılış ussez.

To mıj sılən arkmis vızətə 39 - əj risujtəm vılə. Kazavtəg çulalis kad, pondis kovny munny gortə. Gortə munikə velətiş vıştalis, eməş - pə esə i mədik vıdməssez, kədna kəz i ozjagəd, paşkaləny ussezən.

Sıvərşan skola jərə çələd saditisə ozjagəd. Nija tədi-sə - ni, ozjagəd paşkalə ussezən. Bura kutçisə ızavny sə gəgər.

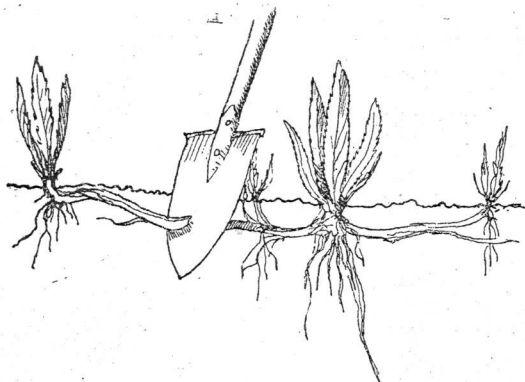
43. Kəz vıdməssez paşkaləny vuzzezən.

No i ızalisə talun çələd! Otsalisə ızıt oŋirlə peşşny jəryn jog turunnezkat. Əddən - ni una sija tavoşa voə. Jog turunnez kəəvtəməş vıdməssezsə da mırddəny nı-lış şojan - juan da va, — pədtəny nija.

— Neekə, neekə, çelad! — Suis brigadir Ştepan, kəda mıtçalis kыз kolə burazьka vesətnь grjadaesə.

— Eta - zə pьrej, — gorətcis sija, ačьs neekəvtis vez lisa jog turun.

— To neekəvti da ңe vьdəs, vuzьs esə koltcis mu pьekə. Vizətan-kə, viliš pondasə vьdmьnь seeəm-zə joggez. A poko vajə menьm kərtьzь, — suis Ştepan. — Kolə tijañlə mıtçavnь, kьşañ eta sogmə.



61. Kыз vьdmassez paşkaləñ vuzzezəñ.

Çeladьs çozə kotraşisə kərtьzьrlə.

Ştepan garjis sija mestasə, kitiş neekəvtis jog turunsə i çelad adьylisə kuz da çoçkom vuzzez, kədna ңuzaləmaş mu pьekət.

— Vot kыз me sija neekəvti. A sьlən bəra lissez mьtcişisə. Te sija kəť kuim mestət kerav, şo pondasə vьdmьnь da pədtьnь morkovsə.

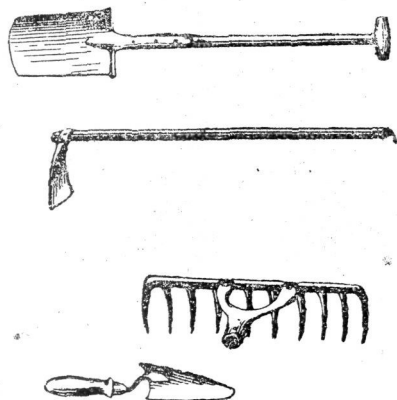
Vizətə vьeəmika pьrejliš vuzsə i tişə kazalatə uçətik poçkaez. Nьşañ vevdərə petəñ vekñiřik lissez, a uvlañ vuzokkez. I loə, vuzьs ңe vuz: vuzsañ nekər lissez oz vьdmə.

Una jog turunnez pondisə tədnь çelad eta lunə. Pondisə tədnь i təriça, kədalış kəьsseszsə lьdьnь on vermь, i peər, kəda jərət paşkaləm omən, i una mədik jog turunnez.

Medvь levтьnь urozaj, kolə bura peşьnь jog turunnezkat.

44. Орыттез — знаңное туј.

Буд колхозниклә колә веләтсәнь, кыз аслаз изә ыртнә знаңноез, кәднә воштісә книгаіш. Не токо книгаез сәрти, но і коосьнә колә виļ спозовбез, медвь левтнә урозай. Есә школаы колә веләтсәнь, кыз сувтәтнә орыттез. Сек і знаңноез, кәднә шетә школа, бурзька колітсәнь јурн“.



65. Çeľadlän şet.-xoz. inventar.



66. Кыз тәднә мотыга ороплиш кузасә.

Етнә мијан веләтишлиш кыввезсә мијә везәртим і ыртим оланә. Не әтпыриш школа јәҗн асланым орыттез понда мијанлә шетлисә „urozaj da kollektivizacija luna“ премияез. Сижән і асланым орыттез - кезә ләшәтцивлим бұра. Есә аршаң, кәр зимјалисә ңаң, мијә сувтәтлим план. Веләтчикә тәввьтәп, мьј колә, планас sodtalim, керим сижә бурзька.

Тулъс кезә мијә вәлим готовәш. Готов вәли і seeәм план: кытсә і мьј садитнә, кьеәм орыттез колә kernь буд группалә і una мәдик. Ета план јылиш мијә шорнитим буд группаы, әтласа собраңно вьльп і вишталим кинлә мьј kernь.

Овезлиčka мијан ез вәв. План-јылиш вайтлим совесчаңноез вьльп, школа совет вьльп, колхозып і şeļsovetә план.

nas vetlim, ştengazetaə gizim. Fta ponda otsalisə mijanlə kolhoz i şelsovet. Şetlisə i jərjylisə uçastokkez, kbeəməş mijanlə kolə, gərlişə sijə, da ne ətrər, a tulbsən da arən.

Kəzəş mijan vəli aslanym. Mijanliş da kolhozliş vbdənnəş novjisə bur sortovəj kəzəş. Zırrez da kurannez ozyk mijanlə şetlis kolhoz, mukəd pyşa gortteziş vajlim, a sərbərşəñ vbdəs eta lois aslanym. Tulbsnas kəzimə as kadə, eg şormə.

Esə gazazyk vəli kəzəm vəryn.

Veləliş viştaləm şerti mijə as kadə vizətlim kəz vbd-misə mijan vbdmassez. Mijə veləlimə opyttezən juavnə vbdmasliş, mşj sylə kolə, med - vş burzka vbdmis da unazyk şetis urozaj.

Bəra loktis tulbs. Mijə kəzəm aslanym jərə morkov kəzəş. Esə ozyk mijə velətişkət suvtətimə plan, kbeəm opyttez kernə morkovkət.

ZADANNO: Kərə morkovkət to kbeəm opyttez da vizətlə şş vbdməm şerti:

Ətik opyt: Kbeəm kadə kəznə morkovsə burazyk?

Morkov kəzəm ponda srokkez voşnə pozə to kbeə-məş: medozza srok—kəz toko sylas lym, sek-zə pondaş tujnə kutçişnə uz verdə; medəz—medozza srok vəryn das lun vərti, a kuiməz—esə das lun vərti. Gizə sijə lunsə kər kəzat morkov. Vizətlə grjada vylə, kər loas petas. Gizə sijə. Vbdmas - məd risujtə. Vizətə burazyka, oz - ja vezşş nylən rəm. Kişkalə da vesətə as kadə.

Əni edə sunalə—kad vesətnə.

Mədik opyt: mşj loas, kər pitajtçan ponda aşşə morkovsə eəktam vermaşnə jogturunkət. Kolə vesəttəg ətik grjada vylə morkovsə loz - kək. Vbd das lun vərti morkovsə da jogturusə merajtə liņejkaən. Rezultattezsə gizə. Mşj vbdmə çozazyk: morkov kor, ali jogturun?

Kuimət opyt: — Kolə morkovvezsə loz kuim soçəttəg. Vizətə kəz pondas vbdmənş soçəttəm i soçəttəm morkov.

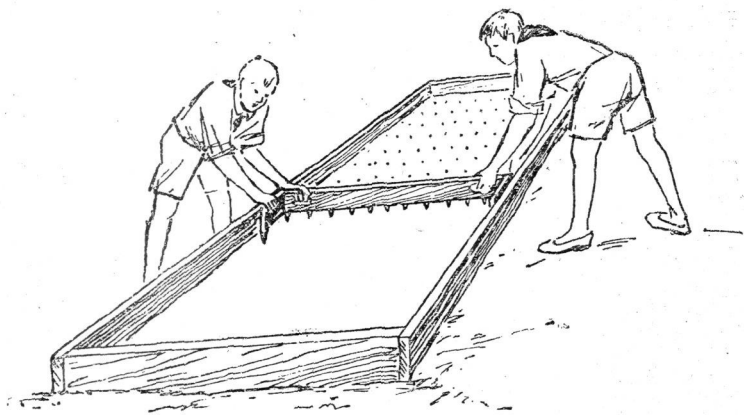
Arnas вьд орьт вьлїш урозajsə वोष्टə торьн да əslə. Льддə una - ja lois урозaj vesətəм morkoviш i vesəttə-mїш.

Viшtalə, mьla ңe ətmьmda?

45. Skola parņik da sь vьлн karç vьdtəм.

Med-вь вьдтнь rosada da oz saditan karç, skola jərə kolə vizнь parņik.

Parņiksə kerəнь jassik - kodə. Parņikə teçəнь nazom vevdəršaң vevttəнь əsьn-kod ramaəн.



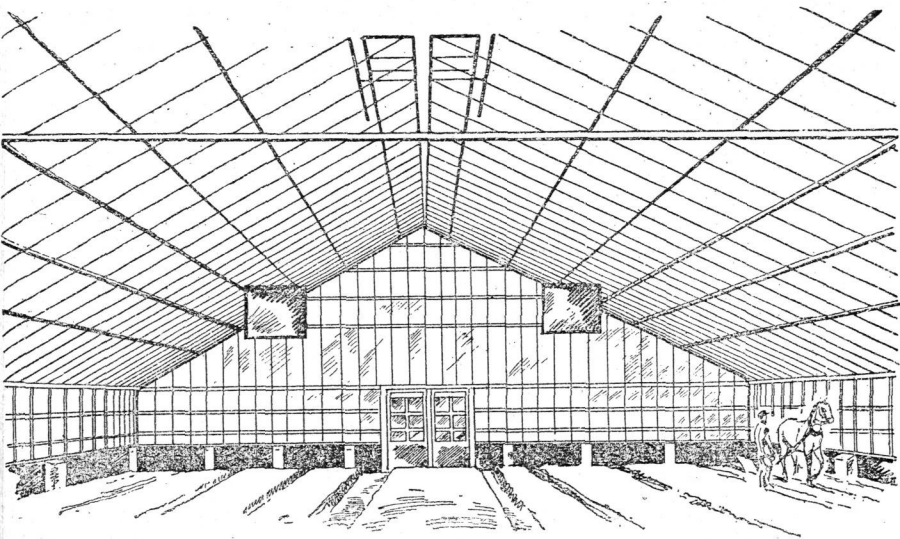
67. Parņikьн їozzez pјatnajtəнь.

Uçitїk parņik pozə kernь asьnьt. A med kokņit ker-нь vestəšaң parņik. Sь ponda jama garjьнь oz kov, a kolə वोшнь toko pəvvez da kernь pьdəstəм jassik. Jassik dorrezə ətərlənšaң vartəнь tuvvez, kədna oz lezə vestəшнь ramaezlə.

Eta jassik uvтə mestasə kolə ləšətnь nazomaə da lun pokataə. Nazomьs med - вь vəli 30—40 saңtimetra kьza. Sešša nazomsə kolə puktьнь i jassik pьkə. Med-вь vəli sonьtzьk, jassik dorrezə siz-zə kolə teçнь nazom. Kər eta вьдəз keršas — jassьksə kolə vevttəнь.

Недър мѣиш парникън назомъс пондѣ сотъсьн, а сѣшса пукшѣ. Сек сижѣ топѣтѣнь. Сѣвѣрѣн сѣлѣ теѣѣнь бур мушѣн (peregnoj, ѣрноа му да вадѣриш пѣсѣк).

Ogureѣѣз вѣдтикѣ упазък колѣ пуктѣнь ѣрноа му. А капуста вѣдтикѣ упазък вѣра колѣ пуктѣнь peregnoj.



68. Бѣт оранжереѣа—карѣ фабрика.

Капуста пондѣ парникѣ колѣ пуктѣнь мушѣнсѣ 9—11 санѣтимѣтра кѣза, а огурѣѣѣз пондѣ 22—23 санѣтимѣтра кѣза. Peregnojсѣ лѣшѣтѣнь ваз парник ѣвтшѣ назомѣш.

Кѣзнѣ колѣ лѣззѣзѣн. Етѣ пондѣ мушѣ колѣ воѣкѣтѣнь да кѣрѣнь вѣроздаѣккѣз. Кѣзѣм вѣрѣн поснѣт кѣзѣссѣ соѣ роз-пѣр вѣвтѣтѣнь муѣн. Парникън мушѣ ѣдѣдѣн дона. Сижѣн ѣ колѣ, мед - вѣ ѣтик санѣтимѣтра мушѣ ѣз кѣулѣ вѣш. Ogureѣѣзлѣ мушѣ колѣ упазък, по вѣдмѣнь нѣѣѣ загѣнъѣка. Кѣр нѣѣѣ вѣдмѣнь, нѣ колѣсьн розѣ вѣдтѣнь ѣ мѣдик вѣдмѣссѣз, кѣдна воѣнь ѣз.

Кѣзѣм вѣршѣн, кѣтѣѣз ѣз ѣо петѣс, парникѣсѣ ѣшѣнь ѣз кѣв. Но кѣз токо ѣѣсѣ петѣссѣз, вѣдмѣслѣ пондѣ кѣу-нѣ ру да ѣугѣт.

Med - вь вәли ру. парніксә колә тәләтнъ, кәдиш - кад
рамасә сь вьліш бошлнъ. Но кәр кьзът, сек. парніксә
ошнъ оз ков. А кәр тәла — рана вьлә колә пуктнъ трепісе

Кішкавнъ колә сек, кәр мушінъс ңевна кошмас. Bur-
зък кішкавнъ асјапоннезә. Grjadaez вьлә садітәм кезә
парнік вьліш вьдмассез колә ләшәтнъ 10 лунән оззък.
Eta kosta ramasә puktнъ оз - ңи ков, аш кәт і
oj кезә.

46. Вьд skolaә jagәd pitomņik.

Jagәddez — dona şojan torrez. Nijә pozә şojнъ ulән,
pәzalәмән, zaritәмән da pulәмән. Vot мыла колә бura
paşkatнъ jagәd vәditәм.

Jagәda вьдмассез вәditнъ jagәda puezşa una burзък.
Nija kokņitzьka da çozazьka вьдмәнъ, оззък pondән
šetнъ jagәd. Ploda puez şetәнъ medçzza urozaisә 7 — 10
vo вәгьп і şorәнзък, a jagәda вьдмассез (zemlanika ja-
gәd, maļina, setәр і mәdik) aļšinъs urozajsә 2 — 3 vo вәrti
šetәнъ-ңи.

Вьд skolaә pozә kernъ ңевзът jagәda pitomņik, кьтән
әddән kokņita pozә вьдтнъ вьд-kod jagәda куlturaez.
Ңевзът pitomņикъп sadsә pozә вьдтнъ і aslat skola
ponda і kolxoz-ponda.

Etaz skolaъs ңe token кьлән, no і узән agitirujtә ja-
gәda куlturaez pondera. Jagәda вьдмассез бурәş esә і
sijән, мыла нь вьлп тујә kernъ una opьttez. Tijә aşnъt,
lьddәtit, кьз çerenokkezән da ussezән paşkalәнъ вьд-
massез. Вьдәs etә тујә proveritнъ jagәda pitomņикъп.

47. Pәjim levtә urozaj.

Вьд voә mijan ми вьлп çapkәнъ pәjimsә ңe әtik
miļļon tonnaән. Una şornitәнъ, — pәjim - pә оз ков ңem
вьлә. A mijanlә opьttez мытçalisә — pәjim әddән bur
udovrenņo. Sija otsalә вьдмассезлә, кьз şuam, morkov-

lə, şortnilə, sveklalə, kartovlə. Siz - ja etə, — kerə opyt aslanıt skola jəryn. Opyt kolə suvtətn̄ siz:

Boštə k̄yk mu učas̄tok, k̄yknansə k̄yk metra kuzanas i pašanas. Ətik̄sə udovritə siz, med-v̄v kvadratnəj metra - v̄vlə uşis pəjim̄s 100—200 gramm. Pəjim̄sə kolə vəv̄dn̄ muşin v̄vlə i şuj̄n̄ qevna mu p̄yekə. Med - v̄v vur̄z̄yka m̄yt̄calis opyt (vermas m̄uys lovn̄ q̄ətkod), kolə voşn̄ q̄e k̄yk učas̄tok, a unaz̄yk, tujə kern̄ to k̄y-
eəm sxema şarti:

Pəimən	Pəim̄təg	Pəjimən	Pəjim̄təg
--------	----------	---------	-----------

Kəzn̄ kolə ətmoz, ətik kəz̄ysən əta m̄əşan ət̄ly-
naən, a siz-zə v̄vd̄ učas̄toksə kolo vizətn̄ (nav̄ludajt-
n̄) ətmoz.

Urozaj kolə voşn̄ ətik kadə. V̄vd̄ učas̄tok v̄v̄liş uro-
zajsə kolə əs̄lyn̄ torjən, kolə l̄dd̄yn̄ n̄v̄liş vuzzez. Ək-
təm kor̄neploddez̄sə jansətə kuim torjə: ḡyriş, s̄əriş da
učas̄tez v̄vlə. Tədə, una-ja nija levtən̄. Vizətə urozaj
rezultattez, una-ja petis udovritəm učas̄tok v̄v̄liş i q̄eu-
dovritəm v̄v̄liş. Gizə i risujtə rezultattez.

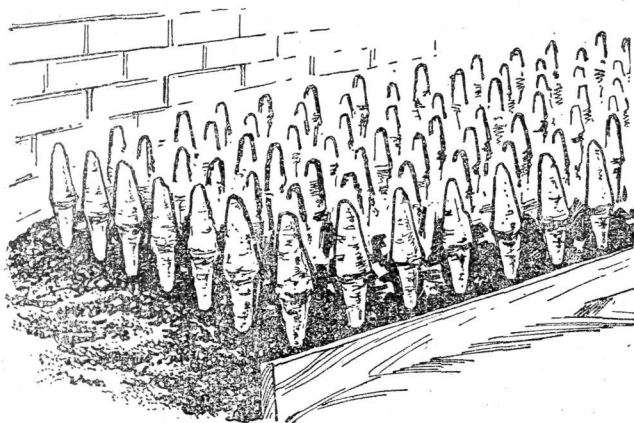
48. Kor̄neploddezliş da kapustaliş kəz̄ys v̄v̄dtəm.

Mijan kor̄neploddez — k̄yk voa v̄v̄dmassez. Medozza
voə n̄ylən v̄v̄dmən̄ vuzzez. A vuzzezə, k̄yz mu p̄yek̄n
ambarə, ək̄şə pitajt̄çan. Məd voəz p̄uk̄şətn̄-kə vuzsə
mu p̄yekə, s̄ylən pondə v̄v̄dm̄n̄ za, zorizzez i pondə
şetn̄ kəz̄ys.

Pondas-kə kov̄n̄ m̄ədik vo-kezə kəz̄ys, dak ar-
şan-zə v̄v̄dmasliş medbur vuzzez̄sə bərjə,

Vuzzesə kolə əkt̄n̄ sek-zə, kər skola da kolxoz
aslan̄s jərrez̄iş zimlaln̄ urozaj. Kor̄neploddez garjəm
bərşan̄ kəz̄ys v̄vlə v̄v̄dänkət ət̄aən bərjən̄ medbur vuz-
zesə. Əddən ḡyriş kor̄neploddez şərə v̄ətc̄n̄ oz kov̄,

seeam korņeploddezlān mukād-pyrša kārbs jeeā, da i
 čozā sišmān. Kāzys vylā medbur — etā sārāt korņeplod-
 dez. Kāzys vylā vārjām korņeploddez kolā koštyn
 med-vь vaьs, kāda em nь vьlān, suralis. Sьvāršaņ nьlān
 korьs vundaššā siz, ņelki koltcā toko 1—2 sm. (top
 orātņ oz kov). Kāzys tāvjān puktān kās zozuā. Mor-



69. Къз верегитнъ зозулън кэзъс ронда капуста кощѣдез.

kov kāzys kolā puktān jassikā da tьrtņ pesākān, siz-zā kolā
 kernь i šortņikāt. Kaļiga da svjokla ozzыk eьkā. Tāvnaš
 kāzьssā vizātļnь kolā ņeātprьiš. I eьkām vuzzesā čapkavņ.

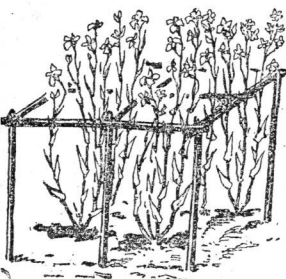
Parnikiš morkov kāzys, a siz-zā i kaļig kāzys pozā
 saditņ grjadaez vylā oz (Moskovskāj oblaštyn saditān
 vārja aprēl, ņeto ozza maj lunnezā). Sveklasā saditņ
 kolā ņevna vārņzыk.

Saditņ kolā siz, med-vь mu pьekā vuzzez sedisā
 pьdēzыk, sьvārņi vokkezšaņ tьrtā muān da kiškālā.

Saditņ āta-mād dьnšaņ kolā to mьj ьlānān.

	103 kolas.	103н вьдмас kolas.
Morkov	50 sm.	50 sm.
Svjokla	70 sm.	70 sm.
Šortņi	50 sm.	35 sm.
Kaļiga	70 sm.	50 sm.

Ed lunətə vərjəny kəzys ponda kapusta jurrez. Kapusta jur vundəssə, a vuzzeznas koçəny kolıçə kəzys vylə. Eta kapusta kəzysəy, kəzi korņeplod təvjə zozıny.



70. Kəzys zoriz.



71. Morkov zoriz.

Vuzsesə şıjəstəny pesək rəkə. Esə burzyk vizny cvetun kapusta. Cvetunlən koçəy oz vundəssə, a vundəssəny toko lissez.

Kolə esə vıstavny vot myj: med-vy voşny bur kəzys, kolə vıdmassə vərjəny bur sorta. Sıjən kolə, med-vy kəzan karçəz ponda voşny bur sorta kəzyssez.

49. Kəz voşny ogureç kəzys.

Ogureç — ətik voa vıdmas, kədaliş kəzysə pozas voşny medozza-zə voə. Kolə çorəta tədny, kəzys pozə voşny toko burzyk vıdmasseziş. Skola jərynkə kəzym bur

sorta ogureç kəzə, to boştəm ozyn bə d plodsə kolə vizətnə da kolnə seeəm ogureçsez, kədna ləştəş da jonəş. Nijə kolə kolnə kəzəş vylə. Eta ponda ogureçsesə kolə vundavnə da puktəş vaa bekə, kətn kəzəş jansalas. Bekəriş kəskəm vərən kəzəş kolə koştəş. Kolə siz-zə vištavnə, bə d-kod sorta ogureç, koknita ətəmədkət pəlitəpnə. Naşekoməjjez ətik sorta ogureç zoriz vylə vizətnə pəlniksə mədik ogureç zorizsez vylə. Si-jən kolə-kə viznə bur sorta kəzəş, dak kolə vədītəpnə ətik sorta ogureçsez.

50. Suvtətə vil bədmassezən opyttez.

Opətnəj stancijaeziş kolhoz da sovxoz bəbez vylə mijə vizətam vil kulturnəj bədmassez: soja, kenaf, don-
nik i una mədikkez.

Ena vil bədmassez şetasə fabrikaezlə vil sərjo, vil şojan-juan torrez. Nija esə unazək otsalasə takşətnə (krepitnə) kolhozsez.

Skola jərən suvtətə opyttez, kəz bədtəş kulturnəj bədmassez. Suzətə opətnəj stancijaiş, agramom dəniz nətə kolhoziş kəzəş. Kəzə vil bədmassez, vizətlə nə şərən.

Gizə tetrədə:

1. Kər kəzit kəzəş.
2. Kər loisə petassez.
3. Kər bədmassezlən mətçisişə zorizsez.
4. Kər loisə ploddez.
5. Kər boştit urozaj.

Arnas merajtə vil bədmassezliş zaez. Əktə urozaj da bəddə, una-ja lois.

Ozlan ləştə şəlxoz. vıstavka kezə vil da bur bədmassez. Etnə bədmassezsə mətçələ rəboçəjjezlə da kolhoznikkezlə, viştələ, mıj bursə pozə boşnə etna bədmassezliş mijan xoçajstvolə.

51. Viļ kultūraez — kolhoz da sovhoz Ъbbez vьlə.

Viļ verdan Ъdmassez

Çozzьka paškətnь sovhozьn da kolhozьn Ъd-kod poda vəditəm, — medьzьt zadaça sovetskəj xozajstvoьn. No eta ponda kolə podalə una turun. Kolə unazьk kəznь poda verdan kultūraez. Poda paškətəmnь bura otsalənь viļ verdan Ъdmassez, kədnə kolə pьrtнь Ъd sovhoz da kolhoz Ъbbez vьlə. Vot mukədьs нь kolasiš:

Doņņik

Doņņik — Ъzьt da kuz Ъdmas. Korrez sьlən vekņi-kəš, zorizzez vezəš. Seeəmnь em mijan jogturun. Əni burzьk sorta doņņikəz kəznь sovhoz da kolhoz Ъbbez vьlə, med-vь vošнь podalə, kьz verdan kərm.

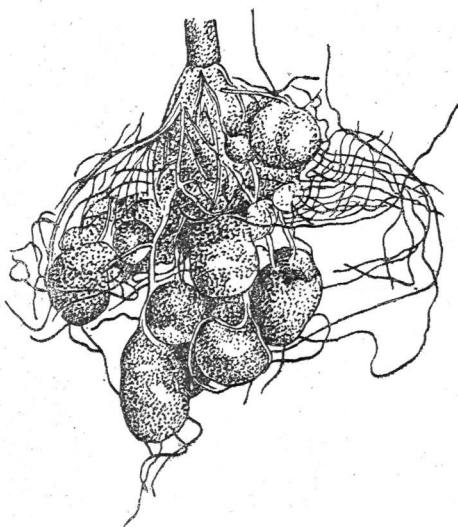
Doņņik šetə Ъzьt urozaj. No sijən dona eta doņņik Ъdmasьs, mьlа sija Ъdmə uməl mu vьlьn, kьtən oz vermə Ъdmьnь ne kle-ver, ne mədik verdan turunnez.

Kutçişam kəznь doņņik, kədaən otsalam social'štiçeskəj poda və-ditəmnь.

Mu grusa

Mu grusa — mort suvda Ъzьt Ъdmas. Sija vaçkišə podsolnux vьlə. Eta Ъdmas vuzzez vьlьn arkмənь klubənez, Ъtçe grusaez.

Mu grusalən klubņiez munənь poda verdanə, no vermasə siz-zə munь i oțir šojanə. Mu grusalən grış or, sija munə kьz šilos, neto vezpoda šojanə.



72. Mu grusalən klubənez.

Mu grusa şetə ызыт urozaj. Ətik hektar vыliş klub-naesə pozə əkтынь kuim vagon мында. Eta poda sov-xozzezlə da poda kolxozzezlə əddən dona vыdmas.

Mu grusa vura vыdmə Moskva oblaşыn. Sijə paşkə-təнь klubniez saditəmən, siz-zə, kыз i kartov. Mu gru-salən klubniez təvjəнь mu pьekыn.

Verdan kapusta

Vыdənnыt tijə tədatə şojan kapusta. No eta çockəm kəçəna kapustaşa, eməş esə una mədik sorta vыdmassez.

Verdan kapusta ызыт zaeza da lisseza vыdmas. Eta kapustalən kəçəñnez oz ovlə nekər. Lisseza kapusta şetə əddən ызыт urozaj i munə podalə şojan tujə. Etə kapus-tasə pozə vəditнь i mijan Komi okrugыn.

Lunvadərşə vil sia vыdmassez

Kər mijan əddən çəza vыdmə xozajstvo, sыlə una kolə sia vыdmassez, kədaış əddən una kərşəнь vыd-kod torrez. Setiş əddən una kыjəнь mesəkkez, med-vь kыskavнь mə-



73. Kormovəj kapusta.

dik mestaezə şu, saxar, cement i s.o. Siz-zə una setiş kǝjəñ gez, kəda munə vərzaptanə i mədilaə.

Seəəm bǝdmassez, kǝz suam, lon, rǝs, xozajstvolə oz tǝrmǝ. Vot mǝla ǝzta kolə mijan sovхозzezn da kolхозzezn vǝditǝ se-əəm bǝdmassesə.

Lunladərša sovхозzezn da kolхозzezn jona paşketəñ viļ sia bǝdmas — kenaf. Kenaf bǝdmas medoz sogmis Afrikañ. Sǝ kuz zaeziş, kǝz i rǝsiş, kerəñ əddəñ vǝəəm da çočkəm kudəl.

Kenaf kudəliş kerəñ: mesəkkez, a siz-zə bur da jon kanat da gez. Kenaf kǝzǝsiş kerəñ vi.

Mədik viļ sia bǝdmas — kanatnik, kəda vačkışə doñnik vǝlə. Kitajñ kanatnik vazyn-

-ni vǝditəñ i lǝddəñ kǝz kulturnəj bǝdmasən. Kanatniklən kitajskəj sort şetə əddəñ ǝzta zaez, mortşa vǝlǝnzǝkəş.

Kanatnik zaiş kerəñ kudəl, kəda munə gez da snur kerəm vǝlə.



74. Kenaf.

Jər reven

Jər reven — etə viļ bǝdmas.

Reven una voa bǝdmas, kəda ətik mestəñ bǝdmə 10 vo dǝrna. Reven vačkışə ǝzta lopux vǝlə.

Şojanə revenlən munəñ lisseziş çeresokkez. Mǝiş siz-zə, kǝz i jǝvlokkeziş da jǝgəddeziş, pozə punǝ kam-



75. Viļ vьdmassezēn skolān učasok. Vьbьn kanatņik vьdmassez.

pot, varenņo, kišel i s.o. Revenlən lisseziš čeresokkez vundaššənь tulьsən. Ena čeresokkez eta kadə vezənь jagəddez da ploddez. Kanpet keran fabrikaьn eta reveniш kerənь kanpettez.

52. Təxničeskəj kulturaez paškətəm ponda.

I

Sovet sojuzyn otiьrs 160 miļļon mort. Mьmda kolə šiteč, med-vь vьd mortlə tьrmis kəť ətik jərnəsən da vesjanən? Boшнь вь siјə šitečsə, kəda kolə otiьrlə, da ətikləə, to siјə tьrmis-vь gəgərtнь mu sar.

Miјə og pondə lьdčьnь, mьmda kolə šiteč mədik paškəm vьlə. Miјə ətikə tədam: vьd-kod šiteč kolə əddən una.

Kьtiш-zə siјə boшнь? Fabrikaeziш. No fabrikaez šitečsə kerənь xlopokiш da loniш. Kьšaη-nə boшнь lon da xlopok?

III.

Sovet vlaš keris ызыт уз etna texničeskəj kulturaez paškətəm ponda. Lunvaŋyn xlopokən kəzəm mu sodis medvərja voezə kыkişən, a car kad şərti kuimişən. Xlopok pondasə vəditnъ i ojlaŋyn, kыtən ozыk sija ez vəvly: Şevėrnəj Kavkazyn da Ukrainayn.

Əddən una sodis lonən kəzan mu. Bьdməny lon vesətan da xlopok keran zavoddez. Şiteçsə mijan fabrikaezyn pondasə kernъ toko aslanым sьrjois.

Əddən una bьdmis svjoklaən, podsolnuxən da mədik texničeskəj kulturaezən kəzəm mu.

Мыла siz lois? Мыла озык aslanым sьrjo ez ыrmьvly, a əni siz sodə texničeskəj kulturaezlən kəzəm mu. Kьeəm estən priçina? Мыла siz sodə kəzan mu texničeskəj kulturaez uvtьn?

Priçina seəəm,—mijə poşnit kressənskəj kozajstvoezis kerim gьriş kolxozzez da sovxozzez, xlopok da lon vəditan MTS-ez, viļ masinaez da udovrenņoez — vot kыtən mijan texničeskəj kulturaez paškətəmlən priçina.

53. Xlopçatnik

Xlopçatnik mortlə med dona bьdmas. Eta sьrjoьs munə tekstilnəj fabrikaezə, kыtən kerəny oñirlə paškəm. Xlopçatniklə kolə una sonđi, sija sogmis sonьt stranaezyn.

Mijan SSSR-yn xlopoksə vəditəny vazьnni. Vəditəny Srednej Azija respublikaezyn. Estən, kыtən bura sota sonđi, kəzəm xlopok bura voə. Gozumən zerrez ovləny jeeə i dona vasə kəzəm mulə şetəny oroşitelnəj kanallezət. Ъзыт уз keris Sovet vlaš etna oroşitelnəj kanallezyn, mezdətis xlopok dьnyн uzaliş kressənaezəs pomessikkez da kulakkez kipod uvtiş.

Sovet vlaš dьrni mijə una paškətim Srednej Azija respublikaezyn xlopok kəzan. Xlopok as uvtas voştis una viļ mu, kəda ozыk vəli sonđi uvtьn. Eta lois sijən,

мыла нүзәтисә Шибирсан Туркестанә кәрт туй. Кәрт туй въләт pondiaә Туркестанә крешәналә вайнь наң.

Risunok vълн мътчаләм xlop-
pçatnik. Eta—ъзът, turuna вьдмас,
кәдалән зориззез vezәш. Зориззез
mestә аркмәнъ гьриш коровка-kod
ploddez. Voәм вәрн ета коров-
каъ potә. Съ рьекіш мътчішә чо-
кәм гән-kod sia komok. Ena siez
коровка рьекьн vevттәнъ xlo-
pokliш çorът кәзъssez. Әддән-ңи
вьеәма визәтнъ urozaj वोştikә
eta xlorokән кәзәм ъввез вълә.
Top ушәм лъм siz му вьвшаң
vизәтәнъ etna sapka-kod чоçкәм
komokkez.



77. Xlopçatnik. Torjән risujtәм
pux sieza кәзъs da коровоçка—
plod.

Xlopoksә озъьк әктьvлиsә
kiezән, a му бергәтлисә шәкът motьгаezән. Etaz узавлисә
bedңakkez. No әни bedңakkez da шeredңakkez, кәдна
vәditәнъ xlorok, çukәртçisә kolxozzezә. Kolxozzezьн da
sovхозzezьн әни узаләнъ masinaez.

54. Lon

Xlorok da lon meddona sia вьдmassez. No xlorok
вьдмә sonът странаьн, a lon шetә bur kuдәlsә toko ul
mestьн — ojлаңьн.

Una lonсә pondisә кәзнъ әни i миян Коми округьн.
Xlorokiш da lonиш mijә keram bur sia kuдәl, кәдаиш
kerәнъ шітеç. Xlorokлән si loә гәна тьләpa кәзъsseziш, a
lonлән — zaeziш, кьтән emәш әддән una da вьеәм siez.
Toko әни, medвәрja kuim voә, mijә кькјш unазьк paш-
kәtim lon uvtьн кәзан му озза kad шәрти. Meduna eta
узьн керисә sovхозzez da kolхозzez. Әни миян медъзът
zadaça — левтьнъ etna култураezлиш urozaj. Eta ponda vura
kolә бергәтнъ му, a siz-zә i визәтнъ вьдmassez шәрн.

Ўон колә кәзнъ ас кадә. Қолхоззеә да совхоззеә колә ырtnъ правіlnәј севооворот. Ўонъс бura арkmә i seeәm mu вьлн, кьтән вәли кļever.

Колә бura peššнъ jogturunnezkat, kәdna вьdmәнъ i љon mu вьлн.

Кәзнъ колә бур да гріш кәзьсән. Бур кәзьсезиш вьdmәнъ вьлн да veškъt вьdmassez, kәdnaиш арkmә бур sia kuḁel. Бур кәзьс petә opыtnәј stancijaeziш, кьтән вәr-jaнъ medkuз da veškъt вьdmassez i воштәнъ нъ вьлиш кәзьсә.

Кәр voas љon, siјә pondәнъ ңeekънъ.

Әни совет сојузън emәш seeәm masinaez, kәdna ашнъс ңeekәнъ љon, a siz-зә torjәtәнъ за вердшіс кәзьс. Masi-naezән љonsә керәмә әни кадьс munә una jeeazyk. Ma-sina керә љonsә буразька.

Сьвәргн, med-въ torjәtnъ заез вердиш si, љonsә тьәтәнъ, ңarjalәнъ, ыркәтәнъ да зуаләнъ. Toko ета вәршаң љoniш loә сәстәм sia kuḁel, kәdә тujә peškънъ.

Ета заез вердиш si mezdәtәмъс сушә medozza љon oвработкаән (medozza љon керәтәмән). Jedinoшiчнәј xozajstvoezън ета medozza љon керан изьс munә kļән. Etaz изавнъ әḁḁән šәkъt i dьr.

Vot мыла әḁḁән колә stroitнъ medozza љonкеран zavoddez, кьтән masina vezә kiez. Әни etna masinaez mijan ыḁḁьшәнъ 500-ша unazyk.

Әни masinaez изаләнъ mijan совхоз да kolхоз ьвбез вьлн. Masinaez мытчалисә, кьз вәвәтәнъ kulakkez, kәdna vajitисә, oz-pә тuj masinaezән kernъ љon.

55. Кьз вьdmә сахар.

Ukrainaша совхозzez да kolхозzez ьвбез вьлн tiјә vermat adзънъ una ләшт љozza вьdmassez. Ета вьdmә сахарнәј svjokla.

Svjokla вьdmassә ңeekәvtnъ šәkъt, куз да кьз ҫоҫ-кәм вуз ыḁьна pukalә mu ыeekън. Vundьснъ-кә вуз да pesьна әмьн, to pondas кьвнъ сахар кәра.

Saxarъs unazъk svjokla sokъn. No kъz-zъ svjokla vuziъ kъskъnъ saxar? Etъ kernъ velalisъ sija kadъ, kъръan џulalis 130 vo.

Әni svjoklaiъ saxar kerъnъ әddъn una, da burazъka. Svjoklaiъ vuzzez nuъnъ saxar keran zavoddezъ, kътъn ныiъ kerъtъnъ saxar. Saxar keran zavodъn svjokla vuzzez miъkalъnъ, vundalъnъ, a sъvъrъn teĉъnъ ръm vaa koĉol-lezъ. Etna vûz torreziъ ръm vаъs kъskъ saxarsъ vъdъs. Eta vъrъn ĉaskъt soksъ vesъtъnъ, a seъssa lezъnъ penkovъj salfetkaez-рър. Sokъs loъ ĉoĉkъm.

Sok belitъm ponda lezъnъ koska som-рър.

Seъssa soksъ paritъnъ koĉollezъn, kътъn sija loъ sukъzъk i pъrъ saxara řiropъ. Apparattezъn eta řiropъs sajkalikъ jansъtъ saxar pesъk.

Saxar pesъkъ řiropъs pъrъ џe vъdsъn: mъmda-kъ koĉtĉъ, kъz patoka. Masinaezъn saxar pesъkiъ torĉetъnъ patoka.

Rafinadnъj zavoddezъn eta saxar pesъksъ esъ әтрър nuъnъ i pъrъ әddъn ĉoĉkъm řiropъ. řiropsъ kiъlъnъ torĉa dozzezъ (formaezъ) kътъn sija kъnmъ.

Kolxozzezъ da sovхозzezъ ĉukъrtъmъs әddъn bura otsalъ paъkъtъnъ saxarnъj svjoklaliъ kъzan mu. Vazъsa voez řerti 1931 voъ mijan saxarnъj svjokla uvtъn kъzan mu sodis kъkiъ unazъk.

Ėъe kъzan mu paъkъtъmkъt әni sulalъ zadaĉa — levтъnъ svjoklaъn kъzъm љvbez vъlъn urozaj.

56. Soja—mъs.

I.

Әtik rъtъ Moskvаbъn љzъt zъrĉъ әkъsiъ una raboĉәjjez, uĉonәjjez, povarrez i gazet giziъ oĉir. Nija loktisъ siĉъn, med-vъ tәdnъ mъj oъtъm mijan sovetskъj xozajstvoъn vilisъ, mъj oъtъm siъ-zъ i әtlasa řojanъn.

Pъzannez vъlъn vәli vъd-kod řojan.

Eta oĉir ozъ vajisъ mъj kolъ: gosa sъd, kъra jeiĉnica, salat, kasa i una mәdik řojannez. Vъdъn vermis peslъnъ

kanfettez, sokolad, peçenno, sdoვნəj ңaң. Бьд-код јəла
тəр вəли сʊвтəтəм рьзан вьлə: ris, smetana, сəм јəв, sli-
voңəj vi. Šoјan вəрьн гəšsezлə udisə stakanəн рьм да
çəskьt kofe.

Eta šoјan-juan вəли керəм бьдəс ətik бьдмас кəзь-
sis — soјais. Divo, бьдмасиш poзə kernь i јəв.

Eta vil kʊltʊrnəj бьдмас-јьлиш бʊра vištalis aslas dok-
ladьн institut nauçnəj sovetiш direktor.

II.

Kьsaң lois soјa? Soјa çuzis kitajьн. Eta kʊltʊraьs
mijanlə vil, no Kitajьн soјasə бəditəнь-ңи кьз ңoј šurs
vo. Neves sijə suəнь kitaj-
skəj boviezəн. Kitajьн soјa
da ris — medbur ңaң бьдмас-
sez.

Soјa vaçkišə boviləң. Bovi
əddəн dona, sija buršəтə кə-
zan mušin. Vot мьла. Soјa
вəрьн кəзəм šʊьs sogmə
əddəн бʊра.

Soјaləн ploddez da кəзьs
vaçkišəнь bovi tušsezləң.
Soјaləн кəзьs ovlə ңe ətkod
rəma: ovləнь vezəš, vizəš,
rudəš, a mukəd kosta i çim
šədəš.

Mijan SSSR-ьн soјa
pondisə кəзьн toko ena med-
bərјa voezə. Sovxozzez da
kolxozzez oštisə soјalə tuj,
pondisə paškəтнь бьвbez вьльн
кəзан му. Əni soјa uvtьн
muьs ңe ətik šurs ga. Soјasə

кəзəнь iunlaңьн: Ukrainaьн, Centraləј çernozomnəј
ovlaštьн i Moskva ovlaštьн.



78. Soјa. Вьльн-сьлəн ploddez.

57. Каучукonossez.

Мъј керѣнь реѣинаіѣ.

Әддѣн una kolan tor керѣнь реѣинаіѣ: golosiez, plassez, ѣѣад akannez, воіѣѣаѣ priborrez — вѣдѣс керѣреѣинаіѣ. No medjona mijan xozajstvoyn реѣинаѣс kolѣ: avtomobil sinaezѣ, velosiped sinaezѣ, dirizabl ovoloѣkaezѣ, електриѣескѣј provoddezѣ, a siz-zѣ i mѣdik masinaezѣ prokladkaez ponda.

Кауѣук — пuezлѣн sok.

Реѣина керѣнь кауѣукиѣ. A кауѣуксѣ керѣнь lunvadarѣa пuez sokiѣ. Vazыn-ѣи Amerikaыn пуѣsesestvennikkez kazaliсѣ, sto Іndeeѣѣez ѣktѣнь suk, кѣѣѣmkѣ пueziѣ klej-kod sok.

Eta sokiѣ nija керѣнь мѣjkѣ кѣз basmakkez (kѣm-kѣt). Siz zѣ Іndeeѣѣez eta sokiѣ керѣнь plassez. Lakѣнь materjosѣ eta sokѣn, i sija суѣѣѣп oz vam.

Fabrikaezыn кауѣук sokсѣ sorlalѣнь ѣir sorѣn, a сѣвѣрѣaн пуѣтѣнь. Kѣr кауѣукѣс кѣnmas, — loѣ реѣина, kѣda kѣѣtaѣѣ da ѣuzalѣ. Sija sonди vылн oz сѣv, oz ѣakaѣ i oz lez va. Siz керѣнь кауѣук sokiѣ реѣина.

Sovetskѣј кауѣук.

Puez, кѣtiѣ boѣтѣнь кауѣук sok, вѣdmѣнь toko sonыt stranaezыn, кѣтѣn oz ovlѣ kѣзыt. Mijan sojuzыn сеѣѣм пuez вѣdmѣнь oz vermѣ. A mijan zavoddezлѣ da fabrikaezлѣ кауѣукѣс kolѣ әддѣн una. Vot sijѣn кауѣуксѣ miѣѣ ѣѣѣѣам kapitalist stranaezіѣ.

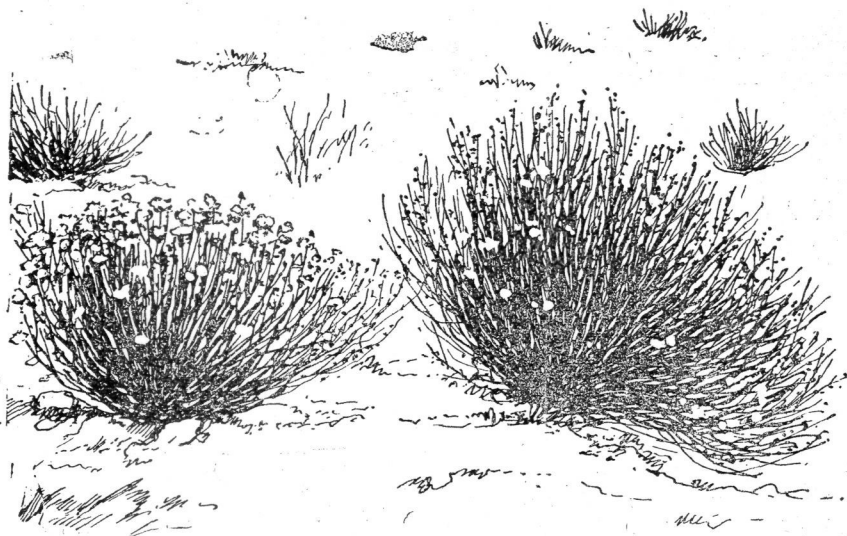
Кауѣук ѣѣѣѣмѣaн mijanлѣ бурѣс ави. Кауѣук ponda kapitalissezлѣ kolѣ vestѣнь una zoloto. A кѣз kapitalissez уѣѣѣѣсѣ mijan вѣлѣ, sek miѣѣ kolтѣam реѣinatѣg, kѣda әддѣн kolѣ vojeѣnnѣј ѣelоѣn.

Kolѣ mijanлѣ velѣтѣнь kernь sovetskѣј кауѣук.

Mijan sojuзын jogturun kolasын adzisə kыk kauçukonos. Kazakstan pesəkkez vылың Srednej Azijaың da Ukrainaың vыdmə una voa turun—xondrilla.

Кыз ңекəvтнə sылыş lис, to ңекəvтəм mestaəт pondə lezсынə jəv-kod çockəм kauçuk sok.

Мыj kernь? Turunnezis soksə ətik voтəн əkтынə şəкьт.



79. Xondrilla.

A vot мыj pondam kernь: tьdalə мыj oтirlə şəкьт, koknit naşekoməjjezlə. Xondrilla vuzzez vылың eməş ызыt zelbakkez. Etna zelbakkez arkməнь naşekoməjjez kurt-çaləmsəң. Pondimə əkтынə etnə zelbakkesə, leznь obra-votkaə niјə da kernь sovetskəј kauçuk. Əni etna zelbakkez əktəməş ңe ətik şurs tonna-ңi.

Galosiez da avtomobillezlən sьnaez kədna kerəməş eta kauçukiş, kaçestvonas ңemьmda ңe uməlyzkəş ozza kauçukşa.

Əni eməş vьdsa kolxozzez, kədnija kəzəнь aslanьs muez vьlə xondrilla. Siz-zə vьd voə kauçukyş əktişşə pesəkkez vылыş, kьтəп vьdmə dіkəј xondrilla.

Tau-sagъs, neto „ts“ nima vil sovetskaj kauçukonos.

Sovetskaj kauçuksə luniş-lunə şo kossəny. Kъk vo çulalis, kъz kauçuk keran zavodiş uçonəjjez da raboçəjjez munisə Kazakstanşa Kara-tau kerəssez vьlə (Şəd kerəs).

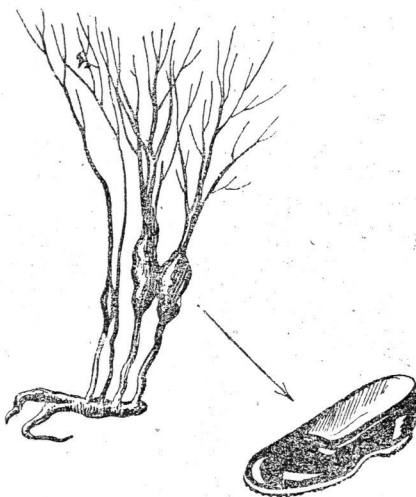
Setçin adzisə kauçukonos tau-sagъs, neto „ts“ Eta kustarnikъn una kauçuk. Bьd kustъs voşşəm kauçukən.

„Ts“ nima kauçukonos sek-zə vəli əktəm kъk vagon. Kustarnikъs sedtişşə vьdsən, a sьvəryn setiş fabrikaeyъn vərjəny kauçuk. Əktəm „ts“ vəli vajəm Moskvaə „Gərd vogaty“ zavoda.

XVI part sjezdlə raboçəjjez da inženerez şetisə podarok avtomobilnəj sьnaez, kədna vəlisə kerəməş eta sьrjoiş.

Kauçuka „ts“ pantaşə toko Kara-tau kerəssez vьlъn, no kolə viştavnъ sija setçin vьdmə jeeə. Sijən mijan sovhozzez pondisə kəznъ aslanъs sьvbez vьlə „ts“.

Sovetskaj kauçukonoskət iz munə perьta, no una esə kolə ədzətnъ sijə. Kolə ozlaң kossъny da adzъny una vil kauçukonossez. Kolə paşkətnъ kauçukonos kəzan mu mijan sovhozzezъn, medvъ tьrmis fabrikaezlə da zavoddezlə aslanъm kauçuk.



80. Xondrilla kust. Vuzzez verdъn zel-bakkez. Xondrillaiş kerəm galosiez.

58. Kartov.

Kin oz təd kartov? Kartov şetə ьzъt otsət uzaliş oğir şojanъn. Sijən i poda verdəny. Zavoddezъn kartoviş kerəny kraxmal, patoka, şpirt, kədna vura koləny pro-mьşlennostlə.

Kartov paşkaləm gəgər. Paşkatənb sija vıdlaəb i sılış polza tədə vıdən.

A kəz səkət kərkə peşsisə? Eta vəli nəvazın.

Kartov arkmis nə mijan mu vıln. Sija arkmis Amerikaəb. Setçin sija vıdmə kəz jogturun. Oğırıs pərtis kulturnəj vıdmasə.

Mijan Roşşijaəb kartov pondisə vəditn kəz 200.000 vo.

No kəzlis sija əddən jeeə. Una oğır ezə tədə, kəz sija şojn.

Oğırıs adzəvlisə kartovliş plod „kartov zullez“ i dumajtisə, sto sija i kolə şojn. Stranaəb munisə vıdsə kartov bunttez, kədnijən juravlisə staroovrjadnəj poppez. Kartov nija suvlisə „çortovəj jablokən“, vajitlisə oğirlə, kartovsə-pə saditn ızıt grek. Esə nəvazın mukəd kreşşanınəb toko kəvliş kortov jılış, a kəəm sija, ez tədə.

Kulakkez da pomessikkez pemyt kreşşana sajšən jona paşkatisə aslanəb ıvbez vıln kartov. Nija vuzavlisə sija kuim donən.

Nija, vez rəma kortov zullezsə, kədnija petənb kortov zorizzez vılə, nija suvləmaş ploddezən. A mızə seəəm kartov, kədə mijə şojam? Raz nə plod? Nə. Kortov vaçkişə mu pəşə kəz za vılə. Nija siz-zə suənb klubnəezən.

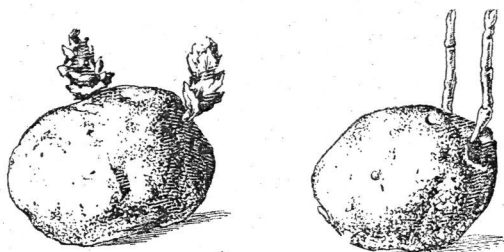
Mijə velalim vıdmassezliş adzənb mu pəkış toko vuzzez, a lissez da zorizzez ovlənb mu vevdəryn. No tədalə i mu pəkən ovlənb zaez. Mu pəşə zaez əktənb vıdmaslə pitajtçan. Sə ponda nıln arkmənb klubnəez,



81. Kartov kust.

Siz-zə, klubnəz vьdmaslən sklad, kьtən olə pitajtəni. Etna klubnəzə (kartovvezə) çukərtçə kraxmal, kədə gozumьbьtən əktəнь kartov lissez. Tulьsnas, kər mьtçisəsə petassez, kartov niyə verdə.

Arən zəgənik garjə ətik kartov muiş,—tijə ddzat sьliş seeəm-zə vuz, kьz i mədik turunliş, adzat i mu



82. Klubnəz, kədnija vьdmisə jugьt vьlən da pemətn.

pьəşə zaез. Ətikkez vьliş adzylat uçitik da çockəm komoçokkez, mədikkez vьlən loasə nija gьrişzьkəş, a kuiməttez vьlən pondasə pukavнь uçitik kartovokkez.

Vьdənnьt tijə adzylit kartovliş „şinokkez“. Ena poçkəz, kədnaiş tulьsnas loəнь petassez. Kьnym unazьk kartoviş petəнь petassez, sьnym unazьk loasə kartovvez.

59. Karç, kədə pondis paşkavнь.

Pomidor—dona vьdmas. Pomidor mijanə sedis lunlanış. Medozza kədə niyə vəditisə lunlaңьn, a sьvəryn pondisə vəditнь i ojlaңsa olisşez.

Pomidor əddən çozə paşkalə ətik rajonşə mədik rajonəz. Nevazьn pomidorrez mijan vəlisə əddən soça, a əni nija munəнь mijan stolovəjjezьn jaj tuje.

Voəm pomidorrez əddən çəskьtəş. Ogureçcezşə nija pətəzьkəş. Pomidorrezis kerəнь konşervəz. Pjařiletka şərti mijan sojuzьn pravitəlstvo mədə pomidorrez uvtə kəzan musə paşkətnь vitiş unazьk.

Skola jəryn əddən bura kolə vəditнь etə bur kulturasə.

Кыз вәдитнъ помидоррез?

Pomidorrez şperva kolə kəznъ rassadnikə. Medbъ bur vәli rassada, kolə sijə viznъ tәliş kыk dыrna. Rassada kolə kəznъ ozыk. Ozыkşa kəzәm şetə burзыk urozaj i çozazыk voə.

Kəzәnъ vot кыз: jassik tыr teçәnъ mu — peregnoj, eәeәtәnъ pәlән i kəzәnъ. Kəzәm wәгъn vevdәrşәn kişkalәnъ muәn. Rassada kişkalәnъ bыd lun. Rassadasə kolə saditnъ parnikə, saditnъ ңe әddән eәka.

Parnikə saditikə pomidorliş wәzsə orätәnъ. Kuz vuz зыnsə orätәnъ, kerәnъ joşәn učitik gәp, da lissezvi saditәnъ. Bыdmas dыnə ңevna çukertәnъ mu. Mыla-zə ros-sadasə saditәnъ esə parnik vылə? Mыјәnotsalə bыdmaslə parnik?

Pikirovka dыrņi mijə orätam kuzыk vuzok.

Şwәгъn wokşanas şыләn әddән una petәnъ posnit vuzokkez. Mi tijankət tәdam-ņi, vuzokkez suzätәnъ bыdmaslə pitajtçan. Kыным uңazыkəş nija, şыным bura-зыka zoramәnъ bыdmassez.

Karç jərə pomidorrezsə saditnъ kolə ңe grjadaez vылə, a rovnəј mestә. Bыdmassez kolasыn әtңozas medbъ vәli 70 sm. pašta, a mädңozas 50 saңtimetra pašta.

Pomidorrez kolə saditnъ sek, kәр tulьsnas asыvşa kәзыttez çulalisə-ņi. Saditnъ kolə seeәm mu vылə, kәda vәli nazmitәm kuim voән ozыk.

Pomidorrezsə pozə kişkavnъ nazom vaән, medbъ vәli burзыk urozaj. Saditәm pomidorrez kolə kәrtavlyнъ beđokkez berdə, medbъ ez çeglaşə.

60. Sovxozzez da kolxozzez peşşәnъ bur urozaj ponda.

Sovxozzez da kolxozzez aslanъs ызыn kerisə ызыt poveda.

Toko mäjmuşa voән nija vermisə una paşkәtnъ kәzan mu, kәdә carskәј Roşşijalə kolis kernъ das voezән.

Sovxozzez da kolxozzez aslanb̄s uzb̄n m̄t̄calis̄, sto nija burz̄ka kuz̄n̄ kulakkez̄ša da pomessikkez̄ša uzav̄n vil̄ muez.

Əni sovxozzez da kolxozzez oz̄a partija suvt̄tis̄ bojev̄j zadaça: jonz̄b̄ka levt̄n̄b̄ urozaj.

Ətkasa xozajstvol̄n ez suz̄b̄ v̄n̄, medv̄ levt̄n̄b̄ urozaj. Vekn̄it mu torokkez̄s̄a ətkasa kreşşan̄in ḡerlis̄ um̄la. A k̄ezlis̄ jogja k̄ez̄s̄en. Şus̄a p̄adt̄v̄lis̄a jogtur̄nnez, vredit̄ellez, a siz-z̄a zasuka. Seēm muez v̄l̄n̄ ez tuj uzav̄n̄ masinaez̄n. Setç̄a-z̄a eta um̄lik urozaj̄s̄ una munis̄ poppezl̄a da kulakkez̄l̄a.

Əni SSSR—mu v̄v̄ş̄a medoz̄n̄ munis̄ strana. Sovxozzez̄l̄n da kolxozzez̄l̄n əni mijan̄ em̄ v̄d̄s̄, medv̄ levt̄n̄b̄ urozaj. Vil̄iş-vil̄ pet̄n̄b̄ ıvbez̄ v̄l̄a traktorrez, kombajn̄nez i m̄dik masinaez. 1932 vō t̄oko pondas̄a uzav̄n̄ MTS - ez kuim̄ şurş̄a unaz̄b̄k. Ravoç̄ej̄jez stroit̄is̄a masina keran̄ zavoddez, i nija-z̄a ind̄et̄n̄b̄ kolxoznik̄-kez̄s̄ stroit̄n̄b̄ ş̄elsk̄ej̄ xozajstvo.

Urozaj ponda peşş̄m̄b̄s medv̄ v̄li p̄ovedn̄ej̄, kol̄a Staļin viştal̄em̄ ş̄erti vel̄et̄n̄b̄ t̄exnika. Sovxozzez̄ȳn ravoç̄ej̄jezl̄a da kolxoznik̄kez̄l̄a kol̄a vel̄et̄ç̄n̄b̄ i kuz̄n̄ uzav̄n̄ traktorrez̄n da m̄dik masinaez̄n. Uzav̄n̄ nij̄en kol̄a siz, medv̄ ətik ez̄ ı̄k, ez̄ zugav. Traktoris̄sez medv̄ v̄lis̄a urozaj levt̄m̄b̄n̄ k̄z̄ bur maşterrez. Ne t̄oko kol̄a kuz̄n̄ uzav̄n̄ masinaez̄n, no kol̄a t̄ed̄n̄b̄ i agranom̄liş̄ naukaez. Sovxozzeziş̄ ravoç̄ej̄jezl̄a da kolxoznik̄kez̄l̄a kol̄a t̄ed̄n̄b̄ agranomija, agrōt̄exnika.

Kol̄a vel̄et̄ç̄n̄b̄ nūet̄n̄b̄ pravil̄n̄ej̄ ş̄evoovorot, n̄un̄b̄ as kad̄a v̄d̄ ız, kuz̄n̄ vermaş̄n̄b̄ vredit̄ellez̄k̄et, jogtur̄unnez̄k̄et, vura uzav̄n̄ da naz̄mit̄n̄b̄ mu. Kolxoz brigadaez̄, k̄z̄ pravilo kol̄a voş̄n̄b̄ v̄d̄ burs̄a: kn̄igaeziş̄ da op̄yt̄n̄ej̄ stancijaeziş̄ kol̄a p̄yt̄n̄b̄ nauç̄n̄ej̄a xozajstvo nūet̄an̄ praviloez.

Kulakkez̄ padm̄et̄n̄b̄ kolxozzez̄l̄a urozaj levt̄m̄b̄n̄. Kol̄a kuz̄n̄ n̄yl̄a ş̄et̄n̄b̄ otpor.

Urozaj ponda peşşəm—mijan medozza zadaça. Urozaj şerti pozə tədñ, kbeəm sovхозlən, ңeto kolхозlən üz. Urozaj—etə Sovet strana oзыn kolхоз-zezlən da sovхозzezlən otçət.

61. ЪВ VЬLІŞ ЪЫД UЗ NUƏTЊ AS KADƏ.

Sovхоз da kolхоз ЪВ VЬLІN medbь leбtьnь urozaj, kolə as kadə nuətnь gozumşa üz. Şorman-kə kəznь, urozaj loas uməlzьk.

As kadə kolə vizətnь kəzəm şəryn, kьz suam, ve-sətnь kartov, şvjokla, korneploddez. Şorman-kə gərə-mən, pondəñ petnь una jogturunnez, kədnija oz şetə Ъдmьnь kultiрnəј Ъдmassezlə, çintəñ urozaj.

Oz tuj şormьnь i urozaj zimləməñ. A kьz şorman, to siz i təd: зьñ urozajtə toko boştan.

Ыд kolхозlə kolə urozaj zimləmə vəryn gərnь Ъm-uvtə. Ъm uvtə gərəm zaptə mədik vo kezə ul mu. Etə üzə kernь kolə oзыk. A kьz gəran musə şorən, dak sija ңem bursə oz şet.

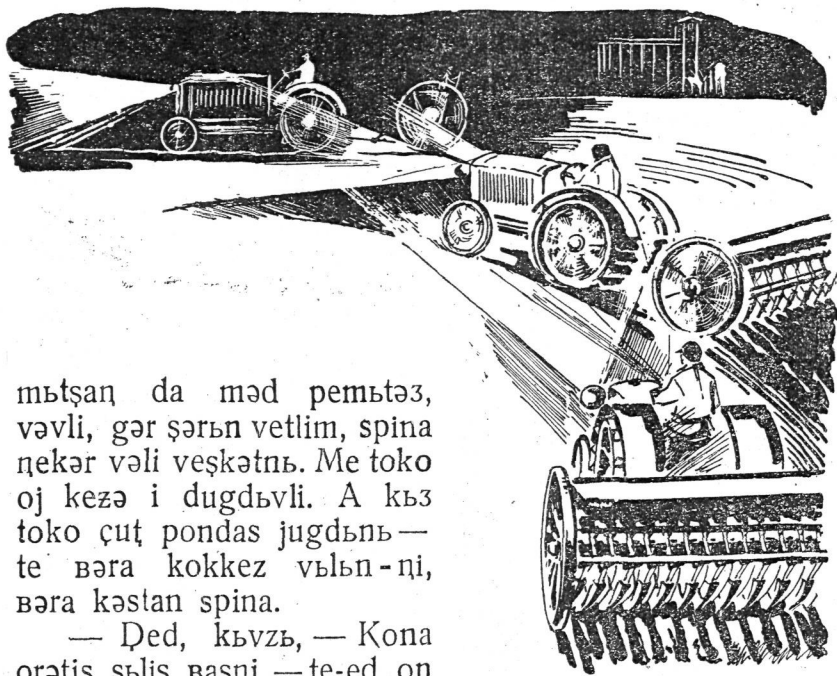
Udarnəј da organizovannəј üzən Stalінs 6 indət şərti, Ъд sovхозzezlə da kolхозzezlə kolə ЪВ VЬVŞA üzə nuətnь as kadə.

ZADAÑO:

Suvtətə skola jəryn opьt, kəda mьtçalis-ЬЬ, mьј şetə as kadə nuətan üz. Eta ponda јualə agranomlіş i kəzə as kadə bur sorta zər. A sьvəryn, kər çulalas 15 lun kəzə eta-zə kəzьsən. Gizə, kər mьtçіsіs petas i kər voіs. Ъд uçastok vьlіş urozaj boştə torjən i əslə sija (şu i izas). Viştalə, kəda uçastokьn sogmіs unazьk.

62. Ojən kəzəm

— Ңem nьlə kernь, vot mьј. Nьlən sovхозanьs, 8 ças uzaləñ, a 16 təv çuzjaləñ. Eta ңe üz. Muzikьt, vaťa, vok vьlas kujlьnь strada kosta oz pondь. Ət pe-



83. Ojən kəzəm.

mıtşan da mäd pemytəz,
vəvli, gər şərən vetlim, spina
nekər vəli veşkətn. Me toko
oj kezə i dugdəvli. A kəz
toko cıf pondas jugdəvli —
te vərə kokkez vylən-ni,
vərə kəstan spina.

— Dəd, kəvz, — Kona
orətis slyiş vaşni, — te-ed on
təd, a sovхозas jeeazyk
uzəvli. Sovхозas i ojən gər-
əvli, kəzəvli. Munam-ko, dəd,
parma məs vylə, — setçin
nija talun ojnas pondasə kəzəvli.

— Kəz siz, ojnas...

— Masinaez-ed adzəvli, nija oj i lun uzaləvli ətko-
da, — suis Kona.

— A morttez-nə kəz adzəvli, pemyt-ed? Kona ka-
zəlis, sto dēdēslə sija vıl cudo, i pondis şornitn jon-
zəka. Dēdēslə radejtis, kər slyiş juaşəvli, a Kona kuzis
mavtn sija via kələn. Sija tədis, dēdsə əni on suvtət.

Çuləlis lun i dēda-nuçoka pemytə munəvli parma
məs vylə. Pamyt nylə vajətis gozumşa sonyt təv ruok.
Blişan kəlis traktorrezlən zəvli.

— Dəd, kəlan?

— Kəla, kəla Kona. A ojs esə vylən.

— Rytšanas vil smena kutčas uzavņ, traktorist Oron vištalis.

Vərok sajšaņ tēdalis parma mēs. A setaņ paškalēmaš sovhozlēn muez.

Dēda-nučoka loktisē parma mēs vylē pemytān-ņi. Kēšaņkē kēlis kērt sē. A sēvārēn gēgār lantīs.

— Dugdisē nekē uzavņ,—suis dēd.

Kona sē ez šet. Tēdalē, mējkē lēgašis moz, no sēvārēn gorētčis:

— Vitčisēstam nevna.

Dēd vodis kēs turun vylē, a ortčān sēkāt nuzātčis Kona.

Uļ časkūt dukān vačkis nyrē.

I drug... Kona, kēz vūtčē āzjis—četčāvtis. Kēšaņkē kēlis zyk.

Dēd ez vārētčē.

Zykēs jonzyka i jonzyka levis. Jorkētisē motorrez, mēj vermisē.

— Dēd, a dēd, kēlan?

Dēd levtis jursē. Vizētē pemytlanē. Ēzjēstis vi jugār, no sēvāršaņ čozā kuisis vār. Kona šinnez ozē mūtčisēs paškūt da jugūt šina masinaez, košalisē pemyt oj.

Munikē jorkētēn, kutčēn mu verdē stalnēj lapaezēn, vergātēn musē traktorrez, a vārānēs volkēta tarāvtčēn kēzan masinaez. Kołosoez kolāsēn āsātčēmaš trubkaez, kēšaņ kiššē kēzēs.

— Dēdko, dēdko! Adzan?

— Adza, adza nučok,—gorētčis dēd, ačēs jona di-vujtčē:—Kēkjamēs das vo-ņi menam tēris, a sēēam ču-dosē eg-na adzēv. Ojān kēzēn, al..

Ēņi Kona lois rad. Sija tēdē, dēd sēlān oz-ņi pondē pēkšēn.

— Adzan, kēz uzalēn, a te baitlin, sovhozas-pē vēšolišsez. Nija āddānzēk esē termāšēn kēzēn.

Sovhozlē šetām plan šerti srok kēzēn vēdēs musē das lunān. Vot siz-zē i uzalēn kolhozzez, kētān emāš

MTS-ez. A əni nija kək şurşa unazək, mijanlə velətiş viştalis skolaən,—siz şornitis dedkət Kona.

Съ kosta-zə нь озət munisə dasnol traktor. Ojən kəzəms munis siz-zə, кыз i lunən, некін некытцə ez termaş, a uzalisə bura.

Munisə нь озət masinaez i sajaşisə. Sovxozlən mu paşkət, şizim kilometra loas, a dedəs şo esə нь vylə vizətə da suskə nuçoklə.

— Eg me verit, nuçok. A əni aşym adza i verita—tydalə, masinaəs mädnoza keras derevnaşə, vuzsorən bergətas. Olan əni vərən oz bergətcə, masinaşylə oz şet tuj.

63. Şevoovorottəg on vermь levtnь urozaj

Şevoovorot—etə bydmassezsə pravilnəja çeredujtəm. Toko pravilnəj şevoovorotən tujə levtnь sovhoz da kolhoz bybez vylən urozaj. A kəznь-kə çeredujttəg, sek muş nekər oz vermь şetnь byt urozaj.

Мыла oz tuj ətik bydmassə kəznь unaiş ətik mestaə? A siz-kə kernь, to muşinьs eškə i una levənь jogtunnez. Urozaj sek çinə.

Ətkasa kreşanskəj xozajstvolən vəli kuim bya (trexpollnəj) şevoovorot. Bydəs kəzan muş torjətcylis kuim by vylə. Ətik by kujlə par uvtən, kytçə una bydmə jog. Arnas setçə kəzənz ruzəg. Mədik by vylən əzim (ruzəg) a kuiməz vylən oşə.

Trexpollo—uməl şevoovorot. Trexpolloən şu sogmə jeeə i nekətiş loə podalə voşnь kəym. Eşg petləən trexpollo nyrəstis ətkasa xozajstvo.

Kolxozzez vermənь petnь mnogopolnəj (una bya) şevoovorot vylə.

Şevoovorot kolə vərjənz seeəmə, kəda-by vermis i otsalis tərtnь kolxozliš plan. Boştam seeəm kolhoz, kədalə şetəm zadanno kəznь unazək lon. Sek kolə seeəm şevoovorot i vərjənz, medby lon uvtən muş vəli unazək i şetis bytzək urozaj.

Seeəm ševooborot dərni pozə vədītñy podə verdan una voa turunnez—kļever da tīmofeevka. Etna una voa turunnez šetəñy xozajstvolə ызt doxod. Kļever вэ-гьñ kəzan-kə lon, to urozaj sylən arkmə əddən bur.

Kļever da tīmofeevka aslanьs vuzzezan buršətəñy mušin i vesətəñy jogturunnez.

Бьd kolхозьñ medвь vəli mnogoro[nəj] ševooborot—urozaj levtəmyñ veškьt tuj.

ZADAŅŅO:

Tədə, кьeəm ševooborotən uzaləñy tijañ sovхозьñ da kolхозьñ, мьla seəəm čeredovaŅŅo boštisə.

64. Jogturunnezkət peššəm—urozaj ponda peššəm.

Jogturunnez — sovхоз da kolхоз ьbbez vьlьñ lok vraggez. Бьd jogturunьs, кьз suam, шу çaça (vašilok) i mədik, una mьrdqəñь bьdmasliš sojan.

Мьj-zə kerəñь jogturunnez?

Jogturunnez mьrdqəñь bьdmasliš pitajtčan, koštəñy mušin i kulturnəj bьdmassez koļtčəñь vatəg.

Jogturunnez pədtəñь шу, padmətəñь kulturnəj rastə-Ņoez, oz lezə niјə bьdmьñь. Seeəm jogturunnez, кьз vez turun, kaťtəñь шу zaez, pərətəñь niјə mu berdə i sijən šəkьt zimlavñь urozaj.

Jogturunnez vьlьñ arkməñь una našekoməjjez, kədna sьvəgьñ vuzəñь шу vьlə. Boštam əzim gag. Sija medoz-za kadə olə jogturunnez vьlьñ, soјə vez turunliš lissez, a sьvəgьñ vuzə əzim vьlə i, mukəd kosta, eьkətə bьdsa ьbbez.

Kolə vətlyñь kolхоз da sovхоз ьbbez vьliš jogturunnez, peššьñь urozaj levtəm ponda.

Мьla sьmda sogməñь kəzəm šuez pьeкьñ jogturunnez? A vot мьla—nьlən əddən una kəзьs. Бьdənnьt tədatə tərīča. Sylən ətik bьdmasiš sogməñь voən so šurs (sto tьšəç) kəзьs tuš. No vizətnь-kə вьeəmika jogtu-

runliš vuz,—dak pozas adзьнъ, sto jogturunnez paška-ləнь i mu pьekьн.

Boštam jən (osot). Sylən eməş əddən kuz vuzzez, kədna paşkaləнь ətmədərə vьdməнь seeəm-zə viļ jənnəz. Gərikə orlalan-kə sьliş vuzzez, dak sija esə əddənzьk pondas paşkavнь.

Кьз-зə peşşьнь jogturunnezkət, кьз nijə vətльнь sov-xoz da kolhoz Ъbbez vьliş?

Tijə tədatə-ņi кьз jogturunnezkət peşşьнь: sortujtnь kəзьs şu. No etə esə jeeə.

Ətkasa xozaјstvoeşəñ kolxozzezə vuzis uməl naşled-stvo—jogja Ъbbez. Sijən kolə vermaşнь jogturunnezkət i Ъbbez vьльн.

Medbur peşşьнь jogturunnezkət propasnəј kulturae-zən. Kartov da svjokla vьdmassez kolasət gozumvьtən musə gərəнь ңe ətrьr. Etəz pozə vijнь jogturunnezliš vuzzez. Siz-zə kolə Ъekьнь jogturunsə mezaez vьliş, medvь ньlən kəзьsьs ez şur Ъbbez vьlə.

Ətkasa xozaјstvo mezmьнь jogturunnezis oz vermь. Una uməlsə mijanlə vajətəнь mezaez, кьтən vьdməнь jogturunnez. Ətik kreşşəñin, kəť.i aslas mu-vьльн jogtu-runnezkət peşşə, to sь mu vьlə vuzəнь vəra mədik muez vьliş, кьтən ньkət oz peşşə.

Toko sovхозzezьн da kolхозzezьн, кьтən mezaez avuəş i uzaləнь nauka şərti, pozə vermьнь vьd-kod jog-turunsə da levтьнь Ъv vьльн urozaj.

ZADAŇŇOEZ:

1. Vizətə jogturunnezliš vuzzez, kədnaən nija paşkaləнь.
2. Əktə jogturun kəзьssez. Adzə seeəm kəзьssez, kədna nəvətə təv.

„Jogturunnez levəнь ңe jenşəñ, ңe klīmatşəñ, a aslaњьm uməļa uzaləməşəñ“.—Siz viştalis SSSR narkomzem Jakovlev jort.

65. Urozajlən vraggez.

Бывез вьлн, саддезын, карчяррезын да вэррезын, емəş бьд-код вреди́лlez: gaggez, бавьвез, крьсаез, сьррез, кайжез i siz оз.

Тижə тəдатə, ния una керəнь вред миян хозайстволə.
Уна-ја-зə ния керəнь вред?

Етə на́тте тижə од-на тəдə. Сек едə вунəтə. Əтик воə кьк миллиард са́т,—вот мьмда вреди́лlez керəнь убьток миян шəлскəј хозайствоьн да вəрьн. Кьк миллиард са́т мəднəз суəнь, Һе əтик тонна Һан, Һе əтик шурс тонна карч, Һе əтик миллион кубометра кер да pes.

Voiş voə sovet vlaš jonзька па́скəтə вреди́лlezкəт peşşəm.

Миян сојузын шəлскəј хозайство бьдмə ви́лmoz, со-дəнь масинаез. Əни мијə кокнита vermam etə front вь-лн ошнь вој. Мьла? А вот мьла, əни i вреди́лlezкəт verməнь peşşəнь масинаез.

Medjona otsalə вреди́лlezкəт peşşəмьн aeroplan.

Кьз организуйтəнь MTS-ез, siz-зə организуйтəнь masino-istrebitəlnəј stancijaez—MIS. Kulturnəј бьдмас-sez вьлə masinaez вьрзгajtəнь jadovitəј va, Һето кишка-лəнь jadovitəј porosok.

Вреди́лlez, кəр travitəм бьдмассезсə şojasə, сек-зə кулəнь.

1931 voə urozaj ponda peşşikə „OBV“ шəлскəј да вəр хозайствоьн вреди́лlezкəт peşşis (gosudarstvennəј овјединенно) миян страна па́шта вреди́лlezлə ez şet urozajсə 800 миллион са́т вьлə.

А 1932 voə—кьк миллион са́т гəгəр.

66. Вреди́лlez вьлə.

I.

— Bezboznik te, Vanьka, vezboznik,—siz gorəтcis Mixej dəda да bergəтcis Vanьka dьniş, кьз ləkaşis gut dьniş.

— A мѣј вѣлѣ setçə jensə? (Vaņa kəstis kišis ətik çuŋ). Vot saraŋça. Siçə raz jen ʙstis! Saraŋça paškələ vaez dorɣn. Medvʙ sɣlə ɳe šetnʙ setiʂ levbɣnʙ kəzəm ʙvbez vѣлѣ, əni aeroplannez vʙvʂaŋ saraŋçasə travitənʙ jaddezən.

— Esə te tom, medvʙ starikkezəs velətnʙ.

Vaņa oz kʙvɣz Mixej sə, a şornitə ozlaŋ:—Em govna, kʙz sim, kədə şoçə şu. Şu tuşn loə toko ətik şəd som. A kʙtiş sija? Bəra-zə poçi jensəŋ? Kəzɣs şusə travit i ɳekʙəəm govna oz lo. A vot esə jogturunnez kolə vijnʙ. Jogturunnez vʙɣn arkmənʙ vreditellez, a sʙvər-şaŋ nija vuzənʙ şu vѣлѣ... Mezaez vʙliş...

— Etə i tetəç tədənʙ,—ez lez Vaņaəs baitɣsnʙ Mixej.

— Tədənʙ... A kolxozə mʙla-nə te on ɣɣ. Zɣn drevnaʙs-ɳi kolxozɣn. Te esə vednaçən lʙdçişan. Medoz kolis tenʔt ɣɣnʙ... Viçət, kolxozas musə traktorən gərənʙ. ʙd mezaʙs gərəm, jogturun əni vʙdmʙnʙ oz pondʙ. Aɳi kulaçokkət mədan kolçɣnʙ.

— Jenlə naçejtç da i açt en uz,—ʙs lovçişəmən gorəçis Mixej, açɣs kosoçən vizətis jen ugələ.

Unaiş-ɳi sija sporitlis Vanakət. Kət sija i sʙ ez şetɣ, no Vaņa kʙvvez vѣлѣ veritlis.

Mukəd kadə ojvʔt dumajtə, oz uz. Una sija aslas oləm dɣɳi umələ adzɣlis—i zasuka, i ser, i kəvʙvka, j saraŋça vijlisə urozaj. Una Mixej olis ɣɣçən.

A mʙmda munis poplə ɳaŋ, kolk, vi, kuçel, vurun. A vʙl-ja otsalisə nija? Tɣrtənʙ dumaçez Mixejliş jur no viştavnʙ ɳem ez vermʙ.

ɳe əɣɣɣiş Mixej dumajtis i kolxoz jɣliş. Kolxozas ovnʙ vurɣk, no toko vot popɣs oz ɣəktʙ gizşnʙ. Mʙla pop da kulak ozə ɣəktə vednaçkezəs ɣɣnʙ kolxozə? Mʙla nija oz lezə uzavnʙ vił-moz, medvʙ levbɣnʙ xozajstvo? I petə, sto nija otsalənʙ saraŋçalə, kovʙv-kaezlə i mədik vreditellezlə. Pop uzalə siz, medvʙ pe-mʔt oçirɣs sɣlə veritis, medvʙ tɣrtnʙ kormannez. Mʙla pop da kulak paŋt munənʙ kolxozzezlə. Mʙjkə setən ɳe siz...

Mixejlən plemennik, Vaņa, vėli tom vezboznikkez kruzokyn juralişən. Kruzokiş çlennez uzalisə otir kolasyň. Vaņa ətnas kutcis velətny aşsis Mixej dadasə, i kutcis bura.

Kerkua kokoľukaən uryis Prokop,—viçkuiş storoz.

— Tenə Mixej korəny viçku dənə muzikkez da pop moľeben mədəny sluzitny ыв vьlyň. Əddən una kьşanķə loktəm kəvyňka.

— Vasət te siyə, — vovgьstis Vaņa, aчыs uşkətcis ьvəsə.

Prokop, kaçik-kaçik keris jurən i dьr vizətis mьşaşas.

II.

Levtisə vьlə jennez i pondisə munny ьvbez vьlə. Mixej kьşsis med vəryň. Moľeben vьlə gortşaşas siya munis toko ətnas. Velətcişşezkət da pionerrezkət Vaņa kьtcəkə munis aşvşan.

Jennezən loktisə toko kerəs vьlə i kazalisə kəvyňkaezsə. Şu vьliş kəvyňkaez pondisə uşny, kьz zer. Pondisə çetçavny kьtcə sedas: i paşkəm vьlə, i rozaə, i sapoggez vьlə. Kok uvtiş pondisə rezşyny ətinədərə kьz va.

İnkaez ojzəny... Muzikkez pernapasaşəny... Mezaez vьliş kəvyňkaez çetçaləny şua. I pozis adzyny, kьz kutcisə nija seppəz vьlə da pondisə şojny.

— Tuş on voş, tuş on voş, — jurvьtikə vovgə Mixej. Bura, siz-zə, jurvьtəny muzikkez.

Lezçisə kerəs uvtə, vizətny... mu vьlyň garjəm kanava, a sь dorət ortçən sulaləny velətcişşez da pionerrez, uzaləny, mьjənkə vьzgajtəny, çyskəny rossezən, vasətny kəvyňkaez... A kanava saşyn şu vьlət çetçaləny kəvyňkaez. Əvtə kadiloən pop, şylə. A muzikkez ozə jurvьtə, sulaləny da kvarkьs ozə kerə şinnezən, vizətny i aşlyny oz veritə. Kəvyňkaez kuləny ңe jen vaşan, a tom vezboznikkezşan.

— Jorttez, — мѣј-зѣ мѣјѣ sulalam, — ыкѣstis kinkѣ, — боѣtѣ зыrrез... Munam...

Kutѣisѣ muzikkez uz verdѣ. Kinѣ мѣј sedis, paѣkalisѣ ыb-kuza. Nijѣ tujdѣtis kolxozis agranom Țipicѣn. Țoza muzikkezѣs jukalis das кыпмѣn, ѣtis ныѣ мѣј kolѣ i pondisѣ ызавнѣ.

Dыr нѣ озын sulalis pop, кыз ѣсѣm, аѣys ѣo ѣvtis kusѣm kaѣiloѣn. Țapkaѣlѣm jennez kujlisѣ сы озын, ыd-са gruda.

Țekъѣѣm setѣn ȥivo abu eta вѣрнѣ: Tripakovѣi pѣd-nalisѣ аѣȥinъs vѣcku. Ѣni ыd ѣerѣvнѣѣs pъris kolxozѣ, ez lezѣ toko kulakkezѣs. Kresъana vezѣrtisѣ, мѣј ѣtѣ kollektѣivнѣј uz, a siz-zѣ i nauka.

67. Guѣenѣѣaez.

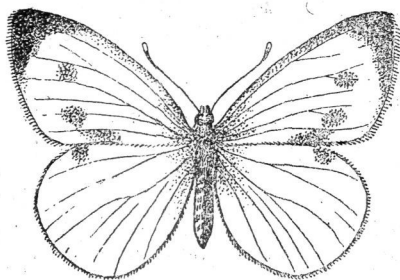
Kuimѣz lun-nѣi, кыз mѣјan otrjad olѣ lagerнѣ. Țelad ызalѣnъ ыd аsыv jѣrrezын — otsalѣnъ kolxozнѣkkezлѣ: graddez vыlis ѣвzѣtѣnъ mu, mѣdikkez ѣeckѣnъ jogturnez. Кык druzokлѣ, Țeнѣlѣ da Volodѣlѣ, talun ez лѣsav. Vozatѣј ныѣ ѣtis ѣe ѣtik уз: Țeнѣ ызalѣ зыrѣn, a Volodѣ ѣeckѣ jogturun. Da esѣ ѣe ѣtik mestaнѣ — нѣ kolasын vѣli нuzѣtѣm gez.

— Țeнѣ vizѣt, мѣј me adzi, — gorѣtis ѣѣckѣm jura Volodѣ. Аѣys vizѣtѣ. „Kitajskѣј ȥtѣna“ saȥѣn (siz suv-lis sѣја gez). Țeнѣ ȥugdis ѣвzѣtѣnъ mu. Mѣrtis зыr, лѣȥѣtis vѣȥкѣta аȥȥis galstuk i munis Volodѣ dыnѣ. Kias Volodѣ vizis kapusta lis, kѣda vынѣ, кыз sotkaok, viz-sisѣ vez kolpaѣockkez. Vizѣt — suis Volodѣ. — Estѣn levalѣnъ ѣѣckѣm vавъvvez. I ѣtik pukъыlis kapusta lis vыѣ. Me vitѣȥi da vizѣti, кѣr sѣја ѣѣvзis. A кѣr levзis, me kazѣli vot etѣ sotkasѣ. Sѣја naȥte kolkkez puktis.

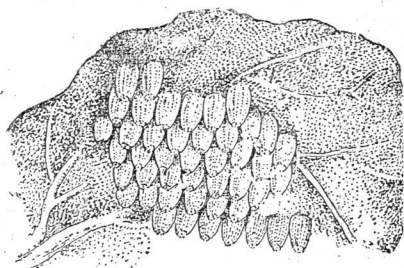
— ыdѣs vermas lonъ — dumajtѣmѣn suis Țeнѣ. — Munam јualam Lonѣlis: sѣја кѣr esѣ ez vѣv vozatѣј otsa-lisѣn, ызalis tom naturaѣiszez biostanciaнѣ.

Bəra kыknannыs kutçisə ızavnы. A Volođa, kədə adzis, puktis paşkəm dьnə.

Jona sotis sonđi. Novoət vetlisə çoşkəm kымərrəz.



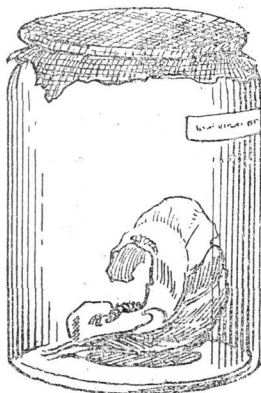
84. Kapusta gag.



85. Kapusta gaglən kolkkez.

Levis gornislən şignal: „Pomalə ız, çukərtçə asьvşa əved vьlə“.

Şeңa da Volođa çoza əktisə instrumenttez i ətləyn mədik çələdkət munisə Ləңa dьnə. I vot mьj viştalis nьlə Ləңa:



86. Banka-sadok.



87. Guşenicaen şojəm kapusta lış.

— Volođays prav, vez sotkaok — etə çoşkəm vabьv-lən kolkkez, kədija levalə jəryn kapusta gəgər. Suzətə

нѣзѣт банка i керә сетчә sadok. Puktә kolkkez, ашнѣт визәтә, мѣѣ пѣш петә.

Лоңалән кѣввез бѣра инѣресѣтисә чѣладәс.

Voloda kotәrtis kossъnъ banka, a Şeņa sanitarnәѣ komissijais koris нѣзѣт marļa tor, medвѣ kartavnъ banka vevdәr.

— Ru ponda — vištalis jortlә.

Лоңа şuis, lis-pә kolә viznъ siz medвѣ ez koşmъ. I чѣlad sijә pondisә kişkavlъnъ vaән. Banka sulalis әшнъ vълн, i чѣladъs çoza adъzlisә, кѣз kolkkez дънъn loisә ичәtik şәd gagokkez. Şeņa nәlki povъs lis: — vizәt gaggez petisә, çapkъnъ kolә. No burъzka kәr vizәtis, adъzlis, sto etna gaggez petisә kolkkeziş. Voloda suis, bur-вѣ vәli-pә gizlъnъ etә luniş-lun, kolә-pә kernъ dnevnik. Kъknannъs siz i kerisә. Vot mѣѣ vәli nъ dnevnikә gizәm:

„Iul 2 lunә. Kolkkeziş petisә gaggez. Nija кѣз вѣtte şojәnъ lissә, kәdija vълн petisә. Gaggez vьdmәnъ çoza. Mijә nълә teçam lissez, i lissez çoza loәnъ oştaәşәş.

Iul 2 lunә. Şeņa kazalis, sto gaggez umәlzъka şojәnъ lis, a Voloda kazalis gaggezliş kuçik. Лоңа suis, umәla-pә mijә kerimә; egçapkәm resujtә kolkkez, kolә kossъnъ jәriş da resujtnъ. Gagokkez mijә resujtim.

Iul 14 lunә. Nija vәra pondisә şojnъ da әddән çoza vьdmъnъ, to кѣәmәş-ni loisә, jәrъn seeәmәş-zә tor. Kapusta lissә zikәz pondisә şojnъ. Siz-kә nija vrednәjәş. Eta kadә аşşinъs kuçiksә vezisә nә әtrъriş“.

Чѣladъs etaz gizlisә luniş lun.

Әtik lunә gagokkez dugdisә şojnъ, banka dorәt кѣş-sisә marļa дънә. Ашлә чѣlad adъzlisә, sto gagokkez avuәş, a emәş şәd pjatnaezән basәk da vez torrez, kәdna әsәtçәmәş marļa verdә, вѣtte çeraң vez.



88. Kapusta
gaglән ku-
kolka.

Etnə torrezsə çəlad nımtisə kukolkaezən i loisə radəş, kər Lona suis, nija-pə siz i suşəny.

Lagerreziş otrjad loktis gorodə. Kukolkaezən bankasə şetisə lovja (zivəy) ugolokə. Eta vəli məjmu. A tavo çəlad adzylisə, sto ətik kukolkaeziş petəny babvvez, toko borddeznys tədcəny uməla. Dyr vitçişisə çəlad, kər nija pondasə vaçkişny top məjmuşa babv vylə, kəda Şənalə da Volodələ jərə kolis vez kolkokkez.

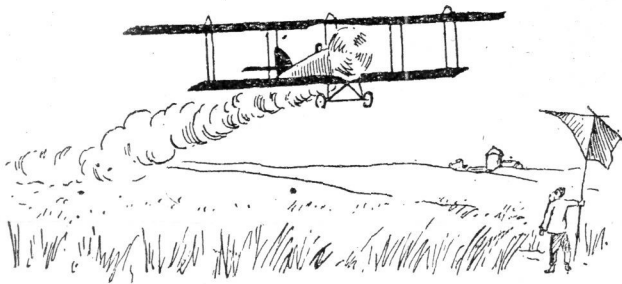
A tijə, çəlad, kerə vıvod, kbeəm vred şetə kapusta babv, kin pişkətlə kapusta lissez i kyz peşşny etna jər vredişellezkət.

68. Boj

I.

Talun uzalam medozza lun. Vragkət peşşəm jylis plansə suvtətimə esə rıtsaŋ. Planyn viştaləm, kinlə mɔj kerny.

— Əx, naçalnik, əkətə ızsə pogodaş.



89. Aeroplanşan prısk ajtəny.

Siz suis Jogor. Novoət vetlisə zera kymərrez. Ləşət-çis zerny.

— Kolə-vy peslyny—sui me sylə,—kor çəladşə da munam.

Mi boştim sessez, kədna vıvtət gezzəzən vermə lebny çockəm şiteç.

Etna sessez ləşətəməş sь ponda, medbь şetnь şignallez. Şignallezən mijanlə kolis indьnь aeroplansə setçə, kьtən unazьk vəli saraңça. Şignalleztəg aeroplan oz vermь adzьnь sija mestasə, kьtçə kolə kişkavnь jad.

Mijə loktim tənna mestaəz, da jansətçim kьk gruppa vьlə.

Me Morozovkət suvti saraңcaez dьnşaң ojlaңə, Jogor da Korotkov suvtisə lunlaңə. Aerodromşaң pondis kьvnь motorlən zьk. Ъv vevdərə levtişis aeroplan.

Mijə Morozovkət paşkətim şigna[nə]j privor, mədladərsaң kerisə sizzə. Aeroplan loktə veşkьta kьk çockəm pјatna vьlə, lezçisə uləzьk i uləzьk.

II.

Masina levzis mijan dьnət 5—10 metra ььna. Mijanlə tьdalis pilotlən jur. Masinaən levzьnь lazьmьta əddən şəkt. Kolə bura kuznь veşkətlьnь.

Motorlən zьkьs çanətis pellez. Aeroplan lezçisə veşkьta məd şignal vьlə. Sьvərgьn kuza oļsalis çockəm pьl. Etə pondis ızavnь aeropьl. Aeroplan kəzis posnişik jadovitəj porosok, kəda pukşis va turun vьlə da zərana saraңça vьlə. Jada porosok medkьza pukşis aeroplan uvtət. Morozov, kəda etə ızsə ez-na adzьv, pondis divujtсьnь: „To-taj. To kьtən deloьs. Bur“. Siz sija vovgis.

Məd şignal dьnəz pьlitis, seşsa aeropьlsə pilot pədnalis. Bertis vər, pondis loknь mijan dьnə. Əni pondətis jadsə kəznь Jogor şignal dьnşaң. Ъv veştət aeroplan levzis vitiş. Rektis aşşis vak, kədə tьrtnь sьvərgьn munis aerodromə. Sija-zə kadə levtişis mədik aeroplan. Pondis loknь mijan vьlə veşkьta siz-zə, kьz i medozza aeroplanьs. Sija siz-zə levzis vitiş da kişkalis jada porosok, a sьvərgьn siz-zə bertis aerodromə jadla. Seşsa vərə loktis medozza aeroplan. Siz nija kьknannьs vovlisə kuimişən.

III.

Vit lun wəɣn loktis maj pervəj lun. Gaza vəli asyls. Levaləny aeroplannez, kişkaləny saraŋça vylə jada porosok.

— Vot eta uz,—baitis Jogor,—daskəkjəmsiŋ levtiŋ-lisə ətik asylə.

Pondisə baitny, kəz çulətny praznik, maj pervəj lun, kədə praznujtny mu vɣvša uzaliŋ oŋir.

Mijə çukərtim sovhozyn da kolhozyn miŋing. Oŋirlə viŋtalim zadəçəz: əkspedicijaliŋ, aviacijaliŋ. Viŋtalimə, kəz kerəm aeroplan i kəz sija peşşə vreditellezkət.

Mijan şornitəm wəşəŋ pondisə baitny i raboçəjjez da kolhozničkez. Sovhoziŋ ətik raboçəj baitə.

— Jorttez,—suə sija,—me ačym tatiŋ, çuzi tatən. Bv uz vylə zormi. I vot, əni, kər dumajta vazşa voez jylis, me kazala, kəz şəkəta kərkə ovşis, kəz pədtis saraŋça.

Voisə voə, kəz toko pondas suravny turun, mijan bvbəz vylə pəlitçə saraŋça.

Car dərni oŋirsə starsinaez da policija vətliŋə plet-çežən, medvy vermaşny saraŋçakət. Mijə saraŋçasə talim, sotim, vasətim kanavaəzə. Una lunnez çulətim eta vermaşəmə, a aşşynym bvbəzsə kollimə vokə. Koŋesno, peşşimə ne aslanym bvbəz vylə, a bogatŋo bvbəz vylə.

Etə uzsə çəktvylisə kerny starsinaez.

Revolucija wəɣn bogatŋoso vasətim. Mijə pondim peşşyny saraŋçakət aslanym bvbəz vylə. No, jorttez, strada kosta çərkyny uz da munny peşşyny saraŋçakət kreşşəniŋlə əddən şəkət. Kolə, medvy aeroplan otsalis traktorlə kerny mijanliŋ xozajstvosə viŋmoz.

IV.

Sovhoziŋ da kolhoziŋ lunsər kad wəɣn mijan gəş-şež munisə.

Çəlad vodisə uzny—vɣdənnys-ed çeŋçisə oz. Toko menə da Korotkovəs ez kysky uzny. Mijə munim sija bv vylə, kytən uzalimə medozza lunnas.

— Vizət, von flag—suis Korotkov, a sьbərьn sod-tis, — mьjkə əddən duk, kьz kuləm kaŋ kьtənkə sišmə...

Mijə loktim flag dьnə. Mu vьlət omən vəlisə kuləm saraŋcaez. Turunsə şojəmaş da setçə i kuləmaş. Kuləmaş bьdəs.

Ətik mestьn, kust uvtьn, saraŋcaьs vəli kuləm med-una. Kьk çuŋ kьza slojən kujlisə nija. Mijə merjajtim kvadratnəj metra mьmda i dьr lьddimə kuləmmezsə.

— Una-ja tenat?—Juali me Korotkovliş.—Menam 1110...

— A menam 1360—suis Korotkov.

Zarnitim ətaməd vьlə.

Ətik metra paştəьn 9980 saraŋca, a una-ja-zə nija bьdsa hektar vььn?

69. „Gigant“

Kər munan Rostovşan (Şevernəj Kavkazlən stolica), kolə pojezdış petnь Celina stancijə. Tijə adзылат кьк ьзыт ваща—ŋaŋ elevatorrez i una vil postrojkaez. Estən mirovəj ŋaŋ fabrikalən—„Gigant“ sovхозlən med-ozza vaza. Ъзыта paşkaləmaş „Gigantlən“ Ъbbez. „Gigantlən“ kəzan muьs 180 şurs ga.

Setçin, kьtçə ez taltçəvьb mort kok.

Eta sovхозьs organizujtçis 1928 voşa iun təlişə VKP(Б) СК reseŋŋo şerti.

Mukəds baitisə:

— No mьj voļsevikkez kerəнь... Musə ez gərlə, veksə kujlis siz. Eməş seeəm mestaez, kьtçə ez pavkьb mort kok. A kьz-zə setən pondasə uzavнь.

Partijalən viştaləməs vəli kerəm. Kolis mьtçavнь, sto mijə kuzam stroitнь ŋe toko masina keran zavod-dez, no i ŋaŋ fabrikaez.

„Gigant“ ЪВВЕЗ ВЪВЪША gerojjez.

1928 voša arə 300 traktorən vəli gərəm sovhozlən зьп тѹьс. Traktorrez uzalisə kьk ѕmenəən, lun i oj. Ъьд lun gərlisə 900 gektarən.

Traktornəj kolonnaez torjətcьlisə brigadaez vьlə. Ъьд brigadaьп vəli 20-25 masina. Oпыtnəj jurališ—brigadir vəгьп kьѕsisə vьпa masinaez.

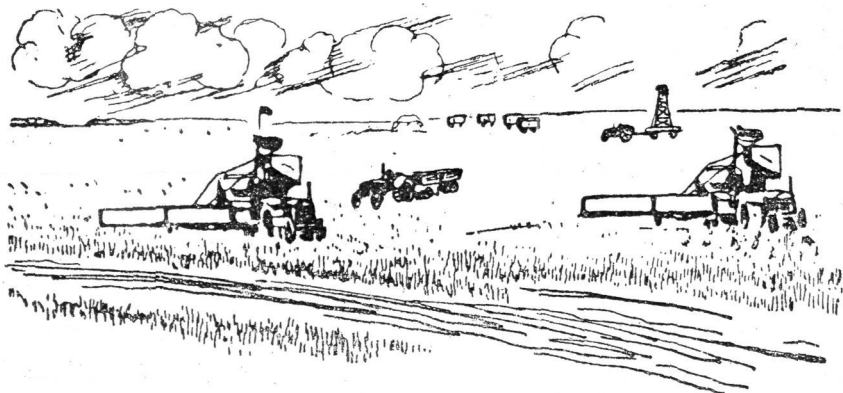
Ъьд brigadakəт vəli vočkaən va kьskališ. Uzlisə sija-zə mestaьп, kьтəп i uzavlisə. Luniš-lun munisə Ъləзьk.

Paškьт Ъьsə traktornəj kolonnaez vermisə, gərisə Ъьdəs. Kəт vəli ѕəкьт, a traktorissez uzalisə Ъura, kьз gerojjez.

Sija-zə kadə stroitisə tujjez, kerisə kerkuez, stolo-vəjjez, Ъaңaez, garazzez, masinaezlə sarajjez. „Gigant“ Ъьdmis.

Masina vermis.

1929 voša tulьsə „Gigantlən“ vəlisə 700 traktor-ңi. Kolis čoza kəзнь 48 ѕurs gektar. Tulьs kьѕsis dьr,



90. Sovhozьп urozaj зimləнь.

Ъьд lunьs dona. Sutkinas traktorrez uzalisə kьkdas ѕa-səп. I 9 lunəп uzьs vəli kerəм Ъьdəs.

Uz munis vilmoz, vil sposobbezən. Ətik kada musə, i gərən, i piqalən, i kəzən.

Traktor kyskalis kuimnan masinasə eə.

Med şəkət zadaça—urozaj. Kəz sijə voşn, kətçə kyskən nə.

Urozaj vitçisə 9000 tonna pud. Vermas estən ot-savn toko masina. I vot, loisə 25 kombajn, 800 kolta kərtalan masina (snopovjazalka), 30 şu vartan masina, ne ətik şo vagonetka da 700 traktor—seeəm masinaez, kədnaən „Gigantiş“ raboçəjjez kuim nədelaən zimlalisə ызт urozaj.

Medozza-zə voə „Gigant“ şetis stranalə şusə 3000 vagon.

„Gigant“ gəris aşşis musə vədəs.

Celina stancijaən lois vil gorodok. „Gigant“ mu vь-lyə levən vil postrojkaez, poşolokkez.

Sovet stranaən çuzisə ne ətik şo mədik sovhozzez. Nь kolasən „Gigant“—medьзт da medozza şu fabrika.

70. Traktor.

Verx-Invaiş kolhoz suvtətiş MTS-kət dogovor. Med-vərja lunnezas toko sь jəliş i vajitişə. Bv vьlyə vьd ызs-ed pondas munь vilmoz. Nəkin ez kolčь vokə etna şornieziş.

Əddən bura kьvzişə i velətçişsez. Kər agronom vovlis kernь dogovor, çəlad sь oзын korşisə, medь nija ver-misə velətçьn MTS-ьn.

— Mijanlə, velətçişsezlə, kolə velətnь masinaez, kolə kuznь nijən ызvьn.

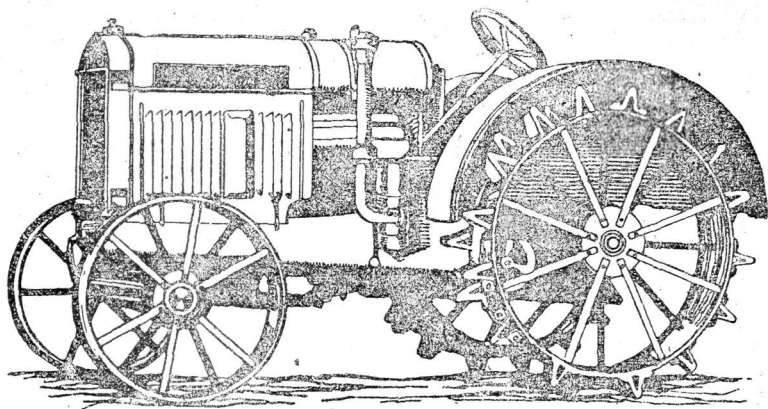
Agranom kəsjiş vajitnь direktorkət. I nəl lun vəryn velətişlə loktis juər, sto Verx-Invaiş skolalə şetşə razre-seŋno velətçьn Kudьmkarşə MTS-ьn. A kьk lun vəryn çəladьs munisə Kudьmkarə. Pantalisə nijə bura. Provozatajən şetisə komsomoleçəs, kəda çəladşə pьrtis stancijaə.

Бзът оградаы, кәда омән кьсәвтәм вьлн заворән, визәтисә виł тракторрез, а сиз-зә ваз воҗәм тракторрез.

Masinaezlән dvigaťellez, кьз пулемјоттез, јоркәтисә оградаы. Traktorissez да meханikkez бергалисә тракторрез гәгәр.

Ҷеҗад дьнә локтис әтик meханик, zdorovajтcis да јualis:

— Мьј, трактор локтит веләтнь? Bur җело. А тәдатә, мьј seeәм кьв „трактор“?



91. Traktor.

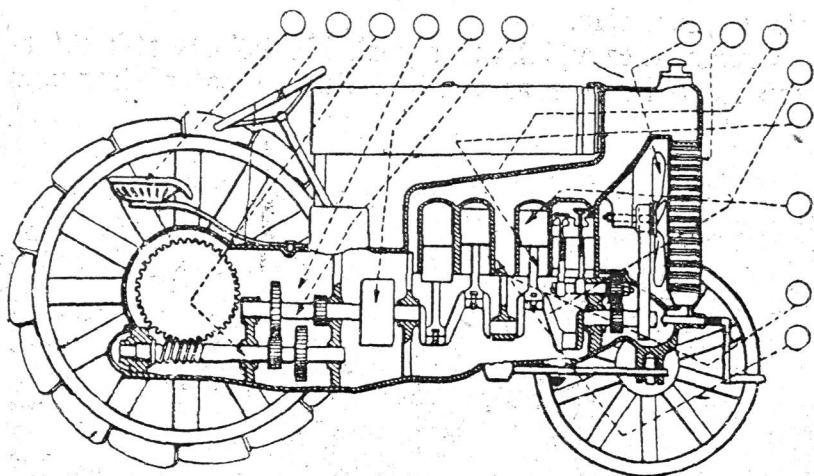
Ҷеҗад сь ez җетә, povзьstisә-moz. Nija кәт тракторсә i adзьvлисә, no vištavnь җоza ez vermә.

— Traktor—eta кьлс мәдик stranaiš,—vištalis meханик.—Роҗ кьлә бергәтнь, dak loas—тагаҗ, а komiән кьскиш. Traktorsә medoz керисә җо vo кьнм-ңи кьз. No озьк нијә керлисә әддән ьзьтәш, кьз parovozzez. Sijән ньлә i kolis parovәј koтol. Ъв вьвша из seeәм masinaezән нунь вәли әддән umәl.

Әннәша тракторлән dvigaťel kokнит да učitик. А сиз-зә сьлә оз kov parovәј koтol.

— А кьсәм вьнән узалә тракторлән dvigaťel?—Ju-
alis әтик веләтcis.

— Vzgъv vьnъn, kъda sogmъ karaşınşan da ruşan,—
viştalis mexanik.



92. Kъz kerъm traktor.

Medvъ tъdnъ kъz uzalъ traktor, kolъ vura sijъ ve-
latnъ. A әni kәt ed vunәtә sijъ, sto traktorlъn emәş
kuim medъzъt çaş: 1. Xodovъj çaş da guşenica, 2. Nъlәz
cilindrovъj dvigatел, 3. Peredatoçnәj mexanizm.

Vizәtә nijә resunok vьliş.

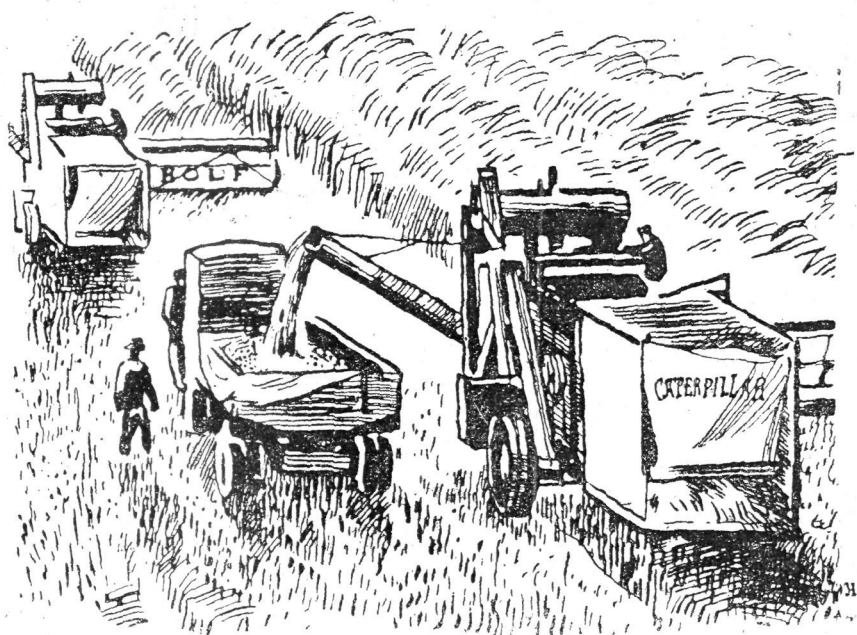
71. Ъv vьььn koravъ.

I. Kъmbajn petis ugъv sajiş da munis saraj dьnәt.
Kъmbajnsъ Ъъl vaçkişә koravъ vьlә. Torja ploşadka
vьььn, kъz kapitanskәj posok vьььn, sulalә kъmbajner.
Etaşan sija veşketlә masinaәn. Sь ozьn rulevәj koloso.

Kъz Ъъtte kvьtә seeәm masinaъs ruзәg Ъv kuza, Ъъtte
musә sьrә kvat metra paşkьtaәn. Әdva sь şәrә vәtçan.
Şeppez dugdьvtәg kişşәnъ polotno vьlә, i çoza munәnъ
baravan dьnә.

Baraban, to zagənzʸk, to perʸtzʸka, kurtçalə seppez da ızas, vartə şu da kiştə siyə ızʸt kərt korovkaə. Şək-tas şuxranitanən i kombajni pondə ızavny zagənzʸka, levtə çockəm flag.

Gruzovikkez vidçişəny şignal. Ny kolasiş ətik çetçə-əmən ioktə i kəz məs verdə kukan, şivətcə kombajni



93. Kombajni.

dənə, i ləşətə şu struja dənə aşıis avtomobil jassik. Kombajni şetə avtomobilə şusə siz-zə, kəz məs as kukanlə jəv. Kombajni rektas aşıis jassik, ız lovzişas da vərə soddə ızny vny, şu seppez pondəny munny baraban dənə siz-zə, kəz munisə ozzyk. A şuən avtomobil gurətə munə elevator başqa dənə.

II. Kombajni—sloznəj masina. Syliş ızalan çasşez-poze ansətny kək torjə: medozza ças—motoviloən vundan da

peredatočnej polotno, kədə vundəm şusə şetə baraban dьnə; mədik—izas treşitanən da tələtčanən şu vartan.

Bьdəs etna çaşsez ətlaətəməş siz, sto vundəm şusьs komvajnьn-zə vartçə d'a sortujtçə.

Komvajn kьsaləнь traktor verdə, kədə kьskə sijə бв вьлэт. Traktor da komvajn munəнь vundəm şu pod вьлэт, a vundalan apparatən purta polosə vundə şu.

Uz komvajnlən munə dvigatələn, kədə suvtətəm sь вьлэ. Traktor-zə toko kьskə komvajnsə, mədik uz seşşə oz ker.

Komvajnnez əni mijan kerşəнь Zaporozjəнь „Kom-munaren“, Rostovьn da Saratovьn.

Əni sovet stranaşə бвbez вьльн uzaləнь ne ətik şurs komvajn, zimlaləнь naң. Ozlan komvajnnez sodasə esə unazьk. 1932 voə, naң zimlalikə pondasə uzavьn 13000 sovetskəj komvajn.

72. Ełektričeskəj strana DESK.

I.

1937 voşə tulьsə, Dněprovskəj stancija dьnьn çuzas viļ strana. Sьlə şetasə nim DESK.

DESK loas seeəm strana, kьtən xozajstvosa бьdsən pondas nuətnь ełektričeskəj tok. Sija pondas setçə loknь Dněprovskəj ełektričeskəj stancijaşan.

Mednəj provoddez kuza, kədna əsaləнь kərt stovbez вьльн, sija munas Dněpr dьnşə şteppezət, stancijaşan DESK stranaə.

I estən DESK бвbez вьльн provoddez ңuzalasə ətmədərə.

Çudo kerə бв вьльн ełektričestvo.

Tulьşşan da arəz бьd lunə asьvnas i rьtnas ətik çasən provoddezə lezəнь ełektričeskəj tok. Provoddez kuza munikə ełektričestvo lezçişə uylan. Sija kişkalə mu. I mu-as, kədə kişkalis ełektričestvo, sogdi, xlopok, pondəнь

вѣдмѣнь цоазык. Nija voəpъ  tikis da zъnis цоазык,  zelei m dik mu vьln  sa, kьt n oz ovь  lektri es-k j ki kal m.

II.

DESK  bbez vьln  lektri estvo ne toko ki kal  mu, no i ker  una m dik .  lektri estvo g r  mu. Ёзыt  lektropluggez g r pъ  bs  pьdьna.  tik sutki  nija verm pъ g r nъ 11 gektar.

Eta-z  kad  traktor g r  5 gektar, a v l n kьska-lana plug n zъn gektar.  lektri estvo k z  i zim l  urozaj.  lektri estvo  vundan masinaez  et nъ s st m  u. A vez da vь m turun te     зыt bas aez . Eta turunis  lektri estvo tok vij  vьd-kod sog t. I n lki k zьss  l  t  k zan kad ozъn  lektri estvo.

Nij  pervo pukt nъ sola vanna . K zьs set n kujl  kuim  as. Sьv r n nьl   et nъ  lektri esk j dus. Van-na a sola va pьk t lez nъ  lektri esk j tok. Vanna n dus v r n k zьs sot    es  16  as. Eta v r n 24  as k zьss  ko t nъ — k zьs loas gotov.

DESK  bbez vьln urozajьs  l    unazыk m dik  bbez vьln urozaj a, kьt n oz  uzal   lektri esk j tok n.

III.

Te podi suan eta ne vьl, eta lonъ oz vermь, DESK strana ez v v da oz i lo. Est n  pravydaьs avu, eta vьl.

Medoz—mьj see m DESK?

Etna  l  sьpasьs lo nъ: „Dneprovsk j  lektrofika-cionn j   sko ozajstvenn j kombinat“. Sij  stroitъnъ pon-d tis - i. Stroitas  1937 vo kez .

 ni „ udoez“ jьl  , k dnija pondas  ker ьnъ DESK muez vьln.

Vьd s etna „ udoez“ ker ma - i.  lektri estvo n ki kal mъ da g r pъ  bbezs  i m dik gosudarstvovezъn. No set in eta ker   toko kьz opьt. A  зыt DESK strana vermas lonъ toko mijan sojuzъn. I et  vьd mort vez rt .

Električeskəj ызыт хозайство вермас лонь токо сек, кәр електричeskəj stancijaez, ыbbez da urozaj loasə ətik kəzajinlən — ызалиш отirlən.

Mədik stranaezьn DESK oz vermь lonь, kьtən kəzajinnez kapitalissez.

DESK, кьз не кьз, çuzas da бьдмас токо миян СССР-ын.

„Бьдмассезлən oləm“ tema dorə juaşannez:

1. Кьeəm çaşsezis orkmə anькьe kəзьs?
2. Мьj kolə, medвь çuzis kəзьs?
3. Мьla kolə vesətnь da sortirujtnь kəзьs?
4. Мьla kolə travitnь kəзьs?
5. Мьjən pitajtçə kəзьslən çuzəs (zarəдьs) aslas medozza lunnezə.
6. Мьj бьдмас боштə муşiniş.
7. Мьla му пьвзəтəмсə суəнь „кəs kişkaləмən?“
8. Кьз тəднь, sto бьдмас пакмəтə va? Giz opьt da мытçав кнigais risunok.
9. Кьз тəднь, кьньм vo pulə?
10. Кьз pitajtçə pu? Vuzzez сьлən боштəнь муşiniş va da pitətelнəj sokkez. A lissez?
11. Кьз peşşə zasukakət vər?
12. Кьз kerəm javlonə zoriz?
13. Мьjən mədkodəş oresnik zorizzezşan javlonə zoriz?
14. Мьla şəкьt peşşəнь jogturunnezkət?
15. Кьз i мьjən peşşəнь selskəj хозайствоşa vreditellezkət?
16. Мьla озьк ez peşşə vreditellezkət?
17. Кьeəm тexничeskəj бьдмассез тəдан?
18. Кьeəm şevooborottez tijan kolxozьn, viştav, кьз çeredujtçəнь kulturaez?
19. Кьeəm masinaez eməş MTS-ын?

Р Б Е К Ə S

I. Къз визнь здоровjo.

[isbok

1. Socializm stroitəm ponda kolə zdorov otir	3
2. Мъj kolə kernъ skolaъn zdorovjo vizəm ponda	4
3. Ѓъzna	7
4. Doktor дънън	8
5. Skarlaџina	9
6. Tuberkułoz	10
7. Mijan џetъdalan vraggez	11
8. „Jen“ va	14
9. Gut	15
10. Bъrətam parazittez	18
11. Къз peşşъnъ parazittezkə	19
12. Къз mijanlə şurə malarija	22
13. Къз mort peşşə vreda mikrovvezkə	24
14. Kəłxozъn ləşətam səstəm, zdorov olan	25
15. Nacional respublikaezъn otirliş zdorovjo beregitəm .	26
16. „Ѓъkətəm“	27
17. Səndi, ru da va takşətənъ mijanliş zdorovjo	29
18. Fizkultura	32
19. Къз ranitəm dъrŋi da jada gazən otravitəm dъrŋi şetnъ otsət	33

II. Miŋerallez.

1. Mъla kişşənъ kerəssez	37
2. Pesək	38
3. Pesəka pustъŋa kuza	40
4. Pesəkiş şteklo	43
5. Şoj da kirpiç	45
6. Izveşŋakkez	46
7. Busiş kerku	49
8. Izzez, kədnaşəŋ sogmə ŋaŋ	50
9. Požə-ja şojnъ izzez	51
10. Sov zaloez	54
11. Sola tь	55

III. Bьdmassezlən oləm.

1. Kьz kerəm tuş	57
2. Mьj kolə kəzьs çuzəm ponda	58
3. Kьz çuzikə mədkodşalə kəzьs	60
4. Kьz tədnь çuzan kəzьs da ьkəm kəzьs	61
5. Mьj pozas adzьnь kьrьm munda kəzьsiş	63
6. Mьla kolə vesətнь da sortujtnь kəzьs	65
7. Kəzьs vesətəm da sortujtəm ponda masinaez	66
8. ьkəm tuşşez	68
9. Moļevəntəg	69
10. Bьdmaslən medozza olan lunnez	71
11. Kьz bьdmə vuz	72
12. Mьj bьdmassez boştənь muiş	73
13. Kьz tədnь, mьjiş arkmə muşin	75
14. Kьz va munə bьdkod mu-пыr	76
15. Em-ja muşinьn ru	79
16. Kerəs dorə ekskurşija	—
17. Pitajtçan sovvez	81
18. Şekloiş kerəm kerkuok	82
19. Kьəəm muşin burzьk	83
20. Miңeralnəj udovrenno sedtəm	84
21. Xiviniş apatit	85
22. Medozza stroitişşezlən geroizm	86
23. Jugəttəg bьdmassez kulənь	87
24. Bьdmassez səstəmtənь ru	88
25. Zələnəj goroddez	89
26. Lissezən pakmə va	90
27. Zer jen	92
28. Kьz arkməm pulən gьrk	94
29. Pulə kьnьm vo	95
30. Kьz olə pu	97
31. Kьz za kuza levtişə va	98
32. Kьt puə kajə va	99
33. Vər levtə urozaj	—
34. Vər lun	100
35. Kьz kolə saditнь vər	101
36. Poppez — vər vreditəllez	103
37. Kьz zorizaşənь da tьrşalənь bьdmassez	104
38. Kəzьs jьliş	106
39. Bьdmassez, kədna nekər oz zorizaşə (çvetitə)	108
40. Kьz paşkalənь bьdmassez	118
41. Kьz bьdtнь kəzьstəg setər	111

42. Къз вѣдмассез па̄скалѣнь усsezѣн	113
43. Къз вѣдмассез па̄скалѣнь вузsezѣн	114
44. Оpyттез — знaннѣѣ тuj	116
45. Skola парнѣк да сѣ вѣлѣн карѣ вѣдтѣм	—
46. Вѣд skolaѣ jagѣд pitomнѣк	120
47. Pѣim levtѣ urozaj	—
48. Korneploddezлѣш да kapustалѣш кѣзѣс вѣдтѣм	121
49. Къз во̄шнѣ ogureѣ кѣзѣс	123
50. Суvtѣтѣ вѣл вѣдмассезѣн оpyттез	124
51. Вѣл културѣез — kolxoz да sovхоз ѣвbez вѣлѣ	125
52. Texнѣçeskѣj културѣез па̄скѣтѣм пonda	128
53. Xлoпѣтнѣк	130
54. Лoп	131
55. Къз вѣдмѣ saхар	132
56. Soja — мѣс	133
57. Kaуѣukonoсsez	135
58. Kартov	137
59. Карѣ, кѣда pondaс па̄скавнѣ	139
60. Sovхозsez да kolхозsez peш̄сѣм̄ бур urozaj пonda	140
61. Бв вѣлѣш вѣд из нуѣтнѣ askадѣ	142
62. Oжѣн кѣзѣм̄	—
63. Shevooborottѣг on vermѣ levtнѣн urozaj	145
64. Jogтурунnezкѣт peш̄сѣм̄ — urozaj пonda peш̄сѣм̄	146
65. Urozajлѣн vraggez	148
66. Vредѣtelleз вѣлѣ	—
67. Guшѣнѣçaeз	151
68. Boj	154
69. „Gigant“	157
70. Tpaктop	159
71. Бв вѣлѣн kopавѣ	161
72. Eлeктpиçeskѣj страна DESK	163